

Макаренко Наталія Василівна

студентка 2 курсу ОС «магістр» ННІОТ, ТНЕУ

Сидор Ірина Петрівна

к.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ БЮДЖЕТНОГО ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Соціальні витрати держави є одним із важливих факторів, який визначає рівень життя населення й добробут найменш забезпечених його верств. Сьогодні захищеними статтями видатків централізованих фондів розвинутих країн є переважно видатки соціального характеру. Оптимізація і поступове зростання цих видатків є пріоритетною політикою і нашої країни, що вказує на виняткову роль соціальної функції держави. Ширина і глибина пріоритетів у забезпеченні соціальної сфери дає підстави говорити про необхідність ґрунтовного реформування політики у сфері надання соціально-культурних послуг в напрямку врахування критеріїв безпечного розвитку держави, важливим аспектом чого має стати удосконалення системи їх бюджетного забезпечення. При цьому необхідно не лише збільшити обсяги фінансових ресурсів, які спрямовуються на фінансування соціально-культурних послуг, а й підвищити ефективність їх використання через впровадження нових методів розподілу коштів. Зокрема, на нашу думку, доцільно:

– провести зважений аналіз наслідків зростання соціальних виплат та ретельне їх обґрунтування з огляду на реальні демографічні та економічні передумови. При цьому необхідно пам'ятати, що "консервація" або навіть зниження реальних видатків на ті галузі соціальної сфери, що є визначальними для формування людського капіталу, можуть призвести до падіння соціальних стандартів в державі;

– нагальною необхідністю є перехід від політики простого нарощування обсягів соціальних видатків до структурних реформ в соціальній сфері, пріоритетним напрямом яких має стати трансформація політики доходів, тобто перенесення акцентів з підтримки нужденного населення на створення передумов для розширення продуктивної зайнятості та забезпечення гідних умов праці. Це дозволить не лише підвищити рівень життя, але й сприятиме зменшенню майнового

розшарування населення, створення численного середнього класу [1, с. 52];

– змістити акценти бюджетного процесу з управління бюджетними ресурсами (видатками і витратами) на управління результатами шляхом підвищення відповідальності і розширення самостійності учасників бюджетного процесу і розпорядників бюджетних коштів. Такий підхід покликаний забезпечити розподіл бюджетних коштів між розпорядниками і бюджетними програмами, у тому числі і соціальними, з урахуванням або у прямій залежності від досягнення конкретних результатів у вигляді надання відповідних державних послуг. У зв'язку з цим нагальними постають завдання удосконалення програмно-цільових методів бюджетного планування, оскільки цілі й очікувані результати багатьох цільових програм сформульовано аморфно, без чітких критеріїв та індикаторів оцінки їх досягнення, відсутні чіткі процедури фінансового забезпечення і дотримання чітких бюджетних обмежень, недосконалим залишається механізм адміністративної відповідальності на реалізацію тієї чи іншої програми [3, с. 86];

– законодавчо закріпити у бюджетному процесі соціальні індикатори, норми і нормативи, найважливіші з яких: вартість споживчого кошика по регіонах країни; допустимі рівні бідності та безробіття; мінімальні рівні заробітної плати, пенсій, допомог; перелік та набори основних послуг, що на безоплатній основі надаються населенню державними установами або надання яких забезпечується ними; стандарти надання соціальних послуг; норми забезпечення населення окремими соціальними послугами; норми кадрового та матеріального забезпечення надання соціальних послуг та ін. Неприпустимим, оскільки це суперечить Конституції України, є використання при формуванні бюджету показника «рівень забезпечення прожиткового мінімуму», який встановлюється для окремих верств населення щорічно законом про Державний бюджет, на рівні значно нижчому від прожиткового мінімуму – базового державного соціального стандарту, на основі якого визначаються державні соціальні гарантії та стандарти у сферах доходів населення, житлово-комунального, побутового, соціально-культурного обслуговування, охорони здоров'я та освіти і які, згідно з Конституцією України та відповідно до Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні

гарантії» від 05.10.2000 р. № 2017–III [2], повинні забезпечувати рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму;

– реформувати механізм міжбюджетного розподілу і перерозподілу суспільних фінансових ресурсів соціального призначення шляхом удосконалення системи формування і розподілу міжбюджетних трансфертів; підвищення бюджетної дисципліни щодо формування і виконання місцевих бюджетів; реалізація принципів фіскальної децентралізації з метою зміцнення фінансової бази органів місцевого самоврядування та посилення впливу фіскальних важелів регулювання соціальних процесів на регіональному рівні. У контексті зазначеного доцільною є передача повноважень деталізації кодів бюджетної класифікації органам виконавчої влади різних рівнів при збереженні законодавчого закріплення основних, обов'язкових для усіх рівнів бюджетної системи кодів економічної та функціональної бюджетної класифікації. Такий підхід покликаний забезпечити більшу самостійність і відповідальність органів виконавчої влади при складанні проекту бюджету в рамках законодавчо встановлених єдиних принципів бюджетної класифікації, а також сприяти вирішенню питання фінансового забезпечення делегованих державних повноважень, які повинні виконуватися органами місцевого самоврядування у сфері надання соціальних гарантій населенню [4, с. 83-84].

– не менш важливим пріоритетом соціальної політики є подальше реформування чинної системи соціального захисту, що передбачає впорядкування системи пільг та їх подальшу монетизацію, подальше налагодження єдиної системи обліку громадян, які мають право на пільги, поглиблення адресності державної соціальної допомоги. Це передбачатиме, зокрема:

- подальшу реалізацію пенсійної реформи із впровадженням другого загальнообов'язкового та третього (добровільного) рівнів пенсійного страхування;

- запровадження обов'язкового медичного страхування із збереженням та поліпшенням безкоштовної системи базової медичної допомоги та утворенням механізмів перерозподілу частини коштів, отриманих від надання платних послуг у сфері охорони здоров'я, на фінансування потреб невідкладної медичної допомоги;

- розширення кредитно–страхових засад фінансування видатків на отримання освіти;

- поетапну заміну пільг, що виконують функцію соціальної підтримки вразливих верств населення, адресною соціальною допомогою;

- диверсифікацію постачальників соціальних послуг з впровадженням відповідних механізмів дотримання соціальних стандартів та нормативів.

Наприкінці зазначимо, що соціальні видатки держави мають розглядатись не як видатки на "утримання" галузей соціальної сфери або вразливих категорій населення ("видатки проїдання"), а як соціальні інвестиції в людський розвиток, які матимуть очевидний соціально–економічний ефект в майбутньому. Державні соціальні видатки спрямовуються на посилення соціальної орієнтації економічної системи в цілому: стимулювання економічного зростання, справедливий розподіл суспільних благ, забезпечення високого рівня життя населення, забезпечення гарантованого мінімуму освіти та медичних послуг, соціального захисту та розвитку ринку праці, досягнення соціальної стабільності та екологічної безпеки.

Література:

1. Поснова Т.В. Напрями удосконалення механізму фінансування соціальної сфери. *Наукові праці НДФІ*. 2012. № 1. С. 46-52.
2. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 05.10.2000 р. № 2017-III URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main>. (дата звернення 12.10.2019)
3. Сидор І. П. Моніторинг планування видатків місцевих бюджетів: ключові аспекти удосконалення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. № 21. С. 85-89.
4. Смирнов О.С., Бобирь О. І. Тенденції розвитку процесу фінансування соціальної сфери в умовах підвищення самостійності регіонів. URL: <http://www.lib.uabs.edu.ua> (дата звернення 12.10.2019)

Мартинюк Вікторія Олександрівна

студентка 2 курсу ОС «магістр» факультету фінансів та обліку, ТНЕУ
Науковий керівник – к.е.н., доцент Круп'як І.Й.

СПЕЦИФІКАЦІЯ ПОЛІТИКИ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ

У сучасних умовах одним із найбільш значущих елементів фінансової політики держави є політика управління державним боргом. Державний борг є економічною категорією, яка відображає сукупність економічних відносин у сфері залучення позикових фінансових ресурсів з метою фінансування дефіциту загальнодержавного сектора економіки на основі повернення, платності та строковості. На сучасному етапі соціально-економічного розвитку України важливе значення має підвищення ефективності управління державним боргом для оптимізації структури боргових зобов'язань держави.

Нарощення державного боргу пов'язано з такими факторами як: постійний дефіцит бюджету України; наявність значних боргових зобов'язань перед країнами-кредиторами; інфляція, і як наслідок знецінення коштів; недостатній обсяг золотовалютних резервів тощо. Відтак доцільно впровадити виважений та системний підхід до формування ефективної політики держави у сфері залучення, розподілу, використання та повернення позикових фінансових ресурсів, що сприятиме забезпеченню макроекономічної стабілізації. Специфіка управління державним боргом визначається скороченням обсягу золотовалютних резервів країни, девальвацією національної грошової одиниці та необхідністю обслуговування боргу перед міжнародними кредиторами.

Наявність в країні дефіциту бюджету та нестабільної фінансової ситуації робить розвиток економіки України неможливим без залучення іноземних кредитів, а від так, посилюється боргове навантаження, що в свою чергу створює загрози для безпеки економіки держави, провокує боргову кризу та фінансову нестабільність. З початку функціонування української економічної системи і по теперішній час показник зовнішнього державного боргу постійно змінювався, однак жодного разу не досягав нульового значення. Трансформація вітчизняної боргової політики потребує розробки та впровадження цілісної стратегії, яка

поєднуватиме завдання удосконалення організаційного та інституційного забезпечення боргової політики, коригування її спрямованості на вирішення поточних проблем з одночасним розвитком альтернативних, не позичкових інструментів фінансування бюджетних видатків та розробкою механізмів покращення боргової стратегії держави.

Заходами щодо вирішення проблем надмірного збільшення обсягу зовнішньоборгових зобов'язань держави для запобігання негативних макроекономічних тенденцій є:

- надання переваг внутрішнім позикам над зовнішніми з метою зниження ризиків дестабілізації фінансової системи, відтоку валюти з країни, а також для забезпечення розвитку внутрішнього ринку позичкових капіталів;

- встановлення жорсткого контролю над часткою іноземних кредитів із плаваючою відсотковою ставкою;

- спрямування зовнішніх позикових коштів на здійснення інвестицій для отримання доходів, що покриватимуть відсоткові ставки залучення коштів;

- зниження частки зовнішнього боргу з одночасною диверсифікацією валют запозичення;

- залучення нових зовнішніх запозичень в обсягах, що відповідають реальним можливостям країни, з огляду на мінімізацію їх вартості та утримання обсягу боргу в економічно безпечних межах [1].

Згідно з Бюджетним кодексом України, загальний обсяг державного боргу та гарантованого державою боргу на кінець бюджетного періоду не може перевищувати 60% річного номінального обсягу валового внутрішнього продукту України [2]. На сьогодні рівень державного боргу України відносно ВВП є критичним, що потребує зменшення іноземної складової боргу. Граничний розмір державного боргу перевищує допустимий рівень протягом останніх восьми років, зокрема: у 2014 році - 70,2%, у 2015 - 79,4%, у 2016 - 81%, у 2017 - 71,8% [3]. Така ситуація є небезпечною, і може загрожувати дефолтом. У 2018 році даний показник становив 60,9%. За офіційними даними, перший раз з 2011 року, цей відсоток зменшився і став наближатися до безпечного значення в 60%. Для економічної безпеки країни краще, коли вона вдається до внутрішніх запозичень та не залежить від зовнішніх кредиторів. Зовнішні позики держави спрямовані переважно на покриття державного дефіциту, а також

погашення попередньої заборгованості, що призводить до погіршення матеріального благополуччя населення.

Таким чином, з метою підвищення боргової стійкості, запобігання дефолту в Україні та підвищення ефективності управління державними запозиченнями необхідно оптимізувати борговий портфель держави в напрямі мінімізації ризиків боргу. Відтак доцільно: удосконалити законодавче поле регулювання державних боргових відносин шляхом прийняття закону про державний борг, схвалення довгострокової стратегії управління державним боргом, які б чітко визначали умови формування та обслуговування державного боргу, оптимальність його обсягу та структури, відповідальність та контроль за витрачанням позик; провести повторну реструктуризацію державного боргу з метою мінімізації боргових ризиків шляхом зменшення вартості позик та скасування її прив'язки до темпів зростання ВВП, частки зовнішнього боргу, конвертувавши його частину у внутрішній завдяки випуску похідних цінних паперів у національній валюті; здійснити заходи консолідації державних фінансів та забезпечити оптимальне співвідношення між темпами зростання державного боргу і ВВП, раціонально використовувати позики для створення джерел їх повернення; забезпечити економічну та політичну стабільність в країні, стимулювати розвиток фондового ринку. Відтак, залучення нових зовнішніх запозичень доцільно здійснювати в обсягах, що відповідатимуть реальним можливостям України з огляду на мінімізацію їх вартості та утримання обсягу боргу в економічно безпечних межах. Така політика сприятиме зниженню зовнішньоборгової залежності держави та пом'якшенню боргового навантаження на її економіку.

Література:

1. Круп'як І. Факторна оцінка зовнішньоборгових зобов'язань держави в умовах трансформації сучасних економічних процесів. Економіка та суспільство. 2018. Випуск 17. URL: www.economyandsociety.in.ua
2. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
3. Сукупний державний борг та ВВП України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov>(дата звернення 5.09. 2019).

Марціясь Богдана Ігорівна

студентка 4 курсу факультету фінансів та обліку, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н., доцент Петрушка О. В.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ НАКОПИЧУВАЛЬНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

На сьогодні система пенсійного забезпечення України здійснює виплату пенсій громадянам з використанням солідарної моделі пенсійного страхування. Однак, сучасні умови розвитку вітчизняної економіки, економічна та демографічна кризи, зміна суспільно-економічних відносин, фінансове переобтяження бюджету, спричиняють появу об'єктивної необхідності реформування пенсійної системи України. Досвід європейських країн, де в середині 80-х років ситуація з пенсійним забезпеченням була також складною, свідчить про те, що гідна пенсія і кардинальне зменшення пенсійного навантаження на державні фінанси можливі лише через комплексну пенсійну реформу шляхом створення трирівневої збалансованої пенсійної системи. У такій системі ризики, пов'язані з демографічною та економічною ситуаціями, будуть розподілені між трьома її рівнями, що дозволить захистити майбутніх пенсіонерів від зниження загального рівня доходів.

Перший рівень, як і раніше, являє собою перерозподільну систему пенсійного забезпечення, яка гарантує пенсію на рівні, не меншому, ніж 60% розміру мінімальної зарплати, а другий і третій – накопичувальну. Згідно з цим громадяни України мають отримувати пенсії на принципово нових засадах, коли другий та третій рівень не підлягають централізованому перерозподілу, що суттєво підвищує мотивацію працюючого населення у створенні власних пенсійних заощаджень. Таким чином, модель пенсійної системи, що визначена в українському законодавстві, передбачає, що українці повинні отримувати пенсію із трьох джерел. Трирівнева пенсійна система, яка характерна для більшості розвинених країн, є досить перспективною для нашої держави, а кошти накопичувальної системи є додатковим ресурсом економіки. Зокрема структура пенсій у країнах з розвинутою економікою є такою: 50% – державна, 8-40% – пенсія другого рівня, 10-42% – приватна. Тоді як в Україні державна пенсія складає 96%, пенсія другого рівня – 0%, а

третього – 4% [1; 2]. Отже, відповідно до законодавства України [2; 3] в структурі фінансування пенсійної системи України питома вага накопичувальних компонентів залишається низькою із майже 100% домінуванням розподільчого компоненту.

Тому головною метою реформування пенсійної системи України на сьогодні є запровадження накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Законодавством передбачено, що основною умовою функціонування другого рівня є бездефіцитність бюджету Пенсійного фонду України. Проте, важливим в даній ситуації є також економічне зростання країни протягом двох останніх років, тобто зростання ВВП має становити не менш ніж на 2% у порівнянні із попереднім роком. Загальнообов'язковий накопичувальний рівень пенсійної системи буде введений в дію лише за умови створення налагодженої та ефективної системи державного нагляду та регулювання в даній сфері, а також за наявності необхідної інфраструктури [2; 3; 4, с. 253]. Головним позитивним ефектом від впровадження накопичувальної системи державного пенсійного страхування є спроможність посилити мотиваційні чинники населення до участі в пенсійному страхуванні. У цій системі наявний набагато тісніший зв'язок між здійсненими внесками та одержаними виплатами, аніж у солідарній пенсійній системі, що дає змогу послабити патерналістські настрої в суспільстві. Крім цього, накопичувальна пенсійна система служить потужним регулятором фінансової системи та ринку інвестиційних ресурсів [5]. Також другий рівень пенсійної системи не тільки підвищить соціальний захист громадян завдяки їх безпосередній участі в накопиченні коштів на пенсію, але й створить потужного внутрішнього інвестора зі значними довгостроковими ресурсами, які будуть спрямовані на розвиток економічної та соціальної інфраструктури країни.

Отже, на основі вищесказаного можна зробити висновок, що обов'язкова накопичувальна пенсійна система є необхідною, оскільки забезпечить додаткову підтримку солідарній пенсійній системі та дозволить збалансувати зобов'язання пенсійної системи щодо майбутніх пенсійних виплат.

Література:

1. Національна комісія фінансових послуг України. URL: <http://www.dfp.gov.ua> (дата звернення: 15.10.2019 р.).

2. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України № 1058-IV від 09.07.2003 р. URL: <http://www.rada.gov.ua> (дата звернення: 15.10.2019 р.).
3. Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України № 1057-IV від 09.07.2003 р. URL: <http://www.rada.gov.ua> (дата звернення: 15.10.2019 р.).
4. Розвиток державного пенсійного страхування в умовах пенсійної реформи: монографія [О. П. Кириленко, Б. С. Малиняк, О. В. Петрушка та ін.] : за ред. О. П. Кириленко, Б. С. Малиняка. Тернопіль: ТНЕУ, 2013. 350 с.
5. Петрушка О. В. Накопичувальна система державного пенсійного страхування: перевали та ризики запровадження в Україні. *Світ фінансів*. 2015. №1. URL: http://library.tneu.edu.ua/images/stories/praci_vukladachiv.pdf (дата звернення: 19.10.2019 р.).

Мацола Оксана Іванівна

студентка 2 курсу ОС «магістр» ННІОТ, ТНЕУ
Науковий керівник – к.е.н., доцент Сидор Ірина Петрівна

МОНІТОРИНГ ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ

Структура фінансових ресурсів домашніх господарств за напрямками використання коштів формується виходячи з необхідності першочергового забезпечення розширеного відтворення робочої сили, тобто залежить від обсягу витрат на фізіологічні потреби населення, які є найбільш пріоритетними. Використання фінансових ресурсів домогосподарств передбачає сукупність витрат домогосподарств за окремими напрямками. Витрати домогосподарств – це сума платежів домогосподарств за товари і послуги, отримані у звітному періоді, сума коштів, направлена на купівлю акцій, сертифікатів, валюти, нерухомості, на будівництво, допомогу родичам і знайомим, на вклади до банківських установ, на податки та інші внески.

Як зазначає Т.О. Кізима, з позиції окремого домогосподарства напрями використання фінансових ресурсів узагальнено можна звести до наступних:

- задоволення поточних споживчих потреб;
- задоволення потреб неспоживчого характеру;
- формування заощаджень [1, с. 245].

Зауважимо, що частину фінансових ресурсів населення витрачає не на задоволення своїх особистих потреб, а на сплату податків, зборів та інших обов'язкових платежів. Ще одна частина фінансових ресурсів домогосподарств припадає на заощадження, тобто їх використання здійснюватиметься у майбутньому. Таким чином, обидві частини фінансових ресурсів домогосподарств (податкова і ощадна) зменшують обсяги задоволення поточних потреб домогосподарств.

Динаміка витрат та заощаджень домогосподарств України у період 2013-2017 рр. вказує на тенденцію до зростання з 1548,7 млрд. грн. до 2475,8 млрд. грн. або на 927,1 млрд. грн., у 1,6 рази. Найбільшу питому вагу у структурі витрат і заощаджень домогосподарств становлять придбання товарів і послуг – 92,8 % у 2017 р. (див. табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка використання фінансових ресурсів домогосподарств в Україні у період 2013-2017 рр.*

Показники	2013	2014	2015	2016	2017	Приріст / зменшення млрд. грн.
Витрати та заощадження, всього, в тому числі:	1548,7	1516,7	1772,0	2051,3	2475,8	927,1
придбання товарів і послуг	1304,0	1316,7	1568,1	1840,2	2297,5	993,5
доходи від власності (сплачені)	21,1	23,5	18,5	15,5	18,7	-2,4
поточні податки на доходи, майно та інші сплачені поточні трансферти, з них:	107,3	145,7	154,1	182,9	228,5	121,2
- поточні податки на доходи, майно	72,9	75,4	104,4	146,9	188,6	115,7
- внески на соціальне страхування	16,2	16,6	16,3	1,9	2,4	-13,8
- інші поточні трансферти	18,1	53,7	33,3	34,0	37,4	19,3
нагромадження нефінансових активів	5,3	2,9	-2,1	-5,4	-5,2	-10,5
приріст фінансових активів, з них:	110,9	27,8	33,2	18,0	-63,6	-174,5
- приріст грошових вкладів та заощаджень в цінні папери	104,7	-118,7	-106,3	32,5	65,8	-38,9
- заощадження в іноземній валюті	21,5	32,4	-2,8	-63,2	-56,6	-78,1
- позики, одержані за виключенням погашених (-)	5,2	-40,1	-82,7	-20,5	12,5	7,3

* складено автором за даними джерел [3; 4]

Динаміка абсолютних значень видатків на придбання товарів і послуг зросли з 1304,0 млрд. грн. у 2013 р. до 2297,5 млрд. грн. на 993,5 млрд. грн. або 1,76 раза. Більше як 9,2 % займають поточні податки на доходи, майно та інші сплачені трансферти, динаміка яких також характеризується зростаючими показниками з 107,3 млрд. грн. до 228,5 млрд. грн. на 121,2 млрд. грн.

Нагромадження нефінансових активів та доходи від власності (сплачені) становлять близько одного відсотка у структурі видатків домогосподарств України.

У 2017 р. як і у попередні роки більше 50 % займають видатки на продовольчі товари, а близько 26 % – це витрати на непродовольчі товари, більше 13 % – витрати на сплату житлово-комунальних послуг. І лише 2 % – це витрати на особисте підсобне господарство. Слід відмітити, що у структурі придбання товарів і послуг є відмінність між видатками, які здійснюють сільські і міські домогосподарства, що пов'язано із специфікою та умовами ведення домашнього господарства.

Динаміка абсолютних значень видатків одного домогосподарства на продовольчі товари у 2017 р. зросла на 574,4 грн. при зростанні споживчих грошових витрат загалом на 1153,8 грн. У порівнянні з попереднім роком у 2017 р. при зменшенні частки витрат домогосподарства на продовольчі товари зросла питома вага видатків на непродовольчі товари та сферу послуг. Зокрема, частка витрат одного домогосподарства на непродовольчі товари зросла на 0,9 % або на 373 грн., а частка видатків на сферу послуг зросла на 0,3 %, що становить 206,3 грн.

Серед непродовольчих товарів найбільшу суму витрат одного домогосподарства припадає на оплату житла, води, електроенергії, газу та інших видів палива. Частка цих витрат у період 2016-2017 рр. зросла з 13,8 % до 14,7 % усіх споживчих витрат. Динаміка абсолютних значень цієї групи видатків також зросла з 314,6 грн. до 833,1 грн., або на 207,2 грн.

Зазначимо, що аналіз видатків домогосподарств на групу непродовольчих товарів дозволив зробити висновок про те, що найменшу суму коштів одне домогосподарство витрачає на освіту, що становило у 2016 р. 56,4 грн., а у 2017 р. – 75,9 грн. При тому, що на ресторани і готелі

витрачається в два рази більше коштів, а на транспорт і зв'язок в п'ять разів більше фінансових ресурсів, ніж на освіту [2, с. 116].

Таким чином, виходячи з вищесказаного можна зробити висновок, що найбільшу частку серед сукупних споживчих витрат займають витрати на продукти харчування, які у 2017 році становили 50,9 %. Ці витрати відносяться до першочергових потреб людини, а тому частка витрат на харчування служить одним з індикаторів рівня життя населення: чим нижча ця частка, тим вище рівень життя. Рівень 50,9 % усіх споживчих витрат домогосподарств є негативним показником, оскільки в розвинених країнах ця частка складає не більше 20-25%.

Література:

1. Державне фінансове забезпечення соціальної сфери / За ред. Т.М. Кір'ян та Ю.В. Пасічника. Черкаси: видавець Чабаненко Ю., 2012. 398 с.
2. Коваль С. Л., Сидор І. П. Оцінка витрат домогосподарств на харчування: українські реалії та зарубіжний досвід. Матеріали III Всеукраїнської інтернет-конференції «Соціально-економічні проблеми сучасності» м. Маріуполь 31.05.2019 р. 180 с. (С. 115-119).
3. Статистичний щорічник України 2017 р. Державна служба статистики України. URL: www.ukr.stat.gov.ua (дата звернення 12.10.2019 р.)
4. Україна у цифрах у 2013 – 2017 рр. Державна служба статистики України. URL: www.ukr.stat.gov.ua (дата звернення 12.10.2019 р.)

Мащак Мар'яна Петрівна

студентка 2 курсу ОС «магістр» ННІОТ, ТНЕУ
Науковий керівник – к.е.н., доцент Круп'як І.Й.

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ НАПОВНЕННЯ ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

За результатами дослідження макроекономічного прогнозування і планування доходів бюджету у різних країнах світу варто акцентувати увагу на основних позитивних тенденціях, які доцільно врахувати при удосконаленні прогнозування і планування доходів Державного бюджету України. Зокрема, це: активне залучення до макроекономічного прогнозування і планування доходів бюджету бізнесових структур; застосування економіко-математичних методів прогнозування та моделювання; гнучке коригування планів та прогнозів; постійна робота

над підвищенням достовірності інформаційної бази; ефективне застосування середньострокового макроекономічного прогнозування і планування доходів бюджету; налагоджена мотиваційна система стимулювання продуктивності праці.

Одним із напрямків удосконалення наповнення дохідної частини зазначеного бюджету у процесі його виконання є:

- здійснення моніторингу із застосуванням аудиту, аналізу та постійного контролю за стягненням податків, зборів і обов'язкових платежів та мобілізацією доходів бюджету;

- інвестування бюджетних коштів у розвиток галузей, які втілюють у виробництво наукові досягнення та визначають рівень економічної потужності держави;

- залучення іноземного капіталу до України;

- впровадження цивільно-правових методів державного контролю за правильністю та своєчасністю сплати податків фізичними і юридичними особами;

- забезпечення стабільності, простоти й однозначності в трактуванні податкового законодавства;

- проведення інвентаризації діючих пільг та пільгових режимів з метою оцінки їхньої ефективності та доцільності;

- переорієнтація податкової політики із суто фіскальних цілей на стимулювання економічного зростання тощо.

Враховуючи комплекс макроекономічних проблем та загроз, які супроводжують процес позичкового фінансування державних видатків, економічна стратегія держави має бути спрямована на пошук альтернативних джерел поповнення дохідної частини бюджету, серед яких:

- підвищення податку на прибуток для великих підприємств, тобто фінансових та промислово-фінансових груп, які мають значні річні обороти або ж, навпаки, застосування стимулюючої моделі податку на прибуток, де оподаткуванню за звичайною ставкою підлягатиме та частина прибутку, яку акціонери бажатимуть отримати в якості дивідендів;

- запровадження підвищеної ставки ПДВ на товари розкоші;

- розширення групи підакцизних товарів за рахунок товарів преміум - класу, товарів шкідливих для здоров'я;

- підвищення ставок екологічного податку;
- оптимізація системи податкових пільг;
- посилення боротьби з мінімізацією оподаткування та ухилянням від сплати податків;
- збільшення кількості послуг, що надаються державними органами, та пошук нових видів платних послуг;
- запровадження стратегічного бюджетного планування.

Ще одним напрямом забезпечення своєчасного та повного формування дохідної бази державного бюджету, виходячи з пріоритетів стабілізації й прискорення економічного зростання є необхідність вжиття заходів, спрямованих на підвищення рівня збалансованості та прозорості бюджету, ефективності витрачання бюджетних коштів, удосконалення міжбюджетних відносин, забезпечення якісного виконання бюджету, здійснення дієвого бюджетного контролю [1, с. 241]. До таких заходів належать: нарощування дохідної частини Державного бюджету України на основі збільшення податкових та неподаткових надходжень; контроль за повнотою надходження податкових та неподаткових надходжень; контроль напрямів використання коштів державного бюджету.

Література:

1. Круп'як І. Й. Бюджетне фінансування розвитку депресивних територій в контексті економічних перетворень. *Розвиток бюджетного процесу в умовах економічних перетворень: монограф.* / за ред. С. І. Юрія, В. Г. Дем'янишина. К.: Кондор-Видавництво, 2012. С. 232-241.
2. Роменська К. М. Зарубіжний досвід бюджетного регулювання. *Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії.* Дніпропетровськ. 2012. № 2. С. 132 – 140.

Мелих Оксана Юріївна

к.е.н., доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія, ТНЕУ

Чорна Ольга Михайлівна

студентка 2 курсу ОС «магістр» факультету фінансів та обліку, ТНЕУ

ВНУТРІШНІ ДЕРЖАВНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Процес здійснення українським урядом запозичень відіграє провідну роль в управлінні фінансовою системою держави. Активна політика запозичень Кабінету Міністрів України (КМУ) на внутрішньому та міжнародних фінансових ринках є наслідком гострої нестачі фінансових ресурсів проявом якої є хронічний дефіцит Державного бюджету України, що у 2014-2018 рр. коливався від 45,2 млрд. грн. до 78,1 млрд. грн., або від 1,6% до 5% ВВП.

Так, з 2010 р. по 2018 р. сума щорічних позик КМУ становила від 80,7 млрд. грн. до 514,1 млрд. грн. При цьому, з 2010 року (за виключенням 2015 р.) у структурі державних запозичень України домінують внутрішні запозичення. Зокрема, за підсумками 2018 року український уряд отримав позику на суму 286,6 млрд. грн., з яких 174,3 млрд. грн. внутрішні запозичення [2].

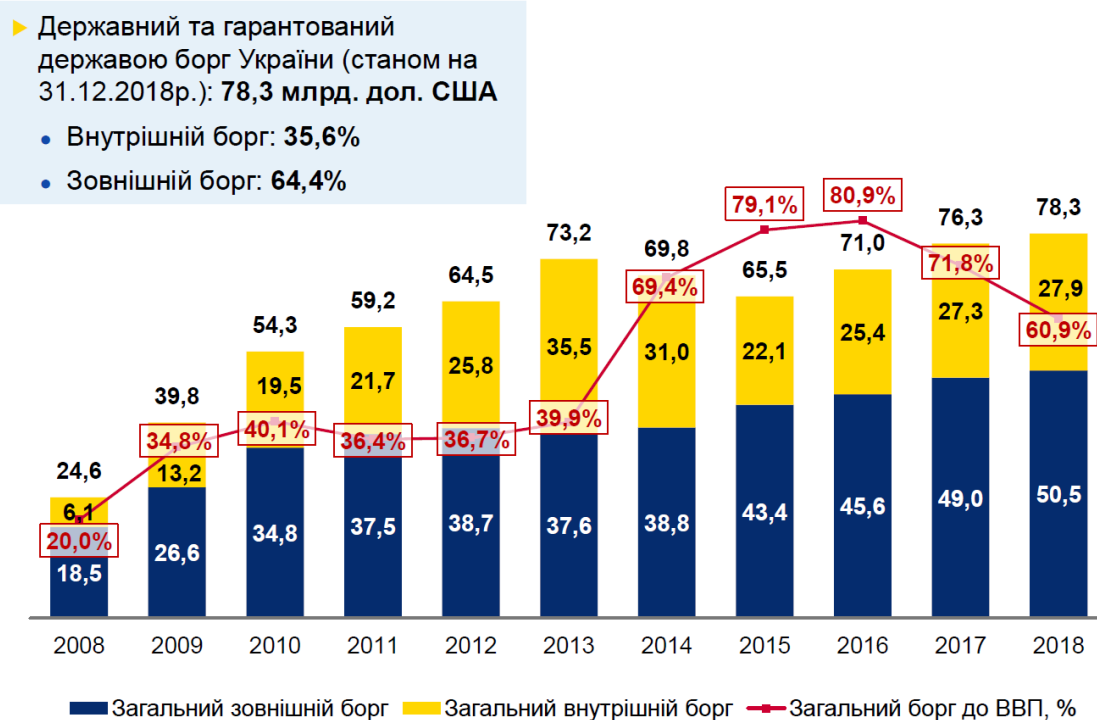
Результатом політики перманентних державних запозичень є зростання за останні одинадцять років державного та гарантованого державою боргу на 53,7 млрд. дол. США, що за підсумками 2018 р. становив 2 168,6 млрд. грн. або 78,3 млрд. дол. США (див. рис. 1) й у процесі управління яким уряд продовжує запозичати фінансові ресурси, чим суттєво збільшує навантаження на державний бюджет майбутніх років.

Державний борг є складним фінансово-економічним феноменом, який є проявом не лише економічної політики країни, але й незалежних від волі уряду соціально-економічних процесів.

Згідно з даними рис. 1 можна констатувати, що лівову частку державного та гарантованого державою боргу становить зовнішній борг. Так, у 2015–2018 рр. частка внутрішнього боргу у загальній сумі державного та гарантованого державою боргу України коливалась від 32% до 36%. Проте, уже за підсумками трьох кварталів 2019 року частка

державного внутрішнього боргу зросла на 6 в.п., порівняно з 2018 роком, і становила 41,4%.

Рис. 1. Державний та гарантований державою борг України

Джерело: побудовано автором за даними [3; 4]

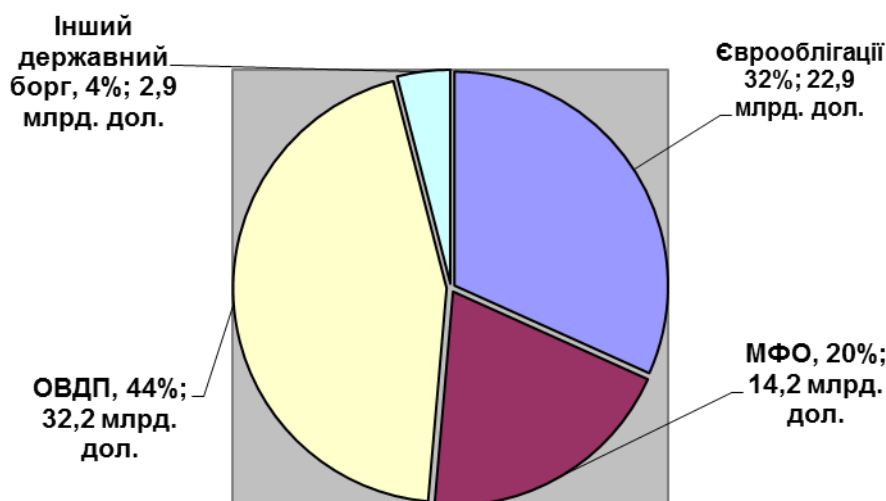
Домінуючим інструментом залучення урядом України внутрішніх позик є ОВДП – борговий цінний папір, що підтверджує зобов’язання з приводу виплати їх пред’явникам номінальної вартості та купонного доходу й номінал якого, може встановлюватись як в національній, так і іноземній валюті.

За підсумками липня 2019 року ОВДП домінують у структурі державного та гарантованого державою боргу України (див. рис. 2.).

За рахунок перевищення обсягів розміщення ОВДП над сумами їх погашення, заборгованість України, від емісії даних боргових цінних паперів, на кінець I кв. 2019 р. зросла, порівняно із 2013 р., до 762,05 млрд. грн., або на 300%.

При цьому, впродовж 2016 – I кв. 2019 рр. український уряд активно розміщував короткострокові та середньострокові ОВДП.

Так, з 2016 р., приріст непогашеного боргу за 3-місячними ОВДП становить 24,31 млрд. грн., за 12-місячними ОВДП – 20,88 млрд. грн., за 18-місячними ОВДП – 36,44 млрд. грн., за 3-річними ОВДП - 23,57 млрд. грн.

Рис. 2. Структура державного і гарантованого державою боргу в Україні станом на 31.07.2019 р., у млрд. дол. США та %

Джерело: розраховано та побудовано автором за даними [3]

При цьому, у 2017 році була проведена емісія ОВДП строковістю понад 20 років на суму 120,98 млрд. грн., питома вага яких у сукупних боргових зобов'язаннях держави становить 5,6%.

У той же час, основні виплати з погашення внутрішнього боргу припадали на 2-річні та 5-річні ОВДП, обсяги зобов'язань за якими зменшились на 16,57 млрд. грн. та 101,8 млрд. грн. відповідно.

Власниками ОВДП, емісія яких була здійснена українським урядом, є: Національний банк України (НБУ) (42% ОВДП); комерційні банки (41,8% ОВДП); нерезиденти (12,2% ОВДП); фізичні та юридичні особи (1,2% ОВДП).

Варто наголосити, що у I кв. 2019 р. понад третину надходжень від розміщення ОВДП забезпечили ОВДП номінал яких був встановлений в іноземній валюті.

Станом на 25.10.2019 р. понад 13% ОВДП номіновані в іноземній валюті.

Дана тенденція посилює валютні ризики, проте, з іншого боку, розміщення ОВДП, номінал яких встановлено в дол. США або євро, є альтернативою зовнішнім запозиченням ставки за якими, на даний час, є надто високими.

Середньозважена дохідність гривневих ОВДП у I кварталі 2019 р. становила 19,0%, дещо зменшившись, порівняно з IV кварталом 2018 р. - 19,3%. Високий рівень відсоткових ставок за ОВДП відображає наслідки

як жорсткої монетарної політики НБУ, так і штучної олігополізації первинного ринку ОВДП, за рахунок надання доступу до ринку виключно первинними дилерам і обмеження участі в операціях з ОВДП роздрібних інвесторів [1, с. 17].

Отже, за останні одинадцять років внутрішній державний борг в Україні зріс на 782,10 млрд. грн. Боргове фінансування є невід'ємною складовою макроекономічної політики українського уряду. Проте, значні розміри внутрішніх запозичень, спрямування останніх, виключно, на фінансування поточних видатків державного бюджету й зростання витрат на їх обслуговування актуалізують питання управління ризиками державного боргу.

Між державним боргом та дефіцитом державного бюджету спостерігається пряма залежність, яка може обумовити замкнуте коло перманентного зростання бюджетного дефіциту та заборгованості держави, яке набиратиме оберти допоки уряд не оптимізує процес управління борговими зобов'язаннями у контексті використання позикових ресурсів.

Література:

1. Аналіз управління державним боргом України в I кв. 2019 року. Експертно-аналітичний центр «ОПТИМА». URL: <http://optimacenter.org/> (дата звернення: 01.09.2019 р.).
2. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua> (дата звернення: 11.09.2019 р.).
3. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://www.minfin.gov.ua/> (дата звернення: 11.09.2019 р.).
4. Середньострокова стратегія управління державним боргом на 2019 – 2022 роки. URL: https://www.mof.gov.ua/storage/files/MTDS_2019-2022_UKR_v11062019_Final.pdf. (дата звернення: 11.09.2019 р.).

Мигалик Валерія Володимирівна

студентка 2 курсу ОС «магістр» ННІОТ, ТНЕУ
Науковий керівник – д. е. н., професор Тулай О. І.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Піклування про здоров'я людей є найважливішою із соціальних функцій держави. Система охорони здоров'я України продемонструвала свою неефективність, про що свідчать показники її діяльності, які характеризуються низькою доступністю і якістю медичної допомоги, незадовільним станом здоров'я населення, високою смертністю населення. Спостерігається постійне зростання незадоволеності населення наявною системою надання медичної допомоги. Тому сьогодні здійснюються спроби реформування цієї системи.

Фінансове забезпечення охорони здоров'я є методом фінансового механізму, що визначає принципи, джерела і правові форми фінансування суб'єктів господарювання, діяльність яких спрямована на охорону, збереження, зміцнення та відновлення здоров'я громадян [1, с. 53]. Вагомим джерелом фінансового забезпечення охорони здоров'я в Україні є кошти державного і місцевих бюджетів, тоді як кошти, отримані з інших джерел – лише додатковий фінансовий ресурс. Тому основною формою фінансового забезпечення охорони здоров'я виступає бюджетне фінансування. Одним із шляхів використання додаткових джерел фінансування є запровадження обов'язкового медичного страхування. Цільовий характер обов'язкового медичного страхування дасть можливість планування і фінансового забезпечення гарантованого обсягу медичних послуг громадянам [2, с. 60; 3, с. 265; 4, с. 292].

За умов, які склались, об'єктивно виникає потреба суттєвого перегляду існуючої державної фінансової політики в галузі охорони здоров'я та реалізації заходів щодо підвищення ефективності її функціонування. До таких заходів можна віднести: вдосконалення законодавства; розвиток добровільного медичного страхування; запровадження обов'язкового медичного страхування; встановлення в закладах охорони здоров'я новітнього медичного обладнання; підвищення якості медичних послуг й усунення асиметрії інформації; підвищення мотивації та удосконалення оплати праці медичних працівників;

посилення ролі територіальних громад і трансформація ролі органів державної та місцевої влади у фінансуванні охорони здоров'я [5, с. 1137; 6, с. 97; 7, с. 22]. Також зростає значущість формування системи партнерства як конструктивного механізму взаємодії органів державної влади, приватного капіталу та громадського сектору задля вирішення проблемних питань у вітчизняній сфері охорони здоров'я [8, с. 92; 9, с. 236–237].

Ефективна система охорони здоров'я дає змогу забезпечувала якісними послугами кожного громадянина незалежно від його віку, статі, соціального статусу чи місця проживання. Державні фінансові ресурси у такій системі повинні функціонувати з максимальною ефективністю задля задоволення потреб тих людей, які потребують профілактичних, діагностичних чи лікувальних заходів відповідно до світових інноваційних тенденцій [10 с. 58; 11, с. 115]. Запровадження обов'язкового медичного страхування необхідно розглядати як багатофункціональну стратегію, що, з одного боку, може дозволити залучити додаткові кошти, а з іншого – сприяти підвищенню ефективності діяльності. Досвід провідних держав світу засвідчує, що саме обов'язкове медичне страхування є засобом, за допомогою якого реалізовується право громадян на безперешкодне отримання якісної медичної допомоги.

Література:

1. Тулай О. Фінансове забезпечення охорони репродуктивного здоров'я в умовах трансформаційної економічної системи: дис...канд. екон. наук: 08.04.01. Тернопіль, ТНЕУ, 2005. 208 с.
2. Тулай О.І. Особливості фінансування охорони репродуктивного здоров'я. *Фінанси України*. 2001. № 10. С. 59–62.
3. Тулай О.І. Проблемні аспекти впровадження медичного страхування у контексті реформування фінансової системи України. *Вісник Тернопільської академії народного господарства*. 2000. Випуск 9. С. 262–266.
4. Тулай О. І. Економічне обґрунтування необхідності реорганізації бюджетних установ охорони здоров'я України в контексті Європейської інтеграції. Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації : зб. тез доп. ІV Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчен. (м. Тернопіль, 22–23 лют. 2007 р.):Ч. 2. Тернопіль: ТНЕУ. 2007. С. 291–293.

5. Руденко В. В. Сучасний стан фінансового забезпечення охорони здоров'я в Україні. *Економіка і суспільство*. 2018. Випуск 18. С. 1129–1138. URL: <http://economyandsociety.in.ua/journal-19/26-stati-19/2533-rudenko-v-v>.
6. Тулай О.І. Раціональне використання фінансових ресурсів у системі охорони репродуктивного здоров'я. *Вісник Тернопільської академії народного господарства*. 2003. Випуск 1. С. 94–98.
7. Тулай О.І. Фінансові відносини в охороні репродуктивного здоров'я України у контексті нормативно-правового регулювання підприємництва. *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 2. С. 20–23.
8. Тулай О. І. Проблеми та перспективи державного фінансування системи охорони здоров'я в Україні. *Фінанси України*. 2016. № 4 (245). С. 84–99.
9. Тулай О. І. Державно-приватне партнерство в контексті модернізації фінансування сфери охорони здоров'я. *Економічний форум*. 2018. № 3. С. 235–239.
10. Тулай О. І., Магас М. О., Романів Т. А. Формування сучасної моделі фінансування охорони здоров'я як важлива складова сталого розвитку держави. Актуальні проблеми та перспективи розвитку національного господарства в умовах глобальної нестабільності : зб. тез доп. міжнар. форуму, м. Кременчук, 28–29 лист. 2018 р., Кременчук, 2018. С. 55–60.
11. Тулай О. І. Роль держави у фінансовому забезпеченні охорони здоров'я: Методологічні проблеми фінансової теорії та практики в умовах проведення системних реформ: зб. матер. Наук. конф. проф.-викл. складу ТНЕУ (м. Тернопіль, 10 квіт. 2013 р.): Тернопіль: вид. центр «Вектор». 2013. С. 113–116.

Мисько Тетяна Валеріївна

студентка 2 курсу ОС «магістр» ННІОТ, ТНЕУ
Науковий керівник – к.е.н., доцент Круп'як І.Й.

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ В УКРАЇНІ

В сучасних умовах нераціональне використання залучених позик може призвести до збільшення обсягу державних запозичень і як наслідок – неплатоспроможності держави. Основними причинами нарощення обсягу державного боргу є щорічне збільшення дефіциту державного бюджету, нераціональне проведення політики формування боргових зобов'язань та постійний дефіцит платіжного балансу. При цьому

зростання вартості позичкових ресурсів обмежує можливості внутрішнього нагромадження капіталу й скорочує потенціал підприємницького сектору, а вилучення іноземної валюти для виконання зовнішньоборгових зобов'язань формує негативне сальдо платіжного балансу та є фактором девальвації національної валюти [1]. Відтак виникає необхідність належного управління державним боргом, що являє собою комплекс заходів, які здійснюються державою в особі уповноважених органів щодо визначення обсягів та умов залучення коштів, їх розміщення і погашення, а також забезпечення платоспроможності держави. Ефективне управління державним боргом країни є необхідним фактором забезпечення боргової безпеки держави та дієвим інструментом вирішення завдань соціально-економічного розвитку суспільства.

Під час управління державним боргом вирішуються наступні завдання: мінімізація вартості боргу; контроль за його використанням; забезпечення оптимального співвідношення між внутрішніми та зовнішніми запозиченнями; забезпечення стабільності валютного курсу та фондового ринку. При цьому управління державним боргом передбачає ефективне використання коштів запозичення, пошук коштів для виплати боргу, нейтралізацію негативних наслідків державного боргу.

У багатьох країнах світу є визначена гранично допустима межа державного боргу, перевищення якої свідчить про небезпеку. В Бюджетному кодексі України величина державного боргу не повинна перевищувати межу 60% обсягу валового внутрішнього продукту. Протягом 2014-2017 років значення цього показника в державі перевищувало 70%. І лише у 2018 році даний показник становив 60,9% (табл. 1). Отже, за останні роки спостерігалось перевищення безпечного рівня державного боргу по відношенню до ВВП. Ризики для боргової стійкості держави породжувалися не лише високими відсотковими ставками на внутрішньому фінансовому ринку, а й високими ставками зовнішніх комерційних позик.

В Україні непрофесійна політика внутрішніх і зовнішніх державних позик дозволяла вирішувати короткострокові проблеми подолання дефіциту ліквідних коштів і поповнення міжнародних резервів НБУ, але покладала надмірний тягар на державний бюджет і платіжний баланс країни. Саме тому на даному етапі розвитку для України невідкладним

завданням є зменшення боргового навантаження та вдосконалення системи управління та обслуговування державного боргу.

Таблиця 1

Динаміка державного боргу України та його відношення до ВВП у 2014-2018 роках

Роки	Державний борг (млн. грн.)	Державний борг/ ВВП (%)
2015	1 572 180	79.4
2016	1 929 759	81.0
2017	2 141 674	71.8
2018	2 168 627	60.9

Примітка. Складено та розраховано за даними [2].

Нарощення державного боргу обумовлює необхідність пошуку альтернативних джерел для його погашення. Отримати такі ресурси можна шляхом реформування податкової системи, залучення нових інвестицій, раціоналізації видатків бюджету та поступової відмови від нових зовнішніх позик.

Для покращення боргової ситуації в Україні доцільно впровадити світовий досвід управління державним боргом. Так, Великобританія використовує нові позики лише для інвестування, і в результаті цього вона не лише з легкістю віддає позику та відсотки по ній, але й отримує прибуток.

Важливе значення має переважне використання внутрішніх позик, а не зовнішніх, з метою розвитку внутрішнього ринку позичкових капіталів. В такий спосіб уряд буде мати можливість захистити економіку від руйнівних наслідків переміщення міжнародних капіталів і постійних змін валютних курсів. При цьому доцільно також покращити політику приватизації державного майна шляхом спрямування частини доходів від приватизації державного майна на погашення боргових зобов'язань країни.

Література:

1. Круп'як І. Факторна оцінка зовнішньоборгових зобов'язань держави в умовах трансформації сучасних економічних процесів. *Економіка та суспільство*. 2018. Випуск 17. URL: www.economyandsociety.in.ua (дата звернення 15.10.2019).

2. Сукупний державний борг та ВВП України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov>(дата звернення 10.08. 2019).
3. Підлісна О.А., Кибал Р.В. Державний борг України: причини виникнення, засоби регулювання та шляхи зменшення. *Сучасні проблеми економіки і підприємництва*. 2015. № 16. С. 59-62. URL: <http://fp.cibs.ck.ua/files/1302/13fivszz.pdf> (дата звернення 10.09. 2019).

Назаркевич Андрій Андрійович

студент 2 курсу ОС «магістр» ННІОТ, ТНЕУ

Коваль Світлана Любомирівна

к. е. н., доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ

ФІНАНСОВА ПОВЕДІНКА ДОМОГОСПОДАРСТВ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Зростання ролі домогосподарств у фінансовій системі ринку зумовила підвищення інтересу науковців до вивчення теоретичних та практичних аспектів їх фінансової поведінки. Саме тому, фінансова поведінка домогосподарств стала предметом вивчення сучасної науки.

Поняття «фінансова поведінка» включає дві важливі категорії: «поведінка» та «фінанси», тому доцільно розглянути смислове наповнення двох складових.

Словник української мови трактує поведінку, як сукупність чиїх-небудь дій і вчинків; спосіб життя [1]. З позиції філософії поведінка проявляється у способі існування, усвідомленому волевиявленні, здатності до самоорганізації [2, с. 490]. Характеризуючи людську поведінку автори словника вказують на її залежність від цілей, мотивів, свідомих та неусвідомлених прагнень [2, с. 490].

Сучасні соціологи тлумачать поведінку як впорядковану та цілеспрямовану систему дій, стратегію життєдіяльності [3, с. 47].

На думку Т. Заславської, поведінка відображає усвідомлений характер діяльності [4, с. 49]. Проаналізувавши вищенаведені трактування, можна зробити висновок, що поведінка домогосподарств є організованою діяльністю, котра спрямована на досягнення мети [5, с. 49].

Дослідження фінансової сторонни поведінки базується на матеріальному прояві фінансів – формуванні та використанні фінансових ресурсів. Так, на думку Т. Петрушиної, фінансова поведінка населення проявляється на фінансовому ринку і пов'язана з перерозподілом та інвестуванням грошових ресурсів [6, с. 450]. Як діяльність індивідів на фінансовому ринку тлумачить фінансову поведінку населення Т. Єфременко [7, с. 167].

На думку Верховіна В.І., фінансова поведінка є формою діяльності індивідів або певних соціальних груп на фінансовому ринку, пов'язану з перерозподілом грошових ресурсів [7, с. 264].

Подібне тлумачення дає І.А. Ломачинська, яка під фінансовою поведінкою розуміє «дії населення на фінансовому ринку щодо перерозподілу та інвестування грошових ресурсів» [8, с. 143]. На думку автора, фінансову поведінку домогосподарств доцільно пов'язувати з відмовою від характеристики людини як «оптимізуючого раціоналізатора», що стало можливим завдяки розвитку інституційного підходу до економічного аналізу, який базується на тому, що індивіда не можна аналізувати на основі раціональності в зв'язку з тим, що існують альтернатива вибору, невизначеність й ризик, негативний досвід, взаємодія з іншими агентами. Саме тому, принцип раціональної оптимізації замінили такими принципами поведінки індивідів, як: орієнтація на середню думку, життєрадісність, звички, обмежена або процедурна раціональність, звичаї, рутини, які більш реально відображають мотивацію поведінки суб'єктів як сукупності взаємопов'язаних, причинно-спонукальних та детермінуючих факторів (потреби, інтереси, бажання, мотиви), які й визначають характер та направленість людської діяльності [8, с. 144].

Грунтовне дослідження фінансової поведінки домогосподарств здійснено професором Т. О.Кізімою, що дало змогу сформулювати наступне визначення: фінсова поведінка домогосподарств – це діяльність, пов'язана з розподілом і перерозподілом грошових ресурсів, результатом якої відбувається формування фондів грошових коштів та їх використання на визначені цілі [6, с. 112].

Як бачимо, у сучасній науці не існує єдиного підходу до тлумачення поняття «фінансова поведінка». Незважаючи на різноманітність підходів до трактування досліджуваної дефініції, кожне з цих тверджень має право

на існування. Разом з тим, на нашу думку, визначення запропоноване Т.О. Кізімою найбільш повно розкриває суть поняття «фінансова поведінка», оскільки відображає аспекти її практичної реалізації.

Література

1. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1970–1980. URL: http://ukrlit.org/slovnnyk/slovnnyk_ukrainskoi_movy_v_11_tomakh
2. Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди ; редкол.: В. І. Шинкарук (голова). Київ:Абрис, 2002. 742 с.
3. Петрушина Т. О. Социально-экономическое поведение населения Украины в условиях институциональных перемен. Київ:Інститут соціології НАН України, 2008. 544 с.
4. Заславская Т. Социетальная трансформация российского общества: деятельностно-структурная концепция. Москва: Дело, 2002. 568 с.
5. Коваль С.Л. Особливості фінансової поведінки вітчизняних домогосподарств. *Економіка. Фінанси. Право*. 2017. № 7/2. С. 28–34.
6. Петрушина Т. О. Социально-экономическое поведение населения Украины в условиях институциональных перемен Киев: Институт социологии НАН Украины, 2008. 544 с.
7. Єфременко Т. Фінансова поведінка населення України. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2002. № 2. С. 165–175.
8. Верховин В.И. Экономическая социология: под ред. В.И. Демина. Москва: Изд-во «ИМТ», 1998. 446 с.
9. Кізіма Т. Фінансова поведінка домогосподарств: сутність, класифікація, чинники впливу. *Світ фінансів*. 2011. № 4. С. 19–26.

Нікітчук Тетяна Василівна

студентка 2 курсу ОС «магістр» ННІОТ, ТНЕУ
Науковий керівник – к.е.н., доцент Б.С. Малиняк

ПЕНСІЙНИЙ ФОНД УКРАЇНИ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Багаторічні дискусії щодо впровадження пенсійної реформи, моделі, які є необхідними для побудови нової системи пенсійного страхування, наукові дискусії щодо сутності та порядку проведення, обговорення зарубіжного досвіду та намагання пристосувати його до українських реалій до теперішнього часу не знайшли однозначного рішення. Усвідомлення неможливості затягування такої реформи, з одного боку, та її запізниле введення у дію, з іншого, породжують справедливі запитання

щодо адекватності її основних етапів та моделі сучасним реаліям. Економічна сутність пенсійної реформи виявляється у формуванні такої пенсійної системи, яка би гармонізувала пенсійні зобов'язання та пенсійні права щодо накопичених сум за увесь період працездатної діяльності.

Пенсійна система має гарантувати конкретні кількісні параметри та створювати необхідні умови щодо їх формування як робітником, так і його роботодавцем. Разом з тим, вплив багатьох факторів не сприяють нормальному функціонуванню пенсійної системи взагалі та гальмують пенсійну реформу. Сьогодні можна з впевненістю констатувати, що існуючий підхід до побудови адекватної пенсійної системи вже не є актуальним. Необхідним є перегляд певних положень з урахуванням сучасних реалій: різкого падіння виробництва, значних темпів інфляції, тенденцій на ринках інвестиційних ресурсів, міграційних процесів [1, с. 188].

Системі державного пенсійного забезпечення належить основна роль у забезпеченні матеріального добробуту населення України. Незважаючи на те, що під час реформування пенсійної системи запроваджене недержавне пенсійне забезпечення, воно не має відчутного впливу на соціальне становище в країні. Сьогодні виплати з фондів державного пенсійного страхування слугують основним джерелом доходу для третини населення країни. Тож від ефективності виконання державним пенсійним страхуванням властивих йому функцій безпосередньо залежить соціально-економічний розвиток нашої країни.

Важливим напрямком удосконалення державного пенсійного страхування є розвиток другого рівня пенсійної системи – загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Справа в тому, що добровільна участь у накопичувальній пенсійній системі навіть за наявності стимулів не дає змоги реалізувати реформу. Широко дискусійними параметрами пенсійної реформи є добровільність або обов'язковість участі, а також вікові групи добровільних та обов'язкових учасників. Незважаючи на те що в більшості країн участь у накопичувальній системі мала обов'язковий характер для віку молодше 30–35 років або для тих, хто тільки починає трудову діяльність, у деяких країнах (Литві, Чехії) участь була добровільною для всіх вікових категорій. Запуск накопичувального рівня з добровільною участю в Чехії не дав змоги досягти значного залучення. Незважаючи на

співфінансування внесків до накопичувальної системи в розмірі 3% державою і 2% самим працівником у Чехії, добровільний характер участі за перші роки з моменту запуску привернув тільки 83 тис. нових учасників порівняно з 4,9 млн. учасників третього рівня. Низький рівень участі призвів до згорання програми [1, с. 160].

Таким чином, пріоритетним завданням розвитку державного пенсійного страхування, на нашу думку, має стати запровадження другого рівня пенсійної системи. Це дасть змогу налагодити комплексне забезпечення фінансовими ресурсами застрахованими особами, що посилить мотивацію осіб працездатного віку до участі в державному пенсійному страхуванні. Крім цього, реалізація цього вектору пенсійної реформи дасть змогу сформувати значний інвестиційний ресурс, який можна використати для стимулювання економічного розвитку.

Література

1. Баранова В. Пенсійна реформа в Україні: проблеми реалізації. Вісник соціально-економічних досліджень. 2018. № 2. С. 186-195.
2. Загреба І. І. Реформування пенсійної системи та його вплив на інвестиційну привабливість України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. Випуск 4. Частина 1. С. 159-162.
3. Кириленко О. П., Білоус І. І., Малиняк Б. С. та ін. Фінансові важелі подолання бідності в Україні. За ред. О. П. Кириленко. Тернопіль: Економічна думка, 2010. 432 с.

Онищук Лілія Євгенівна

студентка 2 курсу ОС «магістр» ННІОТ, ТНЕУ
Науковий керівник – к.е.н., доцент Б.С. Малиняк

НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПЛАНУВАННЯ БЮДЖЕТНИХ ІНВЕСТИЦІЙ

Бюджетні інвестиції дають змогу забезпечити надання ключових суспільних послуг, розширення економічного потенціалу громадян і суб'єктів підприємництва та слугують важливим каталізатором економічного зростання. Після трьох десятиліть скорочення частки бюджетних інвестицій у ВВП, в країнах, що розвиваються, вони все ж залишаються на історичних мінімальних значеннях в розвинених економіках. Економічний та соціальний вплив бюджетних інвестицій

критично залежить від їх ефективності. Порівнюючи величину публічного капіталу, охоплення інфраструктурою та її якості в різних країнах, виявляється, що середня ефективність бюджетних інвестицій на 30% менша порівняно з загальним станом інвестування. Покращення управління бюджетними інвестиціями може суттєво підвищити їх ефективність та продуктивність. На основі вибірки з 25 країн, нове дослідження МВФ демонструє значні можливості для зміцнення 15 ключових інституцій, які формують планування, розподіл та здійснення бюджетних інвестицій. Країни з сильнішими інститутами мають більш передбачувані, надійні, ефективні та продуктивні інвестиції. Посилення цих інституцій може закрити до двох третин розриву в ефективності державних інвестицій [5, р. 1].

Фінансова наука має велику кількість методів оцінювання ефективності бюджетних інвестицій, в основі яких знаходиться порівняння вартісної оцінки вигід від інвестиційного проекту із витратами, необхідними для його реалізації. Проте, існують суттєві труднощі як теоретичного, так і практичного характеру у здійсненні об'єктивної оцінки бюджетних інвестицій. Їх складність полягає, насамперед, у тому, що основні фонди, які утворені за допомогою бюджетних інвестицій, зазвичай, використовуються для надання соціальних послуг населенню, що виражені у нематеріальній формі. В результаті, при детальному аналізі економічної ефективності бюджетних інвестицій, зростає вартість проведення таких досліджень, а також не завжди забезпечується висока достовірність отриманих результатів.

Найбільш універсальним методом, який застосовують для детальної оцінки економічної ефективності бюджетних інвестицій в багатьох розвинених країнах, є аналіз «вигоди-витрати». Він ґрунтується на застосуванні критерію Калдора-Гікса, відповідно до якого стратегію можна прийняти тільки тоді, якщо ті, хто виграє від такої стратегії, можуть компенсувати збитки тим, хто їх зазнав, без погіршення свого початкового рівня добробуту [2, с. 32]. Суть методу зводиться до порівняння грошової оцінки усіх позитивних та негативних наслідків від реалізації інвестиційного проекту із врахуванням зміни їх вартості в часі.

Недосконалість демократичних процедур у функціонуванні владних інституцій в Україні зазвичай призводить до того, що перебіг бюджетного процесу здійснюється під впливом численних лобістських груп, часто

зацікавлених у результатах розподілу та подальшого перерозподілу державних коштів у корпоративних і приватних інтересах [3]. Зазначені недоліки бюджетного процесу мають негативний вплив на формування та використання інвестиційної складової бюджету. З метою підвищення ефективності бюджетних інвестицій, на нашу думку, доцільно розширювати формалізовані методики оцінювання бюджетних інвестицій та підвищувати їх роль у бюджетному процесі.

Позитивний вплив від застосування методик оцінки доцільності бюджетних інвестицій в Україні буде спостерігатися тоді, коли будуть сформовані умови для забезпечення об'єктивності та неупередженості при її проведенні. Для цього необхідно сформувати відповідне інституційне середовище, в якому відбувається ухвалення рішень про спрямування суспільних ресурсів. Основними принципами його забезпечення мають стати створення прозорості бюджетного процесу, наукова обґрунтованість та активне застосування громадського контролю.

Подальше зростання ефективності бюджетних інвестицій передбачає, на нашу думку, оптимізацію та скорочення переліку державних цільових програм. Узгодження обсягів фінансування державних цільових програм з обсягами фінансування бюджетних програм у розрізі головних розпорядників. Розробка критеріїв державних цільових програм. Крім цього, доцільно розробити економічні критерії для виділення бюджетних інвестицій. Зокрема залежно від: ступеня завершеності; можливості співфінансування; масштабу утворення міжрегіональних вигод, міри комерціалізації результатів інвестицій, можливості економії на масштабах виробництва, рівня економічного розвитку регіону тощо. Окремо варто звернути увагу на підвищенні рівня залучення приватного сектору до проектів розвитку інфраструктури. Зокрема на місцевому рівні перспективними сферами застосування концесійних схем є ЖКГ та приміський транспорт, на центральному – будівництво автодоріг. У перспективі бюджетні кошти, вивільнені через активніше залучення приватного сектору і зменшення капітальних трансфертів на підтримку економічної діяльності, у тому числі вугільних шахт, мають бути перерозподілені на інвестиції у соціальну сферу (освіту, науку та охорону здоров'я).

Забезпечити публічність і прозорість ухвалення представницькими органами влади виважених рішень щодо виділення бюджетних коштів на

інвестиційні цілі, чітке дотримання при цьому встановленої процедури, яка передбачає, зокрема, оприлюднення достовірного висновку з оцінкою інвестицій сприятиме зростанню довіри суспільства та органів у правління та зростання раціональності ухвалюваних рішень у бюджетній сфері.

Література

1. Аналіз вигід і витрат. Концепції і практика: Пер. з англ. / Ентоні Е. Боардмен, Девід Х. Грінберг, Ейдан Р. Вайнінг, Девід Л. Веймар. Київ: Видавництво “АртЕк”, 2003. 568 с.
2. Making public Investment More Efficient. Washington: IMF, 2015. 67 р.
3. Малиняк Б. Механізм надання субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам в умовах нерозвинених демократичних відносин в Україні. *Світ фінансів*. 2009. № 4. С. 69–82.

Пінкевич Катерина Романівна

студентка 2 курсу ОС «магістр» факультету фінансів та обліку, ТНЕУ
Науковий керівник – к.е.н., доцент Мелих О.Ю.

МАКРОЕКОНОМІЧНА ДИНАМІКА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

В умовах трансформації економіки України головною метою макроекономічного регулювання, важливим інструментом якої виступає державний бюджет, є досягнення макроекономічної стабільності та економічного зростання. Для досягнення зазначених цілей у країнах з ринковою економікою формування та виконання державного бюджету здійснюється на основі врахування тісного взаємозв'язку між останнім та параметрами макроекономічного розвитку, що, в свою чергу, дає можливість ефективно використовувати бюджетні кошти та розв'язувати соціальні проблеми.

Таким чином, державний бюджет, виступаючи як ціллю фінансової політики, так і інструментом макроекономічного регулювання, зазнає впливу ряду економічних факторів (ВВП, дефлятор ВВП, тощо), які, в свою чергу, визначають його динаміку.

Дані економічні показники є основою складання бюджету. Від величини останніх залежать обсяги та структура бюджетних надходжень і видатків. Окрім того, від правильності і повноти врахування цих макроекономічних показників залежить реальність бюджету, яка

безпосередньо пов'язана з можливостями впливу останнього на економіку країни [3].

Одним із базових економічних параметрів, що відображає обсяг виробництва всієї країни й впливає як на дохідну, так і на видаткову частину державного та місцевих бюджетів є ВВП.

Так, збільшення реального обсягу виробництва зумовлює зростання, податкових, неподаткових надходжень до бюджетів усіх рівнів та державних цільових фондів, серед яких податок на доходи фізичних осіб, податок на прибуток підприємств, відрахування на соціальне страхування, податок на додану вартість, акцизний збір, тощо.

В той же час приріст реального обсягу виробництва природно знижує безробіття.

Згідно даних табл. 1, в Україні спостерігається тенденція щорічного зростання номінальної величини ВВП: у 2014 р. номінальний ВВП становив 1566,7 млрд. грн., у 2015 р. – 1979,5 млрд. грн., у 2016 р. – 2383,2 млрд. грн., у 2017 р. – 2982,9 млрд. грн., у 2018 р. – 3558,7 млрд. грн.

Проте реальний приріст ВВП, після рецесії 2014-2015 рр., відновився у 2016 р. і за підсумками 2018 р. становив 3,3%. Така динаміка вказує на незначне, проте все ж таки зростання економіки України загалом.

Таблиця 1

Динаміка макроекономічних показників України за 2014-2018 рр.

Показник	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік
ВВП номінальний, млн. грн.	1 566 728	1979458	2383182	2982920	3558706
Зміна обсягу ВВП (% відповідно року у постійних цінах 2010 року)	-6,6	-9,8	2,4	2,5	3,3
Дефлятор ВВП (% відповідно року у постійних цінах 2010 року)	15,9	38,9	17,1	22,1	15,4
ВВП на душу населення, грн.	36904	46413	55899	70224	84192
ВВП на душу населення, дол. США	8667	7949	8270	8667	9213
ВВП на душу населення у країнах-членах ЄС, дол. США	37503	38457	39625	41126	41949
Доходи Державного бюджету України, млн. грн.	357084,20	534694,80	616274,80	793265,00	928108,30
Відношення доходів ДБУ до ВВП, %	22,79	27,01	25,86	26,59	26,08
Дефіцит Державного бюджету України, млн. грн.	78052,80	45167,50	79130,20	47849,70	59247,90
Відношення дефіциту ДБУ до ВВП, %	4,98	2,28	3,32	1,60	1,66

Примітка: розроблено автором за даними [1; 2].

Економічний добробут громадян тісно пов'язаний із показником ВВП в розрахунку на душу населення. Аналіз його зміни підтверджує тенденції

аналогічні динаміці ВВП. З 2014 р. даний показник зріс на 228% й станом на початок 2019 р. становив 84192 грн. або 9213 дол. США. Проте, порівнюючи обсяг ВВП на душу населення в Україні з аналогічним показником у країнах-членах ЄС, вбачаємо тенденцію відставання, що сягає майже 5 разів.

Одним із показників, який відображає стан державних фінансів та показує масштаби бюджетної розбалансованості відносно національної економіки є показник відношення дефіциту державного бюджету до ВВП. За стандартами, прийнятими країнами Євросоюзу, позитивним вважається значення, яке б не перевищувало 3 %.

Так, за період з 2014 р. по 2018 р., співвідношення дефіциту Державного бюджету України до ВВП знизилось з 4,98% до 1,66% (див. табл.1).

Співвідношення доходів державного бюджету до ВВП є своєрідним індикатором того, наскільки держава акумулює ресурси з економіки через податки та збори. В Україні даний показник протягом 2014–2018 рр. зріс з 22,79% до 26,08%.

Отже, значні макроекономічні дисбаланси, недостатній рівень прозорості у державному секторі управління та відсутність комплексного підходу уряду до покращення макроекономічних показників призвели до уповільнення розвитку економіки України. Дослідження структури та динаміки номінального і реального ВВП і доходів бюджету свідчить про суттєву розбіжність між ними та нерівномірність їх зміни. Причому номінальні показники не лише не відображають реального стану національної економіки, а й штучно збільшені за рахунок девальвації гривні, зростання інфляції, відпускних цін на товари та послуги і сплатою збільшеного обсягу податків і зборів, що у свою чергу стимулює поглиблення кризових процесів. У результаті фінансово-економічна ситуація вимагає комплексного реформування [5, с. 808].

Література:

1. Офіційний веб-сайт МВФ. URL: https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/OEMDC/ADVEC/WEO/WORLD/UKR (дата звернення: 19.10.2019).
2. Офіційний веб-сайт Мінекономрозвитку. URL: <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA> (дата звернення: 19.10.2019).
3. Соломенко С. М. Державний бюджет як інструмент макроекономічного регулювання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук:

08.00.03 / Київський нац. екон. університет ім. Вадима Гетьмана. Київ, 2008. 24 с.

4. Кадацька О. М. Державний бюджет як інструмент макроекономічної політики в умовах ринкової трансформації: дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук: 08.01.01 / Харківський нац. університет ім. В.Н. Каразіна. Київ, 2002. 196 с.
5. Клівіденко Л.М., Русятинська А.О. Сучасні проблеми дослідження макроекономічних показників у контексті розвитку економіки. *Гроші, фінанси і кредит*. 2016. Вип. 10. С. 804 – 808.

Панчук Галина Віталіївна,

Панчук Віктор-Богдан Віталійович

студенти 4 курсу факультету фінансів та обліку, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н., доцент Петрушка О. В.

РОЛЬ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ

Реформування пенсійної системи України впродовж останніх десятиліть залишається однією з основних соціально-економічних проблем національної економіки. Проблема формування системи недержавних пенсійних фондів в Україні належить до найбільш складних. Це обумовлено, насамперед, відсутністю правової бази, яка безпосередньо регулювала б таку сферу діяльності. Не менш суттєвою проблемою є загальний стан економіки. Низькі доходи більшості населення, відсутність стійких прогнозів розвитку виробництва на перспективу не дають змоги досить точно розрахувати зобов'язання таких фондів перед вкладниками.

Для вирішення завдання створення в Україні системи пенсійного обслуговування, що ефективно працює, побудованої на основі оптимального поєднання як державних [1, с.137-138], так і недержавних пенсійних фондів, необхідно попередньо вирішити низку складних проблем. До першочергових і найбільш важливих слід зарахувати:

– розробку і прийняття правових актів, які б забезпечили надійну діяльність недержавних пенсійних фондів;

– організацію планування і здійснення системи заходів державного регулювання діяльності таких фондів;

– визначення об'єктів, напрямів і умов розміщення активів зазначених фондів для досягнення таких цілей, як стабільність, сталість їх існування та можливість отримання ними доходів для поліпшення пенсійного забезпечення й посилення стимулів до утворення пенсійних фондів [2, с. 5].

Система пенсійного забезпечення, що діє на сьогоднішній день в Україні, не в змозі забезпечити гідний рівень життя людям, які закінчують свою трудову діяльність. Цю проблему можна вирішити за допомогою створення недержавних пенсійних програм (корпоративних пенсійних програм) [3,с.102]. Розвиток системи недержавного пенсійного забезпечення, з одного боку, сприяє формуванню додаткового джерела довгострокового кредитування економіки (кошти, накопичувані на пенсійних рахунках їхніх учасників, є значним джерелом інвестицій в економіці), а з іншого - впровадження недержавної пенсійної програми на підприємстві дозволяє вирішити цілий комплекс завдань кадрової, маркетингової, соціальної й фінансової політики.

Розвиток недержавних пенсійних фондів також позитивно впливає на економіку країни в цілому - діяльність НПФ буде сприяти розвитку в Україні фондового ринку, а також формуванню додаткового джерела довгострокового кредитування економіки. Кошти, накопичувані на пенсійних рахунках їхніх учасників, є значним джерелом інвестицій в економіці, вони будуть спрямовуватися на фінансування довгострокових проектів у стратегічних сферах. Особливість діяльності пенсійних фондів полягає у тому, що вони зацікавлені здійснювати довгострокові інвестиції для узгодження власних потоків внесків і виплат.

Отже недержавне пенсійне страхування відіграє надзвичайно важливу роль у пенсійному забезпеченні громадян. Воно є засобом забезпечення гідного рівня життя населення після виходу на пенсію, а також виступає джерелом довготермінових інвестицій, необхідних для економічного розвитку країни [4, с. 89].

Важливим завданням сьогодення є також підвищення довіри населення до недержавних пенсійних фондів через удосконалення роботи і ефективнішої інвестиційної політики шляхом уникнення конфліктів інтересів та забезпечення відбору осіб, що здійснюють управління активами НПФ; збільшення кількості членів ради, для того щоб при

виборі інвестиційної політики представляти інтереси усіх учасників НПФ; забезпечення захищеності даних НПФ [5, с. 59].

Таким чином, відповідні заходи призведуть до розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні та збільшать кількість ресурсів, які залучатимуться недержавними пенсійними фондами, що відповідно призведе до зростання їх ролі на інвестиційному ринку України.

Література:

1. Петрушка О. Шляхи удосконалення практики мобілізації доходів Пенсійного фонду України. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Економічні науки*. 2016. Вип.16. С. 136–139.
2. Мельничук В. Реформа, яка забезпечить гідну пенсію. *Урядовий кур'єр*. 2009. № 133. С. 5.
3. Петрушка, О. Корпоративне пенсійне страхування як складова соціального захисту найманих працівників. Збірник наук. праць Других наукових читань пам'яті С.І. Юрія: збірник наук. праць / За ред. д.е.н., проф. О. П. Кириленко. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. С.101–103.
4. Петрушка О. Недержавне пенсійне страхування як альтернатива забезпечення гідної старості. *Управління фінансами держави, регіону, підприємства та домогосподарства: погляди науковців і практиків*: збірн. тез. доп. Першої інт.-конф. проф.-викл. складу каф. фін. ТНЕУ (м. Тернопіль, 14 квіт. 2015 р.). Тернопіль : Видав. центр “Вектор”, 2015. С. 87–90.
5. Телічко Н. А. Вплив недержавних пенсійних фондів на соціально-економічний розвиток держави. *Економічний вісник Донбасу*. 2010. № 3. С. 57– 62.

Пендичук Ірина Олексіївна

студентка 2 курсу ОС «магістр» ННІОТ, ТНЕУ
Науковий керівник – к. е.н., доцент Коваль С.Л.

ЗНИЖЕННЯ РІВНЯ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ ЯК РЕЗЕРВ ЗРОСТАННЯ ДОХОДІВ БЮДЖЕТУ

В сучасних умовах розвитку України значно посилюється роль державного бюджету, зокрема його доходів. Питання наповнення державного бюджету завжди було й буде актуальним для України, тому на нинішньому етапі особливої уваги потребує виявлення резервів зростання доходів Державного бюджету України.

Україна має значний резерв для зростання податкових надходжень, що зосереджений у секторі тіньової економіки. Адже, вона є одним з найбільш вагомих факторів поглиблення наявних дисбалансів та гальмування темпів економічного розвитку, що знаходить своє відображення в скороченні обсягу надходжень до бюджету та зменшенні рівня інвестиційної активності в країні. За офіційними даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України рівень тіньової економіки у 2014 р. склав 43% від обсягу офіційного ВВП [1], у 2015 р. – 40% [2], у 2016 р. – 35% [3], у 2017 р. – 32% [4], у 2018 р. – 32% [5]. Перевищення тіньовою економікою критичного рівня у 30% від ВВП засвідчує про посилення її негативного, руйнівного впливу на національну економічну систему.

Активізація тіньових операцій призводить до зменшення податкових надходжень до бюджету, і в свою чергу, змушує державу до підвищення рівня податкового навантаження на економіку, шляхом: введення нових податків та зборів; підвищення ставок за вже існуючими податковими платежами; перегляду існуючого механізму звільнення від оподаткування деяких економічних суб'єктів; посилення відповідальності за порушення вимог податкового законодавства [6, с. 112].

У той же час неефективна та необґрунтована політика держави щодо розміру податкового навантаження на фізичних та юридичних осіб і сама може слугувати одним із найбільш впливових факторів зростання частки тіньового сектору економіки, оскільки змушує суб'єктів економічної діяльності застосовувати тіньові схеми приховування прибутку, незаконного його виведення за кордон, активізує зростання обсягів незареєстрованого працевлаштування, тощо [7, с. 33].

Зниження податкового навантаження сприяє збільшенню реальних доходів населення, обсягу заощаджень, зростанню платоспроможного попиту населення, що як наслідок, стане основою економічного зростання держави. На нашу думку, вкрай важливим чинником детінізації економіки України має стати продовження широкомасштабної податкової реформи.

Податкова реформа має бути спрямована на реалізацію таких пріоритетів:

- забезпечення всім суб'єктам господарювання однакових умов оподаткування;
- зниження і вирівнювання податкового тягаря;

- спрощення податкової системи;
- посилення податкового контролю за рівнем витрат виробництва;
- заохочення інвестиційної діяльності та нагромадження амортизаційних фондів підприємств;
- забезпечення ефективного податкового адміністрування.

Реалізація цих заходів дасть змогу значною мірою локалізувати тіньову економічну діяльність і використати тіньові капітали для збільшення доходів Державного бюджету України.

Література:

1. Тенденції тіньової економіки в Україні у 2014 році. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=%20Tendentsii%20TinovoiEkonomiki>.
2. Тенденції тіньової економіки в Україні у 2015 році. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=%20Tendentsii%20TinovoiEkonomiki>.
3. Тенденції тіньової економіки в Україні у 2016 році. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=%20Tendentsii%20TinovoiEkonomiki>.
4. Тенденції тіньової економіки в Україні у 2017 році. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=%20Tendentsii%20TinovoiEkonomiki>.
5. Тенденції тіньової економіки в Україні у 2018 році. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=%20Tendentsii%20TinovoiEkonomiki>.
6. Тютюник І. В., Кобушко Я. В. Оцінка ефективності податкового регулювання обсягу тінізації економіки в Україні. *Вісник ЖДТУ*. 2018. № 4. С. 111–116.
7. Ладюк О. Д. Характеристика тіньової економіки в Україні. *Економіка та держава*. 2017. № 8. С. 32–34.

Петько Лілія Вікторівна

студентка 4 курсу факультету фінансів та обліку, ТНЕУ
Науковий керівник – к.е.н., доцент Петрушка О. В.

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

В даний час все більше набуває актуальності проблема реформування системи пенсійного забезпечення. Дане питання досліджують у багатьох країнах, не винятком є і Україна. Адже, саме від цього залежить забезпечення добробуту значної частини населення країни. Негативним чинником також є старіння нації, зниження народжуваності, економічна ситуація в країні та, зокрема, дефіцит Пенсійного фонду України. Виходячи з ситуації потрібно в найближчому часі реформувати пенсійну систему, яка дозволить послабити навантаження на державний бюджет та зможе забезпечити громадян гідною пенсією.

Одним із таких методів є запровадження системи недержавного пенсійного забезпечення, яка базується на засадах добровільної участі осіб, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами пенсійних виплат на умовах та в порядку, передбачених законодавством про недержавне пенсійне забезпечення [1].

Хоча законодавством і передбачено третій рівень пенсійної системи, проте, на практиці це не використовується, тому що до цього часу не сформувалася відповідна платформа для розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні. Цьому слугують певні причини, а саме: недостатній рівень підтримки держави, низький рівень працюючого населення, обмежений вибір фінансових інструментів, у які недержавні пенсійні фонди змогли б інвестувати кошти, роботодавці не зацікавлені у фінансуванні недержавних пенсійних програм для своїх працівників [2, с.102]. Варто додати, що у великої частини громадян низький фінансовий рівень, вони не готові заощаджувати та вкладати кошти в майбутнє, а також в певній мірі слугує недовіра до використання такого методу заощадження, адже більшість з них не розуміють суті і ролі використання недержавних пенсійних фондів.

Варто зазначити і про переваги недержавного пенсійного забезпечення. Першою з них є те, що третій рівень пенсійної системи дозволяє індивідуально визначити потреби страхувальника, а саме вибір

форми виплат та зміна недержавного пенсійного фонду за бажанням. Наступною перевагою є те, що у випадку смерті учасника є можливість отримати накопичення людині, яка є правонаступником. Також, для кожного учасника складається індивідуально договір, виходячи з фінансових можливостей та потреб.

Для розвитку недержавного пенсійного забезпечення та вдосконалення діяльності недержавних пенсійних фондів важливим є розробка та впровадження дієвих заходів. До першочергових завдань належать удосконалення законодавчого регулювання інвестиційної діяльності недержавних пенсійних фондів та пошук інструментів, які сприятимуть інвестувати в цінні папери іноземних емітентів кошти громадян з обов'язковим розрахунком на їх надійність, ліквідність та прибутковість.

Напрямами вдосконалення цієї важливої складової пенсійної системи є уніфікація фінансової звітності недержавних пенсійних фондів відповідно до міжнародних стандартів; підвищення реальних доходів населення; реалізація гуманітарної політики, спрямованої на розв'язання проблеми легковажного ставлення суспільства до забезпечення своєї старості в майбутньому; розвиток мотиваційних чинників участі громадян у програмах недержавного пенсійного забезпечення та удосконалення контролю з боку держави за діяльністю суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення [3, с. 88-89].

Також, однією з найважливіших умов розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні є підвищення фінансової грамотності громадян. Адже, саме таким чином населення зрозуміє суть і роль недержавних пенсійних фондів і в майбутньому зможе забезпечити собі гідну старість.

Отже, можна зробити висновок, що запровадження третього рівня пенсійної системи, а саме недержавного пенсійного забезпечення зможе забезпечити достойні виплати громадян, допоможе позбавити солідарну пенсійну систему проблем дефіцитності Пенсійного фонду, сприятиме розвитку економіки країни шляхом інвестування фінансових заощаджень громадян у недержавні фінансові інституції.

Література:

1. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1058-15> (дата звернення: 03.11.2019 р.).
2. Петрушка О. Корпоративне пенсійне страхування як складова соціального захисту найманих працівників. Збірник наук. праць Других наукових читань пам'яті С.І. Юрія: збірник наук. праць / За ред. д.е.н., проф. О. П. Кириленко. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. С.101–103.
3. Петрушка О. Недержавне пенсійне страхування як альтернатива забезпечення гідної старості. *Управління фінансами держави, регіону, підприємства та домогосподарства : погляди науковців і практиків*: збірн. тез. доп. Першої інт.-конф. проф.-викл. складу каф. фін. ТНЕУ (м. Тернопіль, 14 квіт. 2015 р.). Тернопіль: Видав. центр “Вектор”, 2015. С. 87–90.

Петрушенко Володимир Іванович

студент 2 курсу ОС «магістр» факультету фінансів та обліку, ТНЕУ

Науковий керівник: к.е.н., доцент Горин В. П.

ПОДАТКОВА АМНІСТІЯ ЯК ОДИН ІЗ ШЛЯХІВ ЗБІЛЬШЕННЯ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ ДО БЮДЖЕТУ

У міжнародній практиці податкова амністія є одним із поширених способів легалізації тінювих капіталів та збільшення доходів бюджету. В Україні рівень тінізації економіки складає від 33% за оцінкою уряду до 40-70% за розрахунками незалежних аналітиків. Зважаючи на це, податкова амністія може стати дієвим способом виведення коштів з тіні й значного збільшення податкових надходжень до бюджету.

Питання податкової амністії в Україні актуалізувалось із зміною влади, оскільки її проведення стало однією із ключових економічних ініціатив нового президента В. Зеленського. Головною метою податкової амністії є погашення боргових зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами, а також вдосконалення порядку валютного регулювання та валютного контролю. За словами одного з головних апологетів проведення податкової амністії в Україні, Д. Гетьманцева, у випадку легалізації тінювих капіталів, платники податків будуть звільнені від відповідальності за ст. 212 (несплата податків) і ст. 205 (фіктивне підприємництво) Кримінального кодексу

України. Разом з тим, послаблення відповідальності за не задекларовані доходи не стосуватиметься доходів від хабарництва, «відмивання» коштів, отриманих злочинним шляхом та ін.

Для забезпечення дієвості такої масштабної ініціативи, як податкова амністія тіньових капіталів, додатково до неї передбачене впровадження загального декларування доходів населення та посилення відповідальності за несплату податків. Ініціаторами реформи запропоновано впровадити загальне «сімейне» декларування доходів. Якщо за підсумками декларування буде виявлено невідповідність задекларованих статків та доходів з законних джерел заробітку, платник буде змушений довести законність походження різниці. У випадку, якщо платник не зможе цього довести, держава конфіскуватиме цю різницю між декларованими і фактичними доходами на користь бюджету (так звана «цивільна конфіскація»).

Питання доцільності впровадження цивільної конфіскації в Україні є дискусійним, оскільки в умовах неефективної роботи правоохоронної системи і високого рівня корупції вона може перетворитись на інструмент перерозподілу власності та невинуватого тиску на суспільство. Такі ризики небезпідставні, з огляду на те, що навіть у державах з усталеною правовою системою випадки необґрунтованої конфіскації майна та його подальшого повернення у судовому порядку мають непоодинокий характер. На думку експертів, інформація про вперше розкриті активи платників може бути використана правоохоронною системою для їх кримінального переслідування за іншими підставами.

Реалізуючи ідею про податкову амністію, важливо звернутись до досвіду інших країн. У Німеччині податкова амністія відбулася в 2004-2005 роках, причиною її проведення стало надмірне зростання дефіциту федерального бюджету. Однак, дієвість такого кроку виявилась недостатньою, адже замість передбачених 5 млрд. євро, реально від легалізації тіньових капіталів надійшло всього 1,1 млрд. євро.

На відміну від більшості країн, в Аргентині податкові амністії проводять періодично, вони відбулись у 1987, 1995, 2009 та 2013 роках. Однак, успішною виявилась лише податкова амністія, проведена у 2017 році. За її результатами суб'єкти господарювання задекларували близько 117 млрд. дол. активів. До успіху такої ініціативи, на думку експертів, призвело встановлення прямої залежності між обсягами належних до

сплати податків та розмірів раніше не задекларованих активів. Також учасникам амністії було надано змогу придбати трирічні суверенні облигації з 0% або семирічні з купоном у розмірі 1%.

Вагомий досвід у проведенні податкової амністії має Італія. Періодичне проведення амністії тіньових капіталів підривало стабільність податкової системи країни, через що спеціалісти ОЕСР рекомендували уряду Італії взагалі відмовитись від такої практики в майбутньому. Більшість випадків проведення податкової амністії в Італії виявились невдалими з точки зору їх підсумків, успішною була лише амністія 2001 року. Однією із її особливостей стало надання можливості власникам зарубіжних активів легалізувати їх за заявним принципом. Легалізовані активи не підлягали обов'язковому переміщенню в Італію, а при поверненні капіталів необхідно було сплатити лише 2,5% від загальної вартості.

Міжнародний досвід свідчить, що для дієвого проведення податкової амністії в Україні необхідним є дотримання поставлених умов:

- одноразове проведення амністії;
- неконфіскаційний характер амністії;
- гарантії щодо звільнення від відповідальності за задекларовані суми;
- поєднання податкової амністії з посиленням відповідальності платників за подальше приховування доходів;
- інформування суспільства про особливості проведення амністії;
- гарантування на законодавчому рівні, що інформація про податкові правопорушення платників, які стали легалізували тіньові капітали, буде конфіденційною.

Отже, проведення податкової амністії в Україні може стати реальним джерелом доходів державного бюджету. Разом з тим, дієвість такої ініціативи напряму залежить від мінімізації ризиків, які її можуть супроводжувати. Без подолання корупції у правоохоронній і судовій системах, забезпечення захисту прав платників податків, які легалізують доходи, податкова амністія може стати репресивним інструментом та засобом боротьби з політичними опонентами.

Література:

1. Яровий А. Р. Податкова амністія і загальне декларування: ключові питання без відповідей. URL: <https://www.epravda.com.ua/authors/5c9364679dd91/>

2. Першко Л. О. Фінансові аспекти проведення податкової амністії в Україні.
URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/2763>
3. Безпалько І. Р. Податкова амністія доходів населення: перспективи для України. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_2011_3_7

Плешко Вікторія Степанівна

студентка 2 курсу ОС «магістр» ННІОТ, ТНЕУ
Науковий керівник – к.е.н., доцент Сидор І.П.

БЮДЖЕТНЕ ПЛАНУВАННЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Із здобуттям Україною незалежності та переходом до ринкової трансформації вітчизняна економіка пройшла ряд етапів свого розвитку, які супроводжувались зростаннями, падіннями та кризами, що позначилося на механізмі бюджетного планування і прогнозування. Механізм бюджетного планування і прогнозування у багатьох розвинутих країнах світу використовується як ефективний інструмент забезпечення виконання відповідних стратегічних завдань соціально-економічної політики держави, основною метою якого є розробка і проведення збалансованої фінансово-бюджетної політики, зокрема, у сфері доходів, видатків бюджету, міжбюджетних відносин, дефіциту бюджету, спрямованої на підвищення соціально-економічного розвитку країни. Бюджетне планування є ваговою складовою бюджетної політики суспільного розвитку, що ґрунтується на сукупності фінансово-економічних взаємовідносин та полягає у використанні бюджетної архітекτονіки, яка визначається оптимальними співвідношеннями структури дохідної та видаткової частини бюджету з врахуванням динаміки економічної циклічності.

Державна політика у сфері бюджетного планування у зарубіжних країнах здійснюється із врахуванням особливостей соціально-економічного розвитку країни, її адміністративно-територіальних одиниць, важливості перетворення бюджетного механізму на дієвий інструмент економічного зростання, узгодження бюджетно-податкової політики із основними завданнями стратегічного розвитку економіки. У країнах із розвинутою економікою відбувається удосконалення інституційних засад бюджетного процесу, у тому числі посилення

взаємозв'язку річного і перспективного бюджетного планування, застосування сучасних методів управління бюджетними ресурсами, зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування, подальший розвиток програмно-цільового методу планування видатків бюджету, системи державного фінансового контролю, підвищення рівня ефективності використання бюджетних коштів.

Програмно-цільовий метод формування і виконання місцевих бюджетів в Україні потребує суттєвого удосконалення. Насамперед, необхідно визначити структурно-функціональні елементи планування та виконання видаткової частини бюджету за програмно-цільовим методом, яка ґрунтується на інтеграції цілей та завдань соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць та країни в цілому на довгострокову перспективу. Зазначене дозволить забезпечити підвищення рівня ефективності державних фінансів, поглиблення взаємозв'язку між бюджетними призначеннями та пріоритетами розвитку економіки і соціальної сфери, сприятиме посиленню дієвості бюджетної політики на регіональному рівні.

Формування та виконання бюджету за програмно-цільовим методом здійснюється з урахуванням структурно-функціональних елементів поетапно із забезпеченням поглибленого взаємозв'язку її складових елементів (див. рис. 1).

Оцінка виконання бюджетних програм створює основу для внесення змін і уточнення показників запланованих бюджетів на два наступні за плановим роки, а також для формування основних показників бюджету на рік, наступний за двома плановими роками.

Результатами оцінки є виявлення недостатньо ефективних бюджетних програм або таких, які не виконали завдання та не досягли встановлених результативних показників. Зазначене є підставою для прийняття рішення щодо скорочення видатків або їх перенесення на більш ефективні програми в цій галузі, що зможуть забезпечити альтернативне виконання визначеної мети. Використання програмно-цільового методу передбачає, що при визначенні видатків на бюджетну програму на плановий період кожен розпорядник повинен оцінювати необхідні наявні бюджетні ресурси для її виконання з метою досягнення очікуваного соціально-економічного результату у плановому періоді.

Рис. 1. Основні етапи ефективного планування і виконання місцевих бюджетів за програмно-цільовим методом

З метою вирішення проблем методологічного та практичного характеру, що обмежують розвиток програмно-цільового методу у бюджетному процесі доцільним є розробка та запровадження на законодавчому рівні нормативно-правового акту, що комплексно визначить організаційні та економічні засади управління бюджетом, орієнтованого на результат. Важливість прийняття Закону України «Про програмно-цільовий метод у бюджетному процесі України» обумовлено необхідністю встановлення системного підходу до повномасштабного та дієвого використання даного методу бюджетування, закладення єдиних економічних, організаційних та правових засад його застосування під час планування, затвердження, внесення змін, виконання та контролю за витрачанням бюджетних коштів. Зазначений акт визначить повноваження та відповідальність органів виконавчої влади, суб'єктів планування та супроводження реалізації бюджетних програм, а також встановить чіткі процедури у бюджетному процесі. Доцільним є визначення програмно-цільового методу як інструменту бюджетного планування та забезпечення розвитку системи стратегічного та середньострокового бюджетного планування [1, с. 88].

Поглиблення використання та удосконалення програмно-цільового методу у бюджетному процесі України забезпечить отримання переваг цього підходу у прискоренні соціально-економічного розвитку країни: бюджетні кошти розподіляються не за видами витрат, а за програмами та стратегічними цілями. Витрати міністерств групуються за видами продукції, що випускається, або послуг, а не за напрямками витрат. Органи влади та бюджетні установи надають ті соціальні послуги, яких дійсно потребує суспільство на певному етапі розвитку, якість яких підвищується при використанні мінімального обсягу видатків завдяки орієнтації на досягнення конкретних результатів.

Література:

1. Сидор І. П. Моніторинг планування видатків місцевих бюджетів: ключові аспекти удосконалення. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. № 21. С. 85-89.

Поп Дарина Василівна

студентка 2 курсу ОС «магістр» ННІОТ, ТНЕУ
Науковий керівник – д.е.н., професор Тулай О. І.

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ

Пенсійне забезпечення завжди є одним із пріоритетних напрямків соціальної політики держави, яка несе відповідальність за рівень життя, розвиток і безпеку своїх громадян. Соціальна складова державної політики є таким чинником, від ефективності якого залежить цивілізаційний розвиток будь-якого суспільства. Під державним пенсійним забезпеченням розуміють регламентовані державою економічні відносини суб'єктів трудових відносин (держави, працівників і роботодавців), що передбачають компенсацію наслідків соціальних ризиків, котрі призводять до повної або часткової втрати заробітку для працюючих – внаслідок втрати працездатності при настанні старості, інвалідності; для непрацездатних членів сім'ї – внаслідок інвалідності, втрати годувальника; для окремих категорій працюючих – після досягнення встановленого стажу роботи у визначених сферах трудової діяльності, внаслідок чого відбувається погіршення матеріального становища і пов'язана з цим зміна соціального статусу осіб і членів їхніх сімей [1].

Сьогодні в Україні триває реформування вітчизняної пенсійної системи, якому приділяється значна увага, адже пенсійне страхування займає важливе місце у соціально-економічному розвитку країни та безпосередньо впливає на рівень життя і добробут людей. Цей вид страхування є об'єктивною потребою сучасного суспільства, задовольнити яку в інший спосіб неможливо. Серед усіх видів соціального страхування саме пенсійне страхування має найбільше одержувачів виплат, що вимагає відповідних фінансових ресурсів. При цьому забезпечення заробленого людиною за період трудової діяльності рівня соціальних благ шляхом перерозподілу їх у просторі і часі покладено на Пенсійний фонд України [2, с. 262–264; 3, с. 77; 4, с. 136–138; 5, с. 121; 6, с. 57].

Оцінюючи пенсійне законодавство України необхідно акцентувати увагу на тому, що воно налічує більше дванадцяти нормативно-правових

актів, у т. ч. щодо призначення пенсій та встановлення надбавок і підвищень до пенсії ветеранам, дітям війни, чорнобильцям, шахтарям, донорам, мешканцям гірських населених пунктів. Основною метою здійснення реформування вітчизняної пенсійної системи є створення умов для розширення можливостей і підвищення рівня життя людей літнього віку [7, с. 96; 8, с. 107]. Важливою умовою результативного функціонування першого рівня пенсійної системи є розширене відтворення населення, тобто збільшення чисельності наступного покоління порівняно з попереднім. Адже саме за рахунок коштів прийдешнього покоління громадян здійснюється пенсійне забезпечення попереднього [9, с. 145]. Водночас перевагою розподільчої системи є можливість миттєвої виплати пенсії і незалежність її від функціонування фінансових ринків й ефективності діяльності пенсійних фондів [10, с. 173]. Однак громадяни сприймають сплату внесків за солідарним принципом винятково як обов'язковий платіж, а не як заощадження на майбутнє. Тому необхідною умовою пенсійного реформування є підготовка населення країни, його свідомості до сприйняття нової системи пенсійного забезпечення.

Література:

1. Про пенсійне забезпечення : Закон України № 1788-XII від 05.03.1991 р.
URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12>.
2. Тулай О. Державні фінанси і сталий людський розвиток: концептуальні домінанти та діалектична єдність : моногр. Тернопіль : ТНЕУ, 2016. 416 с.
3. Тулай О. І. Кобильник О. Я. Удосконалення організаційно-економічного механізму функціонування Пенсійного фонду України. *Світ фінансів*. 2012. Вип. 3. С. 71–79.
4. Тулай О. І. Актуальні проблеми діяльності Пенсійного фонду України. *Проблеми економіки*. 2016. № 1. С. 132–139.
5. Тулай О. І. Організаційно-контрольна діяльність Пенсійного фонду України щодо забезпечення цільового надходження та використання коштів. Модернізація технологій управління в системі державної служби та служби в органах місцевого самоврядування : матер. наук.-практ. семінару (м. Тернопіль, 18–20 черв. 2009 р.). Тернопіль : ТНЕУ, 2009. С. 120–123.
6. Тулай О. І. Особливості вітчизняної системи пенсійного забезпечення. Фінанси, грошовий обіг і кредит у підвищенні добробуту населення України : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Сімферополь, 16–18 трав. 2008 р.). Сімферополь–Коктебель : НАПКБ, 2008. С. 57–58.

7. Тулай О. І. Державне пенсійне страхування як складова забезпеченості населення соціальними благами. Розвиток державного пенсійного страхування в умовах пенсійної реформи : кол. моногр. за ред. О. П. Кириленко, Б. С. Малиняка. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. С. 95–102.
8. Тулай О. І. Організаційно-фінансові аспекти вдосконалення вітчизняної пенсійної системи. Формування єдиного наукового простору Європи та завдання економічної науки : зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 16-17 жовт. 2008 р.). Тернопіль : ТНЕУ, 2008. С. 106–108.
9. Тулай О. І. Роль пенсійного забезпечення у соціальному захисті населення. Економічні, правові, інформаційні та гуманітарні проблеми розвитку України в постстабілізаційний період : зб. матер. Наук. конф. проф.-викл. складу ТНЕУ (м. Тернопіль, 16 квіт. 2008 р.). Тернопіль : ТНЕУ, 2008. С. 144–147.
10. Тулай О. І. Зарубіжний досвід пенсійного забезпечення. Фінансово-банківські та адміністративні послуги: проблеми управління та перспективи розвитку : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 12–13 лист. 2015 р.). Тернопіль, 2015. С. 172–174.

Рибій Тарас Олегович

студент 2 курсу ОС «магістр» факультету фінансів та обліку, ТНЕУ
Науковий керівник – к.е.н., доцент Сидор І. П.

УТИЛІЗАЦІЙНИЙ ЗБІР ЯК АЛЬТЕРНАТИВА ДЛЯ МІСЦЕВОГО ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ

Місцеве оподаткування в Україні пройшло довгий шлях становлення, зазнавало суттєвих змін за весь період незалежності країни, що було обумовлено необхідністю підвищення його фіскальної та регулюючої ролей. До прийняття Податкового кодексу в Україні справлялося чотирнадцять місцевих податків та зборів, які не виконували своїх функцій. Прийняття Податкового кодексу сприяло впровадженню кардинальних змін у сфері місцевого оподаткування.

Станом на 2019 р. місцевих податків та зборів в Україні налічується чотири: єдиний податок, податок на майно (плата за землю, податок на нерухоме майно відмінне від земельної ділянки, транспортний податок), туристичний збір та збір за місця для паркування транспортних засобів. Зміни, які запроваджуються протягом періоду дії Податкового кодексу позитивно впливають на стан місцевого оподаткування. Надходження

місцевих податків та зборів до доходної частини місцевих бюджетів щорічно зростають, що свідчить про позитивну динаміку відносно надходжень місцевих податків та зборів до місцевих бюджетів України, особливе збільшення спостерігається у 2015 р. порівняно з 2014 р. Зазначене обумовлено:

- суттєвим збільшенням надходжень податку на майно;
- зміненням критеріїв спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності;
- збільшенням кількості платників єдиного податку, а саме фізичних осіб [1].

Вищезазначені зміни призвели не лише до збільшення надходжень місцевих податків та зборів в абсолютному вираженні, але й до збільшення їх питомої ваги у доходах місцевих бюджетів та ВВП України.

Дослідження структури місцевих податків та зборів надало можливість виявити причини зростання питомої ваги місцевих податків та зборів у доходах місцевих бюджетів України. Проведений аналіз свідчить про суттєву зміну структури місцевих податків та зборів у 2015 р. Зміни пов'язані з:

- ліквідацією збору за провадження деяких видів підприємницької діяльності;
- виключенням плати за землю зі складу загальнодержавних податків та віднесенням її до складу місцевого податку на майно;
- віднесенням до єдиного податку четвертої групи податку з сільськогосподарських товаровиробників, у яких частка сільськогосподарського товаровиробництва за попередній календарний рік дорівнює або перевищує 75 %.

До 2015 року це був фіксований сільськогосподарський податок, надходження якого до бюджету були незначними (у 2014 р. надходження фіксованого сільськогосподарського податку склали 122,24 млн. грн., у 2015 р. надходження єдиного податку четвертої групи збільшились у 16,5 разів та склали 2024, 23 млн. грн. [1]). Суттєве зростання його надходжень у складі єдиного податку обумовлено застосуванням коефіцієнту індексації нормативної грошової оцінки під час його розрахунку. До цього часу нормативна грошова оцінка враховувалася станом на 1995 рік. Варто відмітити, що податок на майно відіграє найважливішу роль серед місцевих податків та зборів протягом 2015—2018 рр., його питома вага у

надходженнях місцевих податків та зборів складає у середньому за цей період 57,86 %. Водночас, як питома вага місцевого податку на майно у надходженнях місцевих податків та зборів у світі в цілому за даними британської аудиторської компанії Ernst & Young складає 76,4 % у 2017 р. [3, с. 7]. Дослідження не лише місцевого податку на майно, але й загальнодержавного, надало змогу виявити, що податок на майно посідає перше місце серед загального обсягу загальнодержавних та місцевих податків та складає 38,9 % [2, с. 3]. Надходження податку на майно в Україні у 2017 р. збільшилися порівняно з 2016 р. на 16,27 %, у світі в цілому — на 3,9 %.

Проведений аналіз місцевого оподаткування свідчить про зростання фіскальної ролі місцевих податків, але порівняння питомої ваги місцевих податків у доходах місцевих бюджетів України з аналогічними даними зарубіжних країн, свідчить про необхідність подальшого пошуку шляхів вдосконалення місцевого оподаткування країни.

Уважливим кроком щодо побудови ефективної системи місцевого оподаткування є запровадження утилізаційного збору. Така пропозиція обумовлена, перш за все, потребою у збільшенні джерел фінансових ресурсів місцевих органів влади, а:

1) складною екологічною ситуацією, обумовленою накопиченням відходів у навколишньому природному середовищі;

2) відсутністю налагодженої системи збору відходів;

3) відсутністю достатнього фінансування переробної сфери;

4) нерозвиненістю системи виробництва товарів з вторинної сировини. Механізм запровадження утилізаційного збору такий:

1) автоматичне введення утилізаційного збору на неекологічні товари;

2) введення ставки утилізаційного збору на рівні 7% від вартості неекологічного товару [3];

3) цільовий характер утилізаційного збору, що передбачає використання надходжень такого збору виключно на заходи зі збору неекологічних товарів та їх утилізацію або повторну переробку;

4) віднесення утилізаційного збору до місцевих зборів обов'язкового характеру.

Запровадження утилізаційного збору сприятиме вирішенню не лише ряду складних екологічних питань, алей збільшенню фінансових

можливостей місцевих органів влади у сфері покращення стану навколишнього природного середовища.

Література:

1. Виконання Державного бюджету України / 2007—2018 / Річний звіт / Державна казначейська служба України. URL: <http://treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/list?currDir=1856352>. (дата звернення 20.10.2019)
2. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2015 рік / [Зубенко В.В., Самчинська І.В., Рудик А.Ю. та ін.]; ІБСЕД, Проект "Зміцнення місцевої фінансової ініціативи (ЗМФІ II) впровадження", USAID: Київ. 2016. 80 с.
3. Мартинюк І. В., Дубовик О. Ю. Утилізаційний збір для неекологічних товарів. *Агросвіт. Науково-практичний журнал*. ТОВ. "ДКС Центр" 2014. № 8. С. 37—42.

Рибка Віталій Олегович

студент 2 курсу ОС «магістр» факультету фінансів та обліку, ТНЕУ
Науковий керівник – к.е.н., доцент Горин В. П.

ДИСКУСІЙНІ АСПЕКТИ ТРАКТУВАННЯ СУТНОСТІ ТА КРИТЕРІЇВ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ БЮДЖЕТНИХ ВИДАТКІВ

Проблема ефективності витратів бюджету з особливою гостротою постала в середині 70-х років ХХ ст. на фоні краху ідей держави загального добробуту. Уряди провідних країн з ринковою економікою, взявши на себе надмірний обсяг соціальних зобов'язань, зіштовхнулись із проблемою різкого гальмування темпів економічного зростання та неконтрольованого збільшення дефіциту бюджету. Це змушувало шукати способи раціоналізації бюджетних витрат й вирішення проблеми «тягаря соціальних витратів», що призвело до сплеску бюджетних реформ. На думку науковців, ці реформи, покликані зменшити обсяг бюджетних витратів та знизити фіскальний тиск на економіку задля підвищення рівня її конкурентоспроможності, сьогодні вкрай актуальні й для нашої країни [4, с. 52]. Як зазначають І. Боярко, Н. Дехтяр та О. Дейнека, недостатня ефективність використання фінансових ресурсів публічного сектору насамперед пов'язана із відсутністю науково обґрунтованих підходів до

визначення і конкретизації складових, основних чинників формування, методів оцінювання та механізмів підвищення ефективності [1, с. 120].

У загальному, під ефективністю розуміють отримання максимального ефекту від вжитих заходів чи проведених операцій. У господарській діяльності ефективність об'єктивно характеризують показники чистого прибутку, рівня рентабельності, чистого грошового потоку. Однак, при оцінюванні ефективності видатків бюджету такі показники застосувати складно, оскільки більшість напрямів використання бюджетних коштів не передбачають отримання вигоди у формі прибутку, а спрямовані на досягнення нематеріального ефекту у вигляді поліпшення якості надання публічних послуг, підвищення рівня життя населення тощо. Це вимагає кардинально іншого підходу до трактування ефективності та вироблення індикаторів її оцінювання.

У науковій літературі поняття ефективність розглядають з різних позицій. Традиційно, під ефективністю розуміють здатність забезпечити результативність заходів, тобто такий ефект від здійснення процесу чи проекту, який визначається досягненням поставлених цілей без огляду на витрати. Відповідно, ефективність використання бюджетних коштів за таким підходом визначається досягненням поставлених у бюджетних програмах завдань з урахуванням обсягу проведених видатків. Такий підхід поділяють І. Чугунов та І. Ігнатюк, які характеризують економічну сутність ефективності бюджетних видатків як сукупність досягнутих результативних показників, котрі відповідають основним цілям та завданням бюджетних призначень із урахуванням обсягу здійснених видатків бюджету, дієвості інституційних перетворень суспільного середовища [5, с. 220].

Традиційний підхід до оцінювання ефективності домінував у радянські часи, він залишається актуальним в наш час в діяльності контролюючих фінансових органів. Витратити кошти у відповідності із визначеними обсягами та на чітко передбачені цілі вважалось априорі ефективним. При цьому оцінювання ефективності не передбачало постановки питання про те, наскільки раціонально були визначені цілі, на які спрямовуються бюджетні кошти, чи були в процесі планування способів їхнього досягнення проаналізовані альтернативні підходи до вирішення проблеми. Відтак, розуміння ефективності бюджетних видатків через поняття їх законного та цілеспрямованого здійснення фактично було

теоретичним прикриттям державного марнотратства та не вирішувало проблеми відірваності складу й структури видатків бюджету від потреб та інтересів суспільства. Тому у сучасних наукових дослідженнях, поряд із законністю використання бюджетних коштів, до сфери оцінювання ефективності видатків бюджету відносять також визначення співвідношення між видатками та одержаними результатами, строки надання послуг та оплати товарних цінностей, придбаних за бюджетні кошти та інші критерії.

В англійській мові для позначення поняття ефективності використовують два терміни «effectiveness» та «efficiency», ідентичні при перекладі на українську мову, але які мають принципову відмінність за змістом та характеризують два ключових підходи до трактування ефективності. Поняття «effectiveness» вказує на ступінь досягнення поставленої мети, тобто наскільки явище/система реалізує те призначення, для чого вона була створена. Натомість, «efficiency» – це поняття, яке характеризує шлях до мети, тобто наскільки раціональним був обраний варіант досягнення необхідного завдання. Таким чином, «efficiency» поглиблює розуміння ефективності, оскільки характеризує, наскільки явище/ система реалізує своє призначення при мінімізації витрат ресурсів/енергії [7].

Зміст поняття «effectiveness» можливо більш точно передати не терміном «ефективність», а скоріше «результативність», оскільки він вказує на здатність явища/системи досягати цілі, яка характеризує його функціональне призначення. На відміну від результату, ефект не завжди пов'язаний із певною діяльністю, його не завжди можливо об'єктивно оцінити чи відслідкувати після закінчення дій. На думку окремих науковців, у випадку із ефективністю використання коштів бюджету використовувати традиційні показники дієвості управлінських рішень за схемою «витрати – випуск», «витрати – результат» недоречно [2, с. 155]. У цьому ракурсі більш прийнятним є порівняння отриманих результатів зі здійсненими витратами.

Системний підхід до трактування ефективності видатків пропонують Я. Сукопова та Є. Бакос, які з цією метою вважають на доречне використовувати методологію «3Е»: ефективність (efficiency), результативність (effectiveness), економічність (economy) [8, с. 330]. Перевагою пропонованого підходу є те, що у ньому наголошено на

необхідності врахування корисності пропонованих бюджетних послуг для їх безпосередніх споживачів – населення, а також наскільки дієвими для досягнення поставлених у бюджетній програмі цілей є заходи, фінансовані за рахунок бюджетних коштів.

У наукових публікаціях з проблематики ефективності використання коштів бюджету до її критеріїв зараховують економічність, продуктивність, результативність та інші. Якщо результативність свідчить про відповідність отриманих результатів призначенню проведених видатків (обґрунтованість використання коштів), то інші два критерії вказують на те, яким чином був отриманий цей результат. Поняття економічності характеризує, який обсяг ресурсів був витрачений на одиницю результату (наскільки економно він був отриманий); поняття продуктивності свідчить про те, який обсяг результату був отриманий в розрахунку на одну витрачену грошову одиницю [6, с. 309].

Однак, досягнення запланованих у бюджетних програмах показників результативності аж ніяк не означає, що бюджетні кошти були використані ефективно. Правило максимізації результату в розрахунку на одиницю витрат у цьому випадку не може бути догмою, оскільки самі завдання бюджетної програми можуть бути визначені не вірно, та й сама програма може бути не актуальною для суспільства. Для прикладу, актуальне для об'єднаних громад питання забезпечення благоустрою території може бути вирішене за допомогою відповідної бюджетної програми, що передбачатиме заснування комунального підприємства, придбання для нього спеціального обладнання та техніки. Такі дії можуть бути здійснені із повним дотриманням вимог економічності, тобто з мінімізацією витрат на придбання техніки і товарно-матеріальних цінностей. Тобто, є усі формальні підстави стверджувати про ефективність використання бюджетних коштів у цьому випадку. Однак, оптимальність обраного шляху для вирішення проблеми благоустрою буде уже не настільки безумовною, якщо оцінити доцільність застосування аутсорсингу, що передбачає укладання між органом влади та зацікавленою бізнес-структурою угоди про надання певних послуг. Цілком ймовірно, що використання аутсорсингу дасть можливість не тільки забезпечити високу якість бюджетної послуги, але й нижчу вартість порівняно із тим випадком, коли орган влади налагодить надання цих послуг комунальним підприємством.

Окреслюючи власну позицію до вибору критеріїв ефективності, вважаємо найбільш вдалим у цьому ракурсі підхід, запропонований авторами посібника «Аналізуємо бюджет: доступно про головне». Ми поділяємо позицію вчених, які стверджують про необхідність розмежування понять законності та ефективності видатків бюджету. На відміну від законності, під власне ефективністю видатків бюджету доцільно розуміти раціональність їх здійснення, що є інтегральною характеристикою дотримання низки критеріїв: дотримання демократичних процедур планування і виконання бюджету; відповідність видатків бюджету суспільним пріоритетам; чітке виконання бюджетних програм і досягнення запланованих результатів; об'єктивна вартість послуг [3, с. 30]. Таке комплексне оцінювання обґрунтованості планування та раціональності здійснення видатків бюджету у відповідності із суспільними пріоритетами, на наш погляд, може сформулювати об'єктивне уявлення про те, з якою ефективністю для суспільства були використані кошти бюджету.

Література:

1. Боярко І. М., Дехтяр Н. А., Дейнека О. В. Ефективність фінансів державного сектору економіки в системі управління соціально-економічним розвитком України: моногр. Суми: Університетська книга, 2012. 165 с.
2. Мазур И., Шапиро В., Ольдерогге Н. Эффективный менеджмент. М.: Высшая школа, 2003. 555 с.
3. Малиняк Б., Горин В., Письменний В. #Аналізуємо бюджет: доступно про головне: посіб.; за ред. Б. Малиняка. Тернопіль: Zazaprint, 2017. 78 с.
4. Радіонов Ю. Д. Проблема ефективності використання бюджетних коштів. *Фінанси України*. 2011. № 5. С. 47-55.
5. Чугунов І. Я., Ігнатюк І. М. Формування видатків бюджету у системі соціально-економічного розвитку країни. *Економічний вісник університету. Переяслав-Хмельницький державний університет імені Григорія Сковороди*. 2016. № 28/1. С. 217–226.
6. Якобсон Л. И. Государственный сектор экономики: экономическая теория и политика: учеб. для вузов. М.: ГУ ВШЭ, 2000. 367 с.
7. Adizes I. On Effectiveness and Efficiency and Their Repercussions. URL: http://www.management.com.ua/notes/effectiveness_and_efficiency.html
8. Soukopová J., Struk M. Methodology for the efficiency evaluation of the municipal environmental protection expenditure. Environmental software systems.

Рогальська Мар'яна Василівна

студентка 2 курсу ОС «магістр» факультету фінансів та обліку, ТНЕУ
Науковий керівник – к.е.н., доцент Карпущин Н.І.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ СПРАВЛЯННЯ ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНИХ ПОДАТКІВ В МІСЦЕВІ БЮДЖЕТИ УКРАЇНИ

Загальнодержавні податки і збори встановлюються найвищими органами влади в державі та є обов'язковими до сплати за єдиними ставками на всій території України. Ці податки формують дохідну частину як державного, так і місцевого бюджетів.

Згідно положень Податкового кодексу України до загальнодержавних відноситься наступні податки: податок на прибуток підприємств; податок на доходи фізичних осіб; податок на додану вартість; акцизний податок; екологічний податок; рентна плата; мито.

До місцевих бюджетів України зараховують лише 5 загальнодержавних податки:

- податок на прибуток підприємств;
- податок на доходи фізичних осіб;
- акцизний податок;
- екологічний податок;
- рентна плата.

Важливим законодавчим документом, який регламентує розподіл доходів, в тому числі, загальнодержавних податків між державним та місцевими бюджетами країни є Бюджетний кодекс України (стаття 64 БКУ).

ПДФО – це прямиий, загальнодержавний податок, який стягується з доходів фізичних осіб, отриманих з джерел їх походження в Україні. Основна ставка податку на доходи фізичних осіб становить 18%. Цей податок є основним джерелом доходів місцевих бюджетів України і надходить до загального фонду районних бюджетів, бюджетів ОТГ та міст обласного значення в розмірі 60% і 15% - до обласних бюджетів.

Акцизний податок - це непрямиий податок на споживання підакцизних товарів, що включається до ціни таких товарів. Акцизний податок

надходить до загального фонду місцевих бюджетів в наступних пропорціях: 13,44% акцизного податку з виробленого та ввезеного в Україну пального до бюджетів ОТГ та міст обласного та районного значення, сільських та селищних бюджетів, 100% акцизного податку з роздрібної торгівлі підакцизними товарами до загального фонду бюджетів ОТГ та міст обласного значення.

Податок на прибуток підприємств - це прямий, загальнодержавний податок, що стягується з прибутку підприємств, установ, організації. Платниками податку є юридичні особи, що займаються господарською діяльністю. Ставка податку на прибуток становить 18%. Податок на прибуток надходить до загального фонду місцевих бюджетів в наступних пропорціях: до обласних бюджетів 10% податку на прибуток (крім податку на прибуток підприємств та установ комунальної власності), 100% податку підприємств та фінансових установ комунальної власності до обласних бюджетів, до ОТГ та міст обласного та районного значення, до районних бюджетів, до сільських та селищних бюджетів.

Рентна плата – це загальнодержавний податок, який відповідно до Бюджетного кодексу, розподіляється між державним та місцевим бюджетом. До загального фонду місцевих бюджетів зараховується 100% за спеціальне використання води місцевого значення, 100% за користування надрами для видобування корисних копалин місцевого значення, 100% за користування надрами в цілях, не пов'язана з видобуванням корисних копалин, 100% за спеціальне використання лісових ресурсів, окрім деревини, 100% за використання інших природних ресурсів, 50% за спеціальне використання лісових ресурсів (в тому числі деревини), 45% за спеціальне використання води (окрім місцевого значення), 25% за користування надрами для видобування корисних копалин загальнодержавного значення, 5% за користування надрами для видобування нафти, природного газу та газового конденсату, 2% - до обласних бюджетів, 3% до міст обласного значення, районів та ОТГ, 2% - до районних бюджетів, 1% до сільських, селищних та міських бюджетів в складі району.

Екологічний податок – це загальнодержавний податок, що сплачується з фактичних обсягів викидів в атмосферне повітря, скидів у водні об'єкти забруднюючих речовин та розміщення відходів, у томі числі радіоактивних. Платниками екологічного податку є юридичні особи та

бюджетні установи, якщо їх діяльність шкодить природному середовищу. Зараховується до спеціального фонду місцевих бюджетів у наступних пропорціях: 30% до обласного бюджету, 25% до сільських, селищних, міських бюджетів, бюджетів ОТГ.

Література:

1. Бюджетний кодекс України: Закон України від 8 липня 2010 р. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
2. Податковий кодекс України: Закон України від 2 грудня 2010 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
3. Офіційний сайт Державної фіскальної служби України. URL: <http://sfs.gov.ua>.

Розмахніна Наталія Миколаївна

студентка 2 курсу ОС «магістр» факультету фінансів та обліку, ТНЕУ
Науковий керівник – к.е.н., доцент Мелих О.Ю.

АНАЛІЗ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА СПОЖИВЧИЙ ВИБІР ВІТЧИЗНЯНИХ ДОМОГОСПОДАРСТВ

Стимулами та мотивами поведінки споживачів є психологічні та соціальні чинники, ідентифікація яких належить до кола інтересів значної кількості поведінкових наук. Завданням економічного оцінювання споживчої поведінки є визначення кількісних проявів відповідних психологічних, політичних та соціально-економічних стимулів, які відображаються у обсягах використання основних груп товарів, і через які особа ідентифікує себе як економічний суб'єкт.

На споживчий вибір домогосподарств впливають багато різноманітних факторів.

Досить вагомий вплив на поведінку споживачів має культура. Вона відображає рівень розвитку суспільства, включає у себе, віросповідання, знання, мистецтво, мораль, звичаї, право, та різноманітні звички та навички, набуті членами суспільства.

Культурне середовище впливає на характер споживання. Виділяють такі загальнокультурні типи купівельної поведінки: варварська і сакральна.

Про варварське споживання говорять тоді, коли при покупці товарів особа користується тільки тими практичними функціями, які виконує

куплений товар. Наприклад, одяг захищає від холоду, мобільний телефон забезпечує зв'язок [2].

Під сакральною поведінкою розуміють наділення товару прихованим сакральним змістом. Більшість людей при покупці одягу купують стиль життя, сподівання на певні зміни в особистому житті тощо. Товари, пов'язані з такою поведінкою, переважно є марочними, з високою ціною премією бренду [1].

У різних культурах співвідношення варварського і сакрального вжитку суттєво відрізняються.

Майже в кожному суспільстві існує класова структура в тому чи іншому вигляді. Соціальні класи – це відносно стабільні і великі групи людей, яких об'єднують спільні інтереси, поведінка і система цінностей. Належність членів домогосподарства до певного соціального класу визначає його споживчу поведінку, характер споживання, перевагу тим чи іншим видам товарів або послуг. Соціальну стратифікацію часто використовують для сегментації ринку і позиціонування товарів або послуг. Споживча поведінка домогосподарства також обумовлена впливом соціальних груп, з якими воно взаємодіє. Маркетологи вивчають соціальні класи, тому що члени одного класу зазвичай демонструють однотипну споживчу поведінку[4].

Ще до недавнього часу в більшості українських сімей дружина купувала для сім'ї продукти харчування, одяг і предмети домашнього вжитку. На сьогодні ситуація кардинально змінилася: 70% жінок працюють, а тому чоловіки все частіше беруть на себе придбання товарів для будинку. Наприклад, на даний час, 45% покупців авто – жінки, а 40% покупців продуктів харчування – чоловіки [2].

Незважаючи на низький рівень купівельної спроможності вітчизняних домогосподарств, можна спостерігати певні риси ірраціональності в прийнятті фінансових рішень в сфері споживання. Певна частина українців не досліджує і не аналізує отриманої інформації, а приймає рішення відразу і миттєво під впливом стимулюючих маркетингових технологій (цінових маніпуляцій, натуральних заохочень, інших 15 форм), тобто потрапляє під ефект «якоріння». Споживачі часто не задають собі питання «Чи потрібна мені ця річ?», «Чи підходить вона мені?», «Якісна вона?» і т.п., а купують її тільки тому, що «прив'язуються» до знижок, акцій, зразків товарів тощо.

Однією з найбільш поширених форм заощаджень домогосподарств в Україні можна назвати неорганізовані заощадження. Їх популярність пояснюється невизначеністю економічної ситуації, браком дієвих інструментів для залучення коштів і перетворення їх в інвестиції, недостатністю знань і досвіду роботи на фінансовому ринку [2]. Відсутність довіри до фінансових інститутів також є важливим психологічним фактором, який змушує населення втрачати, зберігаючи вільні кошти «на руках».

Література:

1. Байдак Т.М., Болотова В.О. Мотиви споживчої поведінки: соціологічний аналіз ринку туристичних послуг. *Сучасні суспільні проблеми у вимірі соціології управління*. 2013. № 276. С. 90–95.
2. Мітал О.Г. Заощадження домогосподарств та їх трансформація в інвестиційні ресурси. *Європейський вектор економічного розвитку*. 2017. № 1(22). С. 70–78.
3. Овчар О. В. Соціально-психологічні чинники споживчої поведінки. *Наука і освіта*. 2014. № 9. С. 159–163.
4. Станкевич Ю.Ю. Характеристика споживчої поведінки вітчизняних домогосподарств. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. №7. С. 49-52.

Сімора Софія Володимирівна

студентка 4 курсу факультету фінансів та обліку, ТНЕУ
Науковий керівник – к.е.н., доцент Петрушка О. В.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАКОПИЧУВАЛЬНОГО РІВНЯ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Рівень пенсійного забезпечення є показником економічного та соціального становища населення країни. З виходом на пенсію людина втрачає поточні джерела прибутку і розраховує на державну систему пенсійного забезпечення. Пенсіонери становлять значну частину населення і держава не може не звертати увагу на таку численну категорію громадян. Пенсійна система України – сукупність створених в Україні правових, економічних і організаційних інститутів і норм, метою яких є надання громадянам матеріального забезпечення у вигляді пенсії [1, с. 4].

Основними позитивними властивостями накопичувальної системи державного пенсійного страхування є спроможність посилити мотиваційні чинники населення до участі в пенсійному страхуванні. У цій системі наявний набагато тісніший зв'язок між здійсненими внесками та одержаними виплатами, аніж у солідарній пенсійній системі, що дає змогу послабити патерналістські настрої в суспільстві. Крім цього, накопичувальна пенсійна система служить потужним регулятором фінансової системи та ринку інвестиційних ресурсів [2, с. 6].

Другий рівень пенсійної системи не тільки підвищить соціальний захист громадян завдяки їх безпосередній участі в накопиченні коштів на пенсію, алей створить потужного внутрішнього інвестора зі значними довгостроковими ресурсами, які будуть спрямовані на розвиток економічної та соціальної інфраструктури країни. Обов'язкова накопичувальна пенсійна система забезпечить додаткову підтримку солідарній пенсійній системі. В Україні солідарній системі загрожує зменшення чисельності платників внесків порівняно з чисельністю пенсіонерів, які майже зрівнялись, тобто один працюючий утримує одного пенсіонера. Обов'язкову накопичувальну пенсійну систему розроблено, щоб доповнити солідарну, дозволивши молодим українцям взяти участь у програмі, яка передбачає інвестування частини пенсійних внесків в інструменти фінансового ринку. У майбутньому це мало б компенсувати недостатність виплат із солідарної системи та надати можливість людям отримувати більші розміри пенсійних виплат.

Запровадження другого рівня дозволить збалансувати зобов'язання пенсійної системи щодо майбутніх пенсійних виплат. Така система стимулюватиме громадян до накопичень пенсійних коштів, які будуть їхньою власністю та використовуватимуться для пенсійних виплат, а у випадку смерті учасника будуть успадковані. Пенсійні накопичення також стануть додатковим джерелом капіталу для розвитку економіки України. За підрахунками Міністерства соціальної політики, уже в перший рік запровадження обов'язкової накопичувальної пенсійної системи буде акумульовано 3,9 млрд. гривень пенсійних накопичень [3], що надає великий потенціал для внутрішніх інвестицій та має заохотити економічне зростання.

Для того, щоб запровадити обов'язкове накопичувальне пенсійне страхування, необхідна практична реалізація пенсійної реформи, яка

містить соціальні, економічні, демографічні, фінансові та політичні складові. Вирішення зазначеного питання неможливе без комплексного підходу, коли темпи і параметри пенсійної реформи мають бути узгоджені з темпами економічного розвитку держави, реформами рівня життя і доходів населення, податкової реформи, розвитком фондового ринку. На нашу думку, здійснення пенсійної реформи насамперед потребує державно-управлінського впливу на інституційну сферу (створення та розвиток відповідної нормативно-правової бази й окремих суб'єктів процесу, посилення їхньої відповідальності, підвищення рівня професійної підготовки працівників системи недержавного пенсійного забезпечення тощо); фінансово-економічну сферу (забезпечення поступу економіки, функціонування та розвитку фондового ринку, підвищення надійності інвестиційних інструментів для пенсійних фондів); соціальну сферу (проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи для різних вікових груп населення щодо прав і обов'язків учасників нової пенсійної системи, підвищення фінансової та правової обізнаності населення у питаннях пенсійного страхування, подолання недовіри до недержавного сегмента пенсійної системи).

Література:

1. Бурков Ю. А. Сучасна система накопичення. *Науковий вісник*. 2017. № 2. URL: <http://econom.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/02/STAN-TA-PERSPEKTIVY-ROZVYTKU.pdf> (дата звернення 02. 11. 2019).
2. Петрушка О. В. Накопичувальна система державного пенсійного страхування: переваги та ризики запровадження в Україні. *Світ фінансів*. 2015. № 1. URL: http://library.tneu.edu.ua/images/stories/praci_vukladachiv.pdf (дата звернення 02.11.2019)
3. Накопичувальна система пенсійного забезпечення – другий рівень пенсійної системи. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2018. № 2 (66). URL: <http://18-60.com.ua/pensiyna-reforma/nakopichuvalna-sistema-pensijnogo-zabezpechennja.html> (дата звернення: 02.11.2019).

Савіцький Владислав Русланович

студент 2 курсу ОС «магістр» факультету фінансів та обліку, ТНЕУ
Науковий керівник – к.е.н., доцент Савчук С.В.

ВИТРАТИ ДОМОГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ: СТРУКТУРНО-АНАЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

Витрати домогосподарств є сукупністю грошових і матеріальних затрат, які здійснюються для задоволення потреб людини з метою забезпечення її життєдіяльності та формування людського капіталу. Основними складовими сукупних витрат є споживчі й неспоживчі витрати.

Споживчі витрати в країнах з розвинутою економікою загалом класифікують таким чином: витрати на товари довгострокового користування; витрати на товари короткострокового користування; витрати на послуги. При цьому слід акцентувати, що для розвинених країн характерне зменшення питомої ваги витрат на харчування (при удосконаленні його складу за рахунок високоякісних і висококалорійних продуктів) і збільшення витрат на товари тривалого користування і послуги. В Україні структура споживчих витрат характеризується високою питомою вагою витрат на харчування і дуже низькою питомою вагою витрат на послуги.

Передусім зазначити, що середньомісячні сукупні витрати одного домогосподарства у 2018 р. становили 8309 грн., що на 16% більше, ніж у 2017 р. У середньому на одну особу витрати становили 3938 грн на місяць, у міських домогосподарствах – 4155 грн, у сільських – 3511 грн. Серед сукупних витрат 92% становили споживчі витрати, що на 0,9 в.п. менше 2017 р.

На харчування домогосподарства в Україні витрачали майже половину всіх витрат. Вартість харчування у 2018 р. у середньому на одну особу становила 64 грн. на добу проти 55 грн. у 2017 р.

За результатами опитування домогосподарств щодо самооцінки рівня їх доходів, проведеного у січні 2019 р., близько 4% домогосподарств повідомили, що рівень їх доходу не дозволив забезпечити навіть достатнє харчування. Серед багатодітних частка таких домогосподарств склала 14%. Сільські домогосподарства традиційно направляли на харчування

більшу частину сукупних витрат, ніж міські (відповідно 52% проти 48%) [1].

На купівлю непродовольчих товарів та послуг (без витрат на харчування поза домом) домогосподарства щомісячно спрямовували 39% сукупних витрат (у 2017 р. – 40%). Пересічне домогосподарство витратило на утримання житла (включаючи поточний ремонт), воду, електроенергію, газ, інші види палива 15% сукупних витрат (у 2017 р. – 17%), на оновлення гардеробу – 5%, на інші напрями споживання (на освіту, відпочинок і культуру, на придбання предметів домашнього вжитку, побутової техніки та поточне утримання житла, зв'язок, транспорт, охорону здоров'я тощо) – від 1% до 4% сукупних витрат [1].

У структурі витрат оплата житла, комунальних продуктів та послуг (з урахуванням суми безготівкових пільг та субсидій) становила 14% або 1155 грн. на місяць (у 2017 р. – 15% або 1101 грн.), серед міських домогосподарств – 15% або 1293 грн. (17% або 1217 грн.), серед сільських – 11% або 872 грн. (13% або 862 грн.). Розміри витрат домогосподарств на зазначені цілі зросли порівняно з 2017 р. на 5%, у міських – на 6%, у сільських – на 1,1%. Це пов'язано із підвищенням у 2018 р. порівняно з 2017 р. цін на послуги з утримання будинків та прибудинкових територій (на 31,9%), на водопостачання (на 17,0%), каналізацію (на 15,0%), природний газ (на 4,3%), електроенергію (на 3,8%), гарячу воду та опалення (на 3,6%) [1].

Підводячи підсумки, зазначимо, що структура й обсяги витрат населення перебувають у тісному взаємозв'язку із рівнем доходів, які отримують громадяни, та із суспільно-політичною ситуацією в країні. Проведене дослідження підтвердило, що в Україні спостерігається суттєва диференціація особистих витрат в залежності від регіону проживання громадян та соціального статусу особи. Відтак, на нашу думку, усунення зазначених диспропорцій і підвищення якісного рівня особистих витрат доцільно здійснювати за двома напрямками: по-перше, шляхом індивідуальних дій із збільшення витрат на розвиток людського капіталу безпосередньо громадянами; по-друге, формування ефективної соціально-економічної державної політики, зосередженої не лише на підтримці вразливих верств населення та вирівнюванні диспропорцій між доходами і витратами українців, але й спрямованої на підвищення рівня фінансової грамотності населення, стимулювання самозайнятості та розвитку

людського капіталу, що надасть додаткові можливості збільшення добробуту громадян.

Література:

1. Соціально-економічне становище домогосподарств України у 2018 році.
URL : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/gdvdlg/Arh_soc_ek_stan_dom.htm

Сенюра Юлія Ігорівна

студентка 2 курсу ОС «магістр» факультету фінансів та обліку, ТНЕУ
Науковий керівник – к.е.н., доцент Сидорчук А.А.

ПРАКТИКА ВИКОНАННЯ ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

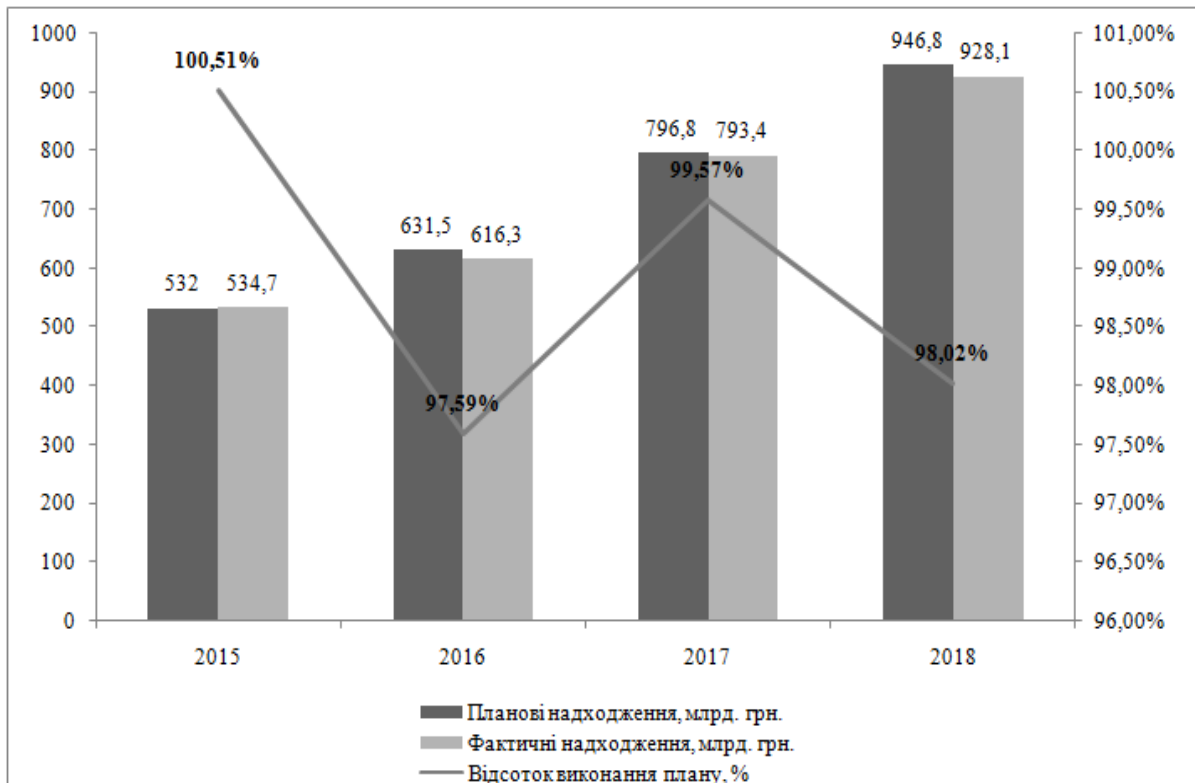
В сучасних умовах процес планування та прогнозування доходів державного бюджету не втратив своєї актуальності, оскільки саме у процесі їх здійснення дається всебічна оцінка того, який обсяг фінансових ресурсів, що залучаються з допомогою цього механізму, в достатній мірі забезпечить виконання покладених на державу функцій і завдань. Об'єктивність, а отже, і результативність планування та прогнозування доходів бюджету справляють істотний вплив на обсяги і структуру бюджетних видатків і, відповідно, на пріоритети фіскальної політики загалом.

Планування являє собою процес підготовки сукупності рішень для дій у майбутньому, спрямованих на досягнення цілей із допомогою оптимальних засобів. Ефективність бюджетного планування, що охоплює такі стадії бюджетного процесу, як складання, розгляд і затвердження бюджетів, об'єктивно потребує органічної взаємодії органів влади, головним чином, на стадії формування показників дохідної частини бюджету, адже від неї напряду залежить видаткова частина бюджету [1, 58]

Процес планування та прогнозування доходів державного бюджету регулюються такими нормативними актами закріплено на законодавчому рівні зокрема, : Конституція України, Бюджетний та Податковий кодекси України, інші закони, що регулюють бюджетні й податкові відносини; закони України «Про державне прогнозування та розроблення програм

економічного і соціального розвитку України», Про Державну програму економічного та соціального розвитку України на відповідний рік, про Державний бюджет України на відповідний рік; нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, центральних органів виконавчої влади.

Обсяг доходів Державного бюджету України збільшився від 534,7 млрд. грн. у 2015 р. до 991,9 млрд. грн. у 2018 р. Протягом 2015-2018 років спостерігаємо коливання обсягів надходжень до Державного бюджету України (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка обсягів планових та фактичних надходжень до Державного бюджету України за 2015-2018 рр. *

* Складено автором на основі [2-7].

Як видно із даних рис. 1, за період 2015-2018 рр. виконання планових показників по надходженню до Державного бюджету України спостерігалось лише в одному році – 2015 р. А саме, фактична сума доходу у 2015 році була більшою на 2,7 млрд. грн. порівняно з плановою, що призвело до його перевиконання. У 2016-2018 рр. невиконання планових показників доходів Державного бюджету України склало у межах 1,2%. Причинами невиконання планових показників доходів Державного бюджету України стали: політична ситуація в країні, агресія Російської Федерації на сході України та анексія Автономної Республіки Крим, зміна підходів до планування доходу та формування складових

бюджету, завищенні планових показників доходів порівняно з їх фактичним виконанням у попередньому році та недосконалість методів прогнозування та планування, що використовуються в Україні.

Література:

1. Фінанси: підручник / за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. Київ : Знання, 2012. 687 с.
2. Про Державний бюджет України на 2013 р.: Закон України від 06.12.2012 р. № 5515-VI. Дата оновлення 29.12.2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5515-17> (дата звернення: 25.10.2019).
3. Про Державний бюджет України на 2014 р.: Закон України від 16.01.2014 р. № 719-VII. Дата оновлення 15.04.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/719-18> (дата звернення: 25.10.2019).
4. Про Державний бюджет України на 2015 р.: Закон України від 28.12.2014 р. № 80-VIII. Дата оновлення 29.12.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80-19> (дата звернення: 28.10.2019).
5. Про Державний бюджет України на 2016 р.: Закон України від 25.12.2015 р. № 928-VIII. Дата оновлення 28.12.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/928-19> (дата звернення: 11.11.2019).
6. Про Державний бюджет України на 2017 р.: Закон України від 21.12.2016 р. № 1801-VIII. Дата оновлення 02.12.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1801-19> (дата звернення: 25.10.2019).
7. Про Державний бюджет України на 2018 р.: Закон України від 20.05.1999 р. № 2246-VIII. Дата оновлення 13.12.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2246-19> (дата звернення: 27.10.2019).

Скобляк Тетяна Ігорівна

студентка 2 курсу ОС «магістр» факультету фінансів та обліку, ТНЕУ
Науковий керівник – к.е.н., доцент Горин В. П.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФІНАНСУВАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Основним фактором освітнього розвитку стають знання та людський капітал, які за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій використовуються для створення технологічних інновацій із подальшим перетворенням їх у нові товари або послуги, тобто економіки, що базується на знаннях (knowledge-based economy). Якщо раніше багатство асоціювалося із матеріально-речовим його змістом, то нині основними

економічними чинниками успіху країн є динамічний розвиток інновацій та підприємництва, розвинена інфраструктура інформації і поширення знань, сучасна та динамічна освіта і наука..

Зарубіжна та вітчизняна практика свідчить, що освіта не може в повній мірі розвиватися без суттєвої підтримки з боку держави. Як показує приклад розвинутих держав, вищий рівень освіченості населення свідчить про вищий рівень їх економічного розвитку. Саме тому, всі розвинуті країни світу спрямовують значну частину своїх фінансових ресурсів на підтримку та забезпечення розвитку вищої освіти. Щодо України, то вчені і практики дотримуються думки, що державне фінансування вищої освіти є недостатнім і потребує покращення.

Витрати на фінансування вищої освіти в Україні у 2018 р. становили 1,24% ВВП. Для забезпечення високого рівня розвитку людського капіталу цього не достатньо. Одним із можливих варіантів вирішення цієї проблеми, на нашу думку, є врахування зарубіжного досвіду розвинутих країн та залучення до фінансування освіти приватного капіталу.

Аналізуючи фінансування освіти в деяких країнах необхідно зазначити, що питома вага видатків на освіту за рахунок усіх джерел її фінансування у ВВП окремих країн коливається в межах від 8,2 % (максимальний показник) до 5,18 % (мінімальний показник). До країн, питома вага витрат на освіту яких у ВВП країни займає найбільше значення серед досліджуваних країн є: Корея (8,2 %), США (7,34 %), Данія (7,1 %), Ісландія (6,7 %). Найнижчим показником у цій групі є: Угорщина (5,18 %), Німеччина (5,26 %), Великобританія (5,48 %), Австрія (5,78 %) [3, с. 275].

Основну частку у структурі джерел фінансування освіти країн світу займають бюджетні кошти. Так, до країн, у яких бюджетне фінансування галузі освіти займає більше 90 % належать: Фінляндія (98,2 %), Австрія (96,2 %), Данія і Польща (96 %), Бельгія і Франція (93,8 %), Ісландія (91,8 %). У цих країнах приватне фінансування освіти є незначним і складає менше 10 % усіх видатків на цю галузь.

Аналізуючи річні видатки на одного учня чи студента, який навчається у навчальному закладі за рівнями освіти типовою є позиція, коли найменшим обсягом фінансування практично по усіх аналізованих країнах є початкова освіта. Видатки на одного учня у загальній середній школі по аналізованих країнах коливаються в межах від 2633 дол. в

Угорщині, 5159 дол. у Кореї до 9040 дол. у Польщі та 8779 дол. у США. Найбільший обсяг фінансування освіти припадає на вищу освіту. Серед країн, що аналізуються, найвищим показником фінансування одного студента ВНЗ на рік, відмічено США (22234 дол.), що перевищує мінімальний показник на рівні 6618 дол. (Корея) більше як у три рази [2].

Таким чином, освіта стає все більш фінансово вагомою галуззю не лише із огляду на видатки, але й суспільно рентабельною — статистичні дані свідчать, що вартість освіти у вищих навчальних закладах, закінчення яких надає близьку до стовідсоткової гарантію працевлаштування за отриманою спеціальністю, зростає залежно від тієї чи іншої країни у кілька разів швидше, ніж середній показник інфляції.

Загальною тенденцією показника сучасного рівня розвитку систем освіти у країнах світу виступає ускладнення механізму фінансування, конвергенція, зближення, набуття спільних рис між державним і приватним секторами, все більшим стає розширення різних джерел фінансування на кожному рівні освіти. Ускладнення механізму фінансування відбувається не тільки внаслідок послідовної диверсифікації джерел, а й у напрямі розгалуження процесів виділення фінансових коштів, розпорядження ними та використання.

В умовах розвинутих країн застосовуються кілька моделей фінансування освіти, зокрема модель, що орієнтована на вільний ринок із неоліберальною політикою фінансування; анти ринкова модель повного фінансування освіти, модель, орієнтована на суспільний ринок з концепцією так званого гуманного капіталізму й активної держави; модель фінансування, орієнтована на соціальний ринок (широке залучення до фінансування недержавних організацій, фондів тощо). Але незалежно від обраної моделі, провідні країни світу витрачають на освіту коштів значно більше середніх показників: як уже зазначалося вище, середнім показником у світі є 5,62% ВВП.

Характерною особливістю сучасного етапу розвитку вітчизняної сфери освіти є абсолютний та відносний приріст позабюджетних коштів у системі багатоканального фінансування навчальних закладів. Для залучення додаткових джерел фінансування заклади освіти можуть використовувати лише два фактори: власний інтелектуальний капітал та матеріальну базу.

У сучасних умовах все більше країн (Китай, Японія, Франція, Англія, Росія) запроваджують новий вид фінансування вищої освіти – кредитування студентів. Останнім часом досить швидкий ріст чисельності студентів стає непосильним тягарем для бюджетів тих країн, де вища освіта у державних вузах традиційно була безкоштовною або дешевою. Все більше країн починають вимагати від студентів та їхніх сімей участі у фінансуванні вищої освіти через оплату за навчання. Надання освітніх кредитів повинно попередити перетворення вищої освіти у виключний привілей забезпечених верств суспільства. Проте світовий досвід вказує на те, що такий шлях не завжди дає бажані результати [1, с. 132].

Отже, загальною ознакою для країн із ринковою економікою стала різноманітність джерел фінансування освіти, у тому числі кредитних. В умовах трансформаційної економіки та обмежених доходів більшості сімей кредити населенню на освіту доцільно надавати у кількох формах: опосередковано через юридичних осіб (приватні і державні заклади); впровадження студентських програм і передусім тих, які організаційно поєднують навчання з працею; наданням дотацій і кредитів на отримання освіти.

Підсумовуючи сказане, може констатувати, що загалом світова практика все більше свідчить не лише про диверсифікацію джерел фінансування освіти, а й про урізноманітнення фінансових потоків в умовах ускладнення відносин власності, управління та фінансування. З'являються різноманітні змішані форми оплати навчання, які поєднують фінансування з одних джерел із керівними функціями інших суб'єктів.

Література:

1. Боголіб Т. М. Фінансування освіти за кордоном. Фінанси України. 2005. № 8. С. 132–139.
2. Зелена З. В. Зарубіжний досвід фінансування освіти і науки в Україні. URL: <http://libfor.com/index.php> (дата звернення: 06.11.2019).
3. Кучеренко Д. Г., Мартинюк О. В. Стратегії розвитку освітніх систем країн світу: монографія. Київ: ІПК ДЗСУ, 2011. 312 с.

Сковерська Мар'яна Іванівна

студентка 2 курсу ОС «магістр» факультету фінансів та обліку, ТНЕУ
Науковий керівник – к.е.н., доцент Карпишин Н. І.

ЗАРОБІТНА ПЛАТА У СТРУКТУРІ ДОХОДІВ ДОМОГОСПОДАРСТВ

Доходи домогосподарств – це сукупна сума грошей та матеріальних благ, що були отримані або вироблені домашнім господарством за певний період часу (годину, місяць, рік тощо) [1, с.166].

Джерелами доходів домашніх домогосподарств можуть бути:

- заробітна плата;
- доходи від підприємницької діяльності та самозайнятості;
- продажу сільськогосподарської продукції, вироблених товарів та послуг;
- доходи від власності;
- соціальні виплати з державного бюджету;
- інші [2].

Згідно даних Державної служби статистики України, оплата праці займає найбільшу частку в загальній структурі доходів домогосподарств – 54,5% у 2018 р. і порівняно з 2015 р. зросла на 7,3%. Абсолютний розмір суми оплати праці одного працівника зріс із 2469,4 грн. у 2015 р. до 5397,7 грн. у 2018 р. Тоді як, середньомісячна заробітна плата зросла із 4195 грн. у 2015 році до 7104 грн. у 2017 році і у 2018 році становила 8865 грн. [2]. Це говорить про поступове економічне зростання та детінізацію доходів населення.

Заробітна плата залишається пріоритетною формою отримання доходів українськими домогосподарствами. Оплата праці – це винагорода в грошовій чи натуральній формі, що виплачується роботодавцем найманому працівнику за виконану роботу.

Оплата праці здійснюється у різних формах і до неї відносять:

- нараховану заробітну плату за відрядними розцінками, тарифними ставками та посадовими окладами;
- доплати за понаднормову роботу, роботу в нічний час, у вихідні і святкові дні;
- виплату за роботу в особливих умовах;
- премії і одноразові заохочувальні виплати;

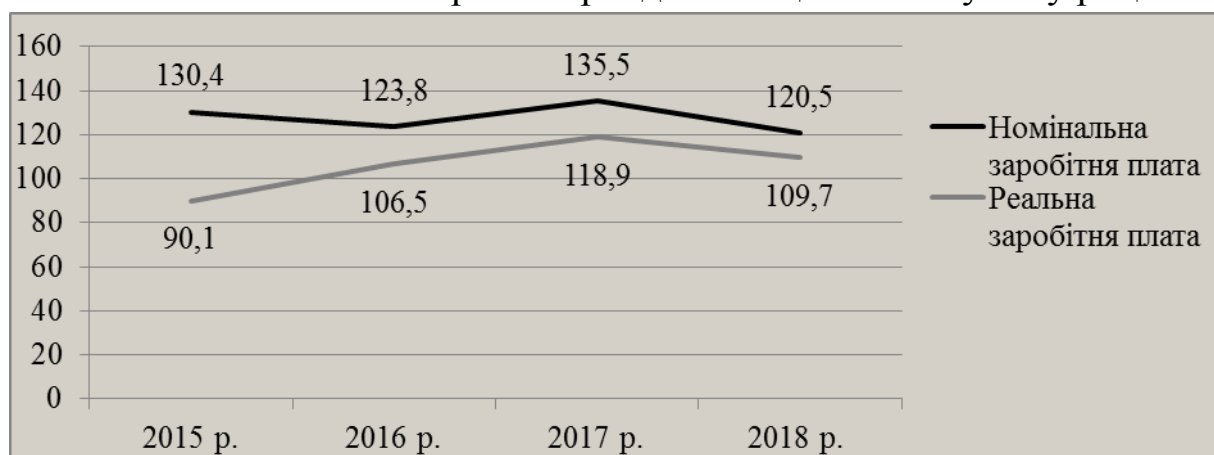
- оплата щорічних і додаткових відпусток;
- плата за вислугу років;
- витрати на відрядження, підйомні витрати та ін. [3].

Підвищення оплати праці на перший погляд свідчить про певне поліпшення добробуту населення. Проте варто розрізняти номінальну та реальну заробітну плату. Номінальною оплатою праці є вся сума у грошовому вигляді, а реальною називають перелік товарів та послуг, які можуть купити домашні господарства за отримані кошти.

Реальна заробітна плата домашніх господарств залежать прямо пропорційно від величини номінального доходу і обернено пропорційно від рівня цін. На реальну заробітну плату впливають такі чинники, як рівень кваліфікації працівника, попит на робочу силу в країні, рівень номінальної оплати праці, темпи індексу споживчих цін (інфляція) та рівень податкового навантаження на людину [4, с.87].

Аналіз даних рис. 1. свідчить про коливання темпів зростання номінальної і реальної заробітної плати. У 2017 р. був найвищий темп зростання номінальної і реальної заробітної плати - 135,5% і 118,9% відповідно. В 2018 р. відбулось зниження даного показника до 120,5% і 109,7%. Загалом спостерігається тенденція до зростання заробітної плати, що є позитивним показником, адже збільшується купівельна спроможність населення.

Визначальним чинником різниці між номінальною та реальною заробітною платою є інфляція. Найбільш універсальним та загальним показником інфляції є індекс споживчих цін (ІСЦ) - відношення ціни споживчого кошика за конкретний рік до його ціни в минулому році.

Рис. 1. Темпи зростання/зниження номінальної та реальної заробітної плати в Україні за 2015-2018 рр., %*

* Складено автором на основі [2].

Індекс споживчих цін у 2015 р. становив 143,3%, тоді як у 2018 р. цей показник вже був на рівні 109,8%. Тобто, впродовж 2015-2018 рр. наявна позитивна тенденція до зменшення рівня індексу споживчих цін на 33,5% [2].

Підвищення рівня інфляції є негативним явищем для населення та країни. Інфляція є причиною зростання споживчих цін та знецінення грошей, погіршення матеріального становища населення. Інфляційні процеси в економіці призводять до знецінювання заробітної плати, зниження її купівельної спроможності.

Отже, частка оплати праці у грошових доходах населення збільшується, показник інфляції знижується, темпи зростання номінальної і реальної заробітної плати мають позитивну тенденцію, що може свідчити про економічне зростання та детінізацію економіки.

Література:

- Економіка праці та соціально-трудові відносини: Навч.-метод. Посібник / За заг. ред. проф. Качана Є. П. Тернопіль: ТДЕУ, 2006. 373 с.
2. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 04.11.2019).
  3. Фінансові ресурси домогосподарства. Короткий курс лекцій з дисципліни «Фінанси». URL: <https://studme.com.ua/07203671/finansy.htm> (дата звернення: 05.11.2019).
  4. Кифяк В. І., Бабчук А. М., Рудько К. І. Інфляція як визначальний фактор впливу на добробут населення України. Економіка та держава. 2018. №1. С. 86-91.

Скороход Олена Ігорівна

студентка 2 курсу ОС «магістр» ННІОТ, ТНЕУ
Науковий керівник – к.е.н., доцент Круп'як І.Й.

СИСТЕМА ДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УКРАЇНИ

Формуванням системи пенсійного забезпечення в Україні зумовило необхідність утворення спеціалізованої соціальної інституції – Пенсійного фонду України для управління її фінансовими ресурсами. Пенсійний фонд України у Законі України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» визначений органом, що управляє солідарною пенсійною

системою, призначає пенсії та готує документи для її виплати, забезпечує своєчасне і повне фінансування призначених до виплат пенсій, допомоги на поховання, проводить контрольні заходи за цільовим використанням власних коштів, вирішує питання, пов'язані із функціонуванням другого – накопичувального рівня солідарної пенсійної системи та інші функції, передбачені таким Законом і статутом Пенсійного фонду України [1].

У 2003 році в Україні розпочалось реформування пенсійної системи країни, однією із складових даного процесу визначено трирівневу її побудову:

- I рівень – державна загальнообов'язкова, солідарна система;
- II рівень – державна загальнообов'язкова, накопичувальна, індивідуальна система;
- III рівень – недержавна, добровільна, накопичувальна, індивідуальна система.

Трирівнева структура пенсійної системи передбачає створення принципово нових для України елементів системи пенсійних накопичень. У майбутньому в Україні виплати пенсій із системи загальнообов'язкового державного пенсійного забезпечення відбуватимуться за рахунок двох складових. Це виплати із солідарної пенсійної системи, побудованої на принципах «соціального страхування» та «солідарності поколінь» (виплати першого рівня), і виплати з другого рівня – обов'язкової накопичувальної пенсійної системи, яка формуватиметься за рахунок індивідуальних відрахувань частини обов'язкових внесків до пенсійної системи. При цьому, як передбачив законодавець, другий рівень впроваджуватиметься лише після формування необхідних економічних передумов і створення налагодженої та ефективної системи державного нагляду та регулювання у цій сфері, а також необхідної інфраструктури фінансового ринку [2].

Для обслуговування першого і другого рівня пенсійної системи організовано систему державного пенсійного забезпечення. Система недержавного пенсійного забезпечення – це складова частина системи накопичувального пенсійного забезпечення, яка ґрунтується на засадах добровільної участі фізичних та юридичних осіб у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання учасниками недержавного пенсійного забезпечення додаткових до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат.

Третій рівень пенсійної системи є недержавним і базується на умовах добровільної участі громадян, роботодавців або їх об'єднань у формуванні пенсійних виплат. Умови та порядок формування цих накопичень визначені в Законі «Про недержавне пенсійне забезпечення» (набрав чинності з 1 січня 2004 року), прийнятому водночас із Законом «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» передбачена можливість добровільної участі у пенсійному страхуванні. Право на добровільну участь у системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування мають особи, які досягли 16-річного віку та не належать до кола осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванню. Слід зазначити, що цим законом надається право добровільної участі як у солідарній, так і в накопичувальній системі пенсійного страхування або одночасно в обох системах [3, с. 769].

Таким чином, головним завданням реформування системи пенсійного забезпечення є досягнення задовільного матеріального становища громадян за рахунок сукупності правових, фінансових та організаційних відносин.

Література:

1. Пенсійний Фонд України. Офіційний сайт. URL: <http://www.pfu.gov.ua> (дата звернення: 08.11.2019).
2. Петрушка О. В., Баніт Ю. В. Досвід реформування пенсійних систем зарубіжних країн та його використання в Україні. *Наука й економіка*. 2015. URL: <http://webcache.googleusercontent.com/rch?q=cache> (дата звернення: 08.11.2019).
3. Толуб'як В.С., Горин В.П. Зарубіжний досвід пенсійних реформ: уроки та висновки для України. *Глобальні та національні процеси економіки*. 2016. Вип.10. С. 765-771.

Слапський Владислав Володимирович

студент 2 курсу ОС «магістр» ННІОТ, ТНЕУ
Науковий керівник – д. е. н., професор Тулай О. І.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ

Пенсійне страхування займає важливе місце у соціально-економічному розвитку країни та безпосередньо впливає на рівень життя і

добробут людей. Цей вид страхування є об'єктивною потребою сучасного суспільства, задовольнити яку в інший спосіб неможливо. Серед усіх видів соціального страхування саме пенсійне страхування має найбільше одержувачів виплат, що вимагає відповідних фінансових ресурсів.

Забезпечення заробленого людиною за період трудової діяльності рівня соціальних благ шляхом перерозподілу їх у просторі і часі покладено на Пенсійний фонд України. Пенсійний фонд України акумулює доходи із джерел надходження та перерозподіляє їх відповідно до принципів солідарного пенсійного забезпечення pay-as-you-go: працюючі члени суспільства за рахунок обов'язкових соціальних відрахувань від своїх доходів (податків) утримують осіб похилого віку, які вже не працюють. Крім цього, принциповою відмінністю від інших державних інститутів є те, що Пенсійний фонд України виконує ще й соціальну функцію, а саме – здійснення соціального забезпечення пенсіонерів[1, с. 132–133; 2, с. 96; 3, с. 75; 4, с. 57].

Основними завданнями Пенсійного фонду України є реалізація державної політики з питань пенсійного забезпечення та ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню; внесення пропозицій Міністрові соціальної політики щодо забезпечення формування державної політики із зазначених питань та виконання інших завдань, визначених законом[5].

Навколо сутності пенсійного страхування сьогодні розгортається багато наукових дискусій, узагальнення яких дозволяє розглядати пенсійне страхування у двох аспектах: 1) як форму соціального захисту населення; 2) як один із видів страхування життя. Щодо першого підходу, у найбільш загальному вигляді можна сказати, що пенсійне страхування є базовою формою державного соціального захисту, в основі якої лежить страховий метод[6 с. 264; 7, с. 263; 8, с. 145; 9, с. 122]. До особливостей другого підходу можна віднести можливість здійснення пенсійного страхування комерційною організацією; участь на добровільних засадах; самостійність визначення розміру та періодичності страхового внеску; право власності на пенсійні активи; особистий контроль за акумульованими коштами[6, с. 264–265].

Солідарна пенсійна система надзвичайно залежна від демографічних процесів[10, с. 107]. Оскільки демографічні чинники безпосередньо впливають на функціонування системи обов'язкового пенсійного

страхування, результативність останньої може гарантуватися перевищенням чисельності працюючого населення над особами пенсійного віку та добросовісною сплатою страхових внесків.

Література:

1. Тулай О. І. Актуальні проблеми діяльності Пенсійного фонду України. *Проблеми економіки*. 2016. № 1. С. 132–139.
2. Тулай О. І. Державне пенсійне страхування як складова забезпеченості населення соціальними благами. Розвиток державного пенсійного страхування в умовах пенсійної реформи : кол. моногр. за ред. О. П. Кириленко, Б. С. Малиняка. Тернопіль: ТНЕУ, 2013. С. 95–102.
3. Тулай О. І. Кобильник О. Я. Удосконалення організаційно-економічного механізму функціонування Пенсійного фонду України. *Світ фінансів*. 2012. Вип. 3. С. 71–79.
4. Тулай О. І. Особливості вітчизняної системи пенсійного забезпечення. Фінанси, грошовий обіг і кредит у підвищенні добробуту населення України: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Сімферополь, 16–18 трав. 2008 р.). Сімферополь–Коктебель : НАПКБ, 2008. С. 57–58.
5. Положення про Пенсійний фонд України: затверджено Постановою Кабінету Міністрів України № 280 від 23.07.2014 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280-2014-%D0%BF> (дата звернення: 04.11.2019).
6. Тулай О. Державні фінанси і сталий людський розвиток: концептуальні домінанти та діалектична єдність : моногр. Тернопіль : ТНЕУ, 2016. 416 с.
7. Тулай О. І. Теоретичне підґрунтя розвитку пенсійного страхування. Formation of Modern Economic Area: Benefits, Risks, Implementation Mechanisms : Proceedings of the International Scientific and Practical Conference, (Tbilisi (Georgia), April 29, 2016). Tbilisi : SSOTU, 2016. Vols. II. P. 262–265.
8. Тулай О. І. Роль пенсійного забезпечення у соціальному захисті населення. Економічні, правові, інформаційні та гуманітарні проблеми розвитку України в постстабілізаційний період: зб. матер. наук. конф. проф.-викл. складу ТНЕУ (м. Тернопіль, 16 квіт. 2008 р.). Тернопіль: ТНЕУ, 2008. С. 144–147.
9. Тулай О. І. Організаційно-контрольна діяльність Пенсійного фонду України щодо забезпечення цільового надходження та використання коштів. Модернізація технологій управління в системі державної служби та служби в органах місцевого самоврядування : матер. наук.-практ. семінару (м. Тернопіль, 18–20 черв. 2009 р.). Тернопіль: ТНЕУ, 2009. С. 120–123.

10. Тулай О. І. Організаційно-фінансові аспекти вдосконалення вітчизняної пенсійної системи. Формування єдиного наукового простору Європи та завдання економічної науки : зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 16-17 жовт. 2008 р.). Тернопіль : ТНЕУ, 2008. С. 106–108.

Соловйова Діана Євгенівна

студентка 1 курсу факультету фінансів та обліку, ТНЕУ

Гупаловська Мирослава Богданівна

к. е. н., доцент кафедри фінансів ім. С.І. Юрія ТНЕУ

ГРОШІ ЯК ЕКОНОМІЧНА КАТЕГОРІЯ

Найважливішою ознакою держави є її суверенітет, винятковість якого пов'язана безпосередньо з таким атрибутом як національні гроші. Категорія грошей широко досліджується економічною і юридичною науками. Протягом багатьох років фахівці у різних галузях економіки та права не полишають спроб вивести універсальне визначення поняття грошей.

Найбільш узагальнене визначення полягає у тому, що гроші – це специфічний товар, спеціальна споживча вартість якого робить його загальним еквівалентом товарів, перетворюючи на капітал [1].

Думка економістів сходиться в тому, що поява грошей пов'язана з розвитком поділу праці і обміну, а також з еволюцією мінової вартості. Але в процесі розвитку товарно–грошових відносин не лише ускладнюються її функції, а й з'являються нові гроші, в нових формах та ознаках.

Спочатку акти обміну привели до появи простої випадкової або одиничної мінової форми вартості. Внаслідок першого суспільного поділу праці з'являється повна або розгорнута форма мінової вартості. Отже, товарні гроші – товар-еквівалент, що використовується як засіб обміну і який може залишатися одночасно звичайним товаром. Внаслідок розвитку обміну і виробництва товарів відбувається подальша еволюція грошей. Гроші почали втрачати товарну природу, на зміну прийшли паперові гроші. Паперові гроші не мають внутрішньої вартості, на відміну від товарних. Примусову купівельну спроможність надає держава, яка і гарантує їх обіг на своїй території.

Однією з особливостей сучасного етапу розвитку грошей став перехід грошових знаків з готівкової форми переважно в безготівкову форму. Виконуючи функції засобу обігу і засобу платежу, гроші можуть переходити з готівкової форми в безготівкову і навпаки.

Окрім чисто економічних функцій (міра вартості, засіб обігу, платежу, нагромадження, функція світових грошей), гроші є фактором формування психіки людини у виживанні, існуванні, самозадоволенні, посіданні певного статусу в суспільстві тощо [2].

Отже, економічні функції грошей в своїй єдності дають загальне уявлення про їх роль в суспільному відтворенні.

Література:

1. Музика Л.А. Міжгалузева категорія “гроші” у сфері цивільно- та фінансово-правової політики. *Наука і правоохорона*. 2013. № 4. С.100-105
2. Колач С. М. Гроші як економічний та психологічний феномен суспільства. *Інноваційна економіка*. 2013. № 10. С. 124-127.
3. Рябініна Л. М. Гроші як атрибут державності країни. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2013. Вип. 2(2). С. 68-73.
4. Петренко Г. С. Гроші як феномен культури: аксіологічний аспект. *Гілея: науковий вісник*. 2014. Вип. 84. С. 328-332.

Стасик Василь Васильович

студент 2 курсу ОС «магістр» ННІОТ, ТНЕУ
Науковий керівник – д. е. н., професор Тулай О. І.

ДЕРЖАВНА ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Сьогодні в Україні гостро постало питання соціального неблагополуччя, пов'язаного із низьким рівнем здоров'я та тривалості життя, доступом до високоякісної освіти, високою диференціацією доходів громадян та ін. Реалізації соціальної функції держави перешкоджає низка чинників, серед яких високий рівень незалежності державної бюрократії від суспільства та непідконтрольність державних органів влади громадянам [1, с. 74].

Соціальна політика передбачає комплекс соціально-економічних заходів держави й організацій, спрямованих на послаблення нерівності в розподілі доходів і майна, на захист населення від безробіття, від

підвищення цін, знецінення трудових заощаджень тощо. У широкому розумінні соціальна політика – це сукупність цілей, їх обґрунтування в соціальній програмі та реалізація ухвалених рішень державою й іншими соціальними інститутами в інтересах основних соціальних прошарків і груп, окремої людини і передусім найбіднішого населення[2, с. 10; 3, с. 133; 4, с. 221; 5, с. 140; 6, с. 105].

У сучасних умовах соціальна сфера виступає чинником повномасштабної структурної трансформації національної економіки, модернізації традиційного виробництва, своєрідним індикатором якості життя населення. Ефективність функціонування усіх інститутів соціальної сфери забезпечується системою установ, підприємств та органів управління, діяльність яких спрямована на задоволення матеріальних і духовних потреб громадян[7с. 134–135; 8, с. 144].

Сьогодні в Україні чимало дискусій щодо масштабів соціальних видатків держави. Проте жодного конструктивного визначення соціальних зобов'язань держави немає. Більшість науковців основну мету здійснення соціальних видатків бюджету вбачають у забезпеченні соціальних потреб та підвищенні реальних доходів населення. Ми погоджуємося з цим, проте футурологічно компенсаційне витрачання коштів бюджету на соціальні цілі має поступово переростати у соціальне інвестування майбутнього [9, с. 80; 10, с. 60].

Соціальні видатки є прерогативою держави. Вони виступають важливою складовою державних фінансів. Через соціальні видатки держава впливає на відтворювальний процес [10, с. 449; 11, с. 12]. Зміст соціальних видатків бюджету розкривається через такі функції: обслуговуючу, що сприяє успішному функціонуванню об'єктів соціальної інфраструктури; забезпечувальну, метою якої є створення умов для зростання людських можливостей; відтворювальну, що передбачає відтворення та розвиток людського потенціалу (довге та здорове життя, розширення та оновлення знань, доступ до засобів існування) [12, с. 67]. Держава, здійснюючи соціальну політику, регулює процес розподілу матеріальних благ і забезпечує юридично встановлені норми суспільного життя.

Література:

1. Тулай О. І. Соціальна держава як детермінанта сталого людського розвитку: фінансові аспекти. Зовнішні та внутрішні фактори впливу на розвиток

- міжнародних економічних відносин: зб. тез наук. робіт учасн. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 4–5 лип. 2014 р.). Ч. 1. Львів: ЛЕФ, 2014. С. 73–76.
2. Кириленко О. П., Тулай О. І. Соціальне страхування як інститут сталого людського розвитку. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2015. Вип. 11, т. 2. С. 10–17.
  3. Тулай О. І. Соціальне страхування з тимчасової втрати працездатності: практика і проблематика. *Бізнес Інформ*. 2016. № 6. С. 132–138.
  4. Тулай О. І. Фінансові засади соціального захисту безробітних. *Бізнес Інформ*. 2016. № 2. С. 221–226.
  5. Тулай О. І. Державна підтримка соціального інвестування в Україні. Розвиток фінансів в умовах хаотично структурованої економіки: зб. тез доп. IV Міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених і студ. (м. Дніпропетровськ, 2 квіт. 2014 р.). Дніпропетровськ: Дніпропетр. ун-т ім. Альфреда Нобеля, 2014. С. 139–140.
  6. Тулай О. І. Державні фінанси і суспільні блага: погляд у контексті сталого людського розвитку. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2017. Вип. 6 (12), част. 2. С. 103–108.
  7. Тулай О. Державні фінанси і сталий людський розвиток: концептуальні домінанти та діалектична єдність: моногр. Тернопіль: ТНЕУ, 2016. 416 с.
  8. Тулай О. І. Напрями вдосконалення системи державних соціальних виплат. Методологічні проблеми фінансової теорії та практики в умовах світової економічної кризи: зб. матер. Наук. конф. проф.-викл. складу ТНЕУ (м. Тернопіль, 15 квіт. 2009 р.). Тернопіль, 2009. С. 144–148.
  9. Тулай О. І. Роль місцевих бюджетів у задоволенні соціальних потреб. Підготовка фахівців за спеціальністю «Державна служба» в контексті адміністративної реформи: зб. матер. кругл. столу (м. Тернопіль, 20 трав. 2011 р.). Тернопіль: ТНЕУ, 2011. С. 80–81.
  10. Тулай О. І. Ефективність державної бюджетної політики у контексті пріоритетів сталого людського розвитку. *Економічний нобелівський вісник*. 2014. № 1 (7). С. 448–455.
  11. Krysovatyu A., Desyatnyuk O., Tulai O. Public finances and sustainable development: opportunities and challenges / Соціальні, економіко-правові та фінансові виклики в умовах глобальних трансформацій: моногр. за ред. Л. Гур'янової, В. Цибакової; Братислава–Харків: ВШЕМ–ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. С. 10–17.
  12. Тулай О. І. Теоретико-методологічне обґрунтування соціальних видатків бюджету як імперативу сталого людського розвитку. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2015. Вип. 2. С. 58–72.

Стасишин Андрій Мирославович

студент 2 курсу ОС «магістр» ННІОТ, ТНЕУ
Науковий керівник – к.е.н., доцент Карпишин Н. І.

ПОДАТКОВІ НАДХОДЖЕННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ

Податкові надходження займають більше 88% в структурі власних доходів місцевих бюджетів України. Згідно з Бюджетним кодексом України до місцевих бюджетів надходить п'ять загальнодержавних податки, два місцевих податки і два місцевих збори [1].

Загальнодержавними податками, які надходять до місцевих бюджетів є:

- податок на доходи фізичних осіб;
- податок на прибуток підприємств;
- акцизний податок;
- рентна плата.
- екологічний податок, який є джерелом спеціального фонду місцевих бюджетів.

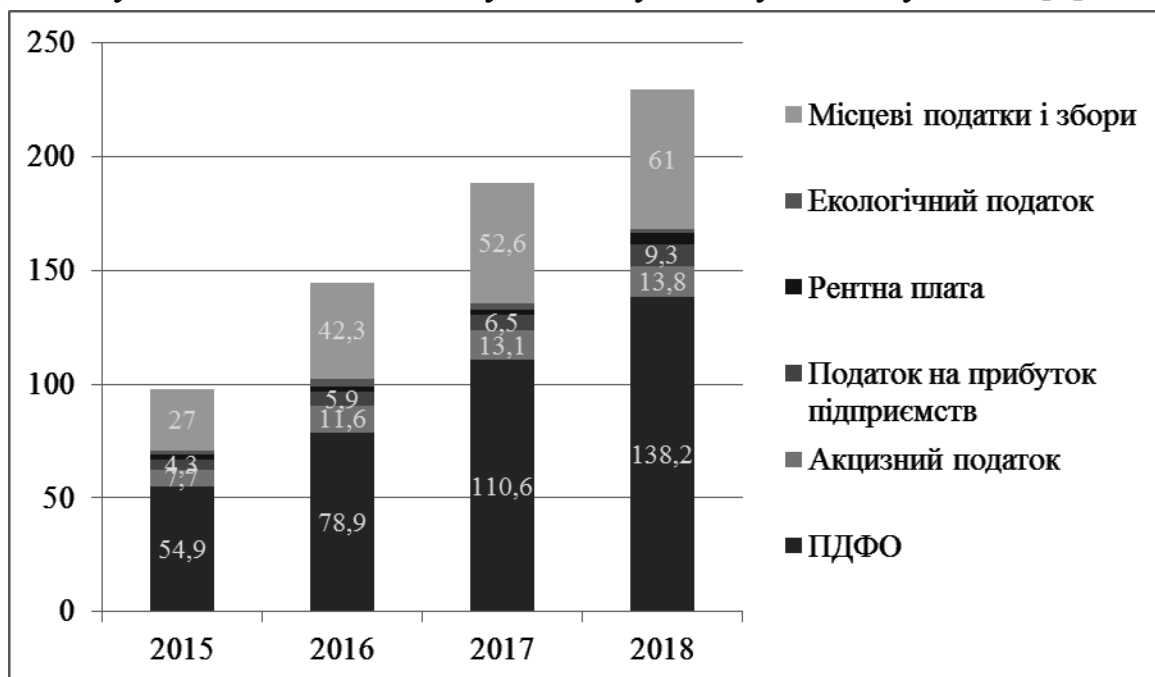
Крім загальнодержавних податків, до місцевих бюджетів надходять місцеві податки: податок на майно і єдиний податок та місцеві збори: збір за місця для припаркування транспортних засобів і туристичний збір.

Загальний обсяг податкових надходжень до місцевих бюджетів України за 2015-2018 рр. зріс у 2,4 рази від 98,2 млрд. грн. до 232,5 млн. грн., це дещо швидше ніж збільшувались власні доходи, які зросли у 2,2 рази.

Як видно з рис. 1, загальнодержавні податки займають домінуючу роль в структурі податкових надходжень зокрема. Причому, частка загальнодержавних податків у власних доходах місцевих бюджетів України за 2015- 2018 рр. щорічно збільшувалася, окрім незначного зниження у 2017 році на 0,8% в порівнянні з 2016 роком. У 2018 році цей показник становив більше 65%, тобто зріс на 6% порівняно з 2017 рік і на 6,4% в порівнянні з 2015 роком. Тобто більшу частину власних надходжень місцевих бюджетів становлять саме загальнодержавні податки.

Найбільшим за обсягом загальнодержавним податком місцевих бюджетів є податок на доходи фізичних осіб (ПДФО). ПДФО є основним

податком місцевих бюджетів, поступлення від якого займають більше 50%. ПДФО – це прями́й, загальнодержавний податок, який стягується із доходу фізичних осіб і платниками якого є виключно фізичні особи. З 2011 по 2015 р. в Україні діяла прогресивна система оподаткування доходів фізичних осіб зі ставками 15% та 20% - для доходів більше 10 мінімальних зарплат, однак у 2016 р. змінами до Податкового кодексу України було встановлено єдину основну ставку податку - 18% [3].

Рис. 1. Динаміка і склад податкових надходжень до місцевих бюджетів України, млрд. грн. *

* Складено автором на основі [2].

Місцеві податки і збори займають другу за обсягами позицію в складі податкових надходжень місцевих бюджетів. Сума надходжень від цих податків зростає з 8055,2 млн. грн. у 2014 до 61026,4 млн. грн. у 2018 р., тобто більше ніж у 7,5 рази. Таке зростання зумовлене змінами в структурі місцевих податків і зборів. Зокрема, з'явився податок на майно, який складається з податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки; земельного податку і транспортного податку.

Отже, здійснивши аналіз формування власних доходів місцевих бюджетів за рахунок податкових надходжень можна зазначити, що фінансова децентралізація та податкова і бюджетна реформа мали досить позитивний вплив на зростання доходів місцевих бюджетів та нарощення їх фіскального потенціалу. Однак, місцеве оподаткування поки що не виконує ні фіскальної, ні регулюючої функції, а є другорядним відносно

державного оподаткування. Тому вітчизняна система місцевого оподаткування, потребує подальшого розвитку у контексті зміцнення фінансових основ органів місцевого самоврядування. Система місцевих податків і зборів потребує удосконалення, з одного боку, в плані забезпечення достатньої кількості власних доходів місцевих бюджетів, з іншого – стати інструментом місцевої соціально-економічної політики, спрямованої на виконання завдань збалансованості економіки та розвитку регіонів.

Література:

1. Бюджетний кодекс України № 2456-VI: URL: <http://zakon1.rada.gov.ua> (дата звернення: 01.11.2019).
2. Звіти про виконання місцевих бюджетів Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя за 2014-2018 рр. URL: <http://www.treasury.gov.ua> (дата звернення: 01.11.2019).
3. Державна фіскальна служба: податок на доходи фізичних осіб. URL: <http://sfs.gov.ua> (дата звернення: 30.10.2019).
4. Місцеві фінанси: підруч. / за ред. д.е.н., проф. О. П. Кириленко. 2-ге вид., доп. і перероб. Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2014. 448 с.

Стасюк Наталія Олегівна

студентка 2 курсу ОС «магістр» ННІОТ, ТНЕУ
Науковий керівник – к.е.н., доцент Русін В. М.

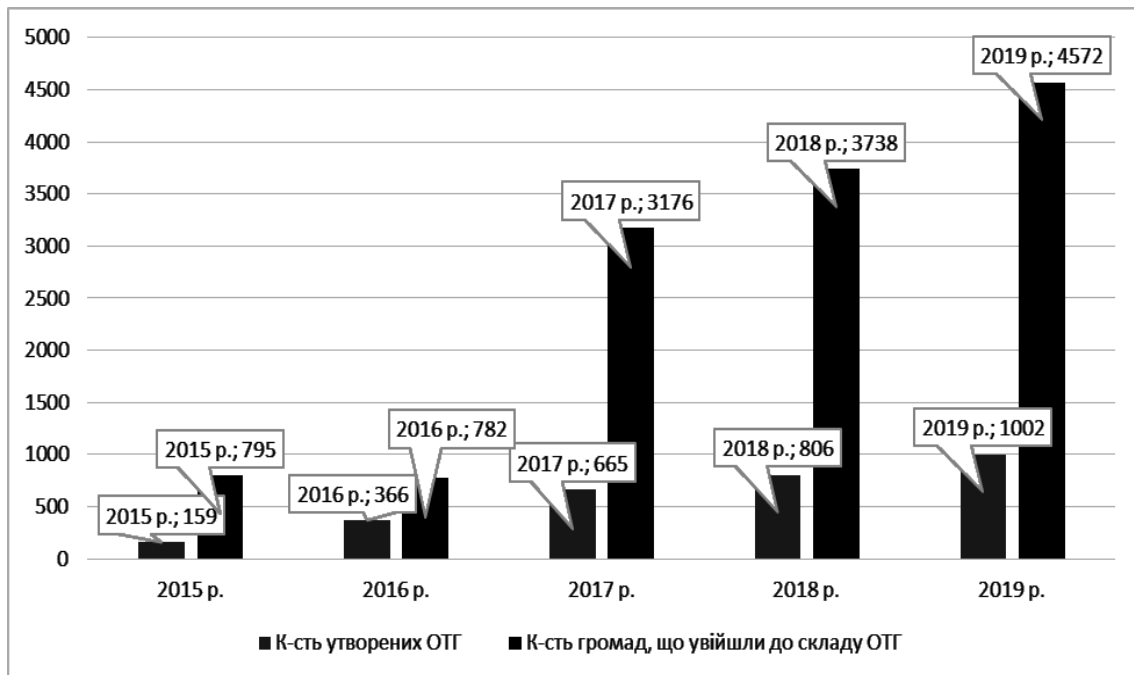
ВПЛИВ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Система місцевого самоврядування, що функціонувала в Україні впродовж багатьох років незалежності не задовільняла потреб суспільства. В Україні налічувалось близько 12 тис. територіальних громад, у більш як 6 тис. громад чисельність жителів становила менш як 3 тис. осіб, з яких 4809 громад – менш як 1 тис. осіб та 1129 громад – менш як 500 осіб.

На початку 2014 р. в Україні дано старт кардинальному реформуванню місцевого самоврядування. Після схвалення Урядом 1 квітня 2014 року Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади розпочато реформу децентралізації, яка спрямована на формування спроможних громад. Перші практичні кроки на шляху реформування місцевого самоврядування розпочались із

добровільного об'єднання територіальних громад. Перші 159 об'єднаних територіальних громад (ОТГ) було утворено у 2015 р. До їх складу увійшли 795 сільських, селищних та міських рад. У цьому ж році 25 жовтня у цих новоутворених громадах відбулися перші місцеві вибори, а вже з 1 січня 2016 р. вони отримали широке коло повноважень та додаткові фінансові ресурси на їх реалізацію.

За період 2015-2019 рр. в Україні утворено 1002 об'єднані територіальні громади (рис.1) [1]. Проте відзначимо, що у 92 громадах призначено перші місцеві вибори лише на грудень 2019 р. та у 23 громадах очікують рішення ЦВК про призначення перших місцевих виборів. Натомість ще залишилось необ'єднаними 6389 територіальних громад. Таким чином, впродовж зазначеного періоду добровільно об'єднаними громадами охоплено 42,8% території України, що становить 238,8 тис. кв. км.

Рис. 1 Динаміка формування об'єднаних територіальних громад за 2015-2019 рр.*

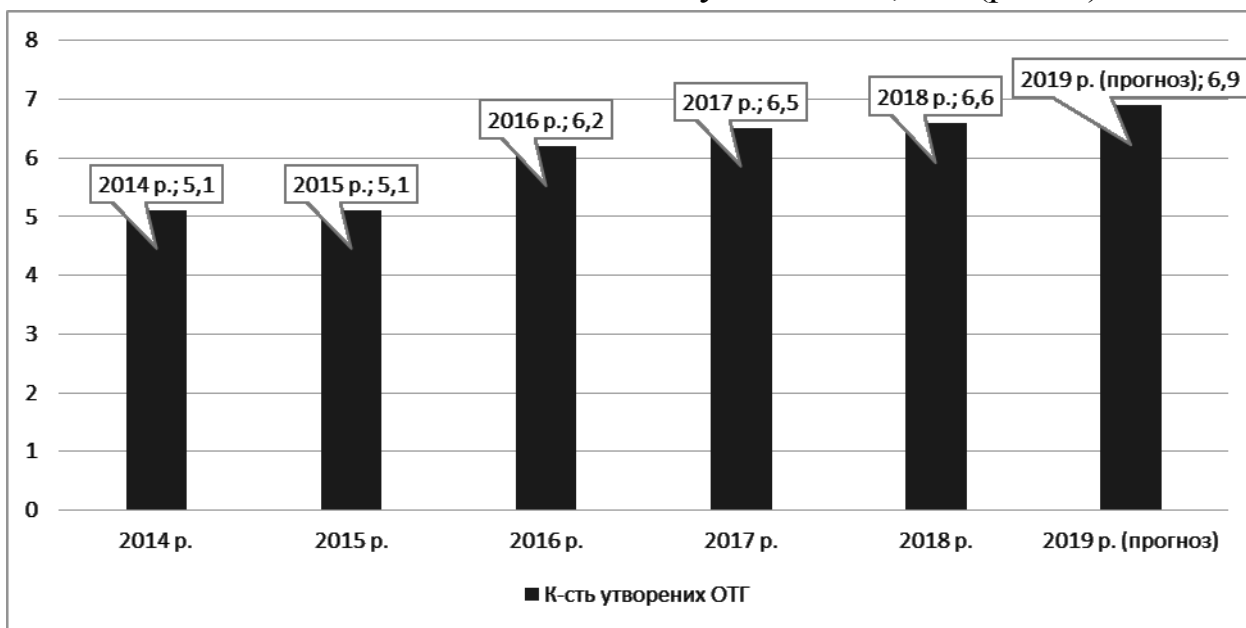
* Складено автором на основі [1].

Ті громади що добровільно об'єдналися отримали можливість самостійно реалізовувати широке коло повноважень, а також можливість формувати доходи свої бюджетів за рахунок таких дохідних джерел, як і бюджети міст обласного значення. Крім цього вони отримали можливість мати прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом. Наявність достатніх фінансових ресурсів у бюджетах ОТГ є основою для того, щоб

територіальна громада могла надавати необхідні та якісні послуги своїм жителям, могла реалізовувати різноманітні соціальні та інфраструктурні проекти, покращувати умови проживання жителів громади[2].

За рахунок збільшення дохідної бази бюджетів ОТГ в Україні з кожним роком зростає частка власних доходів місцевих бюджетів у ВВП, з 5,1% у 2014 р. до 6,6 у 2018 р. На 2019 р. прогнозується ріст питомої ваги власних доходів місцевих бюджетів у ВВП до 6,9%. (рис. 2).

Рис. 2 Частка власних доходів місцевих бюджетів (загальний фонд) у ВВП, %*

* Складено автором на основі [1].

Отже, підсумовуючи відзначимо, що процес децентралізації позитивно вплинув на формування доходів місцевих бюджетів, оскільки з кожним роком зростає питома вага доходів місцевих бюджетів у ВВП країни саме завдяки приросту доходів об'єднаних територіальних громад. Проте понад половина громад залишаються необ'єднаними пори те, що добровільне об'єднання в контексті реформи децентралізації вже триває 5 років. Тому затягувати із завершенням реформи не варто. Доцільно завершити процес об'єднання адміністративним методом так, щоб сформувати фінансово спроможні громади по всій території країни.

Література:

1. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування станом на 10 листопада 2019. URL: <https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/494/10.11.2019.pdf> (дата звернення: 01.11.2019).

2. Кириленко О., Русін В. Фінансове забезпечення об'єднаних територіальних громад: стан, проблеми та шляхи їх вирішення. Сектори економіки в процесі реалізації державної регіональної політики: Дванадцяті регіональні та муніципальні читання: зб. матеріалів доп. міжнар. наук.-практ. конф. (Тернопіль-Збараж, 26-27 жовт. 2017 р.). Тернопіль: СМП «Тайп», 2017. Ч. I. С. 55-58.

Столярчук Віктор Васильович

студент 2 курсу ОС «магістр» ННІОТ, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н., доц. Горин В.П.

РОЗВИТОК ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ВІД ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНИХ ПОДАТКІВ

Із прийняттям Податкового кодексу і нової редакції Бюджетного кодексу України було започатковано кардинальні зміни у правовому полі, яке регулює основні аспекти функціонування загальнодержавних податків та зборів, а також їх використання для формування доходів місцевих бюджетів. Характерною ознакою Податкового кодексу України є практично безперервне коригування його норм. Для прикладу, у 2015 році до положень цього документу було введено 25 змін, у 2016-2018 рр. – щорічно по 8 новацій, і тільки у 2019 році за 10-місячний термін до Податкового кодексу України було внесено всього одну поправку.

Нестабільність норм податкового законодавства можна прослідкувати зокрема на прикладі ПДФО. До прийняття Податкового кодексу України, за нормами Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб» функціонувала прогресивна шкала ставок податку. Із прийняттям єдиного базового правового акту з питань оподаткування вона була замінена на єдину ставку ПДФО на рівні 13% від оподаткованого доходу. На наш погляд, така ставка була нічим не обґрунтованою і просто запозиченою із російської практики. Через надмірні втрати доходів місцевими бюджетами з 2006 року базова ставка ПДФО була підвищена до 15%. З прийняттям нової редакції Податкового кодексу України було знову відновлено прогресію в оподаткуванні особистих доходів населення із встановленням двох ставок податку – 15% та 17%, в залежності від того, чи перевищує оподатковуваний дохід платника 10-кратний розмір мінімальної

заробітної плати. Такі норми оподаткування особистих доходів населення діяли до 2015 року, коли податкове законодавство зазнало радикальних змін в рамках податкової реформи.

Найбільш системних змін Податковий кодекс України зазнав у 2015 році, вони радикально вплинули як на саму структуру системи оподаткування, так і на формування місцевих бюджетів від загальнодержавних податків. Зокрема, було зменшено кількість податків з 22 до 9; знижено базові ставки ПДФО до 15% і 20%, а також визначено умови застосування ставки у подвійному розмірі; підвищено ставки рентної плати, впроваджено акцизний податок з роздрібного продажу підакцизних товарів. У 2016 році ставку найважливішого для місцевих бюджетів податку ПДФО було уніфіковано на рівні 18% від оподатковуваного доходу, а також впроваджено знижену ставку податку на рівні 5% для доходів від фінансового інвестування (пасивних доходів) [2]. При цьому традиційним за останні роки став щорічний перегляд ставок акцизного податку, рентної плати при розгляді проекту Державного бюджету України, що також напряму впливає на наповнення місцевих бюджетів.

Поряд зі змінами податкового законодавства, які коригують ставки, базу оподаткування чи інші елементи податків, податкові новації останніх років також вдосконалюють процедури їх адміністрування. Серед останніх новацій, які опосередковано вплинуть на формування надходжень місцевих бюджетів від загальнодержавних податків, слід відзначити Закон України від 21.12.2016 р. №1797 «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату в Україні» [6], яким було передбачено впровадження електронних сервісів (електронний кабінет платника податків) при контролі за справлянням податкових платежів. У продовження політики вдосконалення адміністрування податків, у серпні-вересні 2019 року було прийнято за основу проекти законів України «Про внесення змін до деяких законів України щодо запровадження єдиного рахунку для сплати податків і зборів, єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» № 1049 [4], «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо запровадження єдиного рахунку для сплати податків і зборів, єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» № 1051 [5], якими передбачено з 2021 року спростити

процедури звітування про податкові зобов'язання з ПДФО та інших податків та їх сплати до бюджету.

У Бюджетному кодексі безпосередньо місцевих бюджетів стосуються положення II-IV розділів, де серед іншого деталізовано склад доходів кожної із ланок місцевих бюджетів, врегульовані питання міжбюджетних трансфертів та ін. Не зважаючи на те, що важливою запорукою ефективності бюджетної політики є її послідовність і стабільність, ці підрозділи практично щорічно зазнають значних коригувань у частині доходів місцевих бюджетів [1].

Грунтовних змін бюджетне законодавство зазнало у 2014 році у зв'язку із стартом реформи місцевого самоврядування, або ж реформи децентралізації. З метою створення умов для формування фінансового спроможних громад було внесено зміни у механізм формування доходів місцевих бюджетів. Зокрема, було відкориговано пропорції розподілу надходжень від ПДФО, впроваджено норми щодо передачі місцевим бюджетам частини надходжень від екологічного податку, передбачено надходження від нового різновиду акцизного податку – податку з роздрібного продажу підакцизних товарів. Для зміцнення фінансової бази обласних бюджетів до складу їх доходів зараховано 10% надходжень від сплати податку на прибуток суб'єктами господарювання усіх форм власності, водночас за місцевим самоврядуванням залишено норму щодо мобілізації до місцевих бюджетів податку на прибуток комунальних підприємств.

У 2017-2019 рр. новації щодо справляння загальнодержавних податків та зборів до місцевих бюджетів стосувались, перш за все, коригування ставок акцизного податку у відповідності до темпів інфляції, а також перерозподілу рентних платежів. Зокрема, з 2018 року до місцевих бюджетів надходить 5% від рентної плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу та газового конденсату (крім тієї частини ресурсів, яка видобувається в межах континентального шельфу України та виключної морської економічної зони), з яких 2% надходить до обласних бюджетів, 3% до бюджетів ОТГ, міст обласного значення та районів (з них 2% до районного бюджету, 1% до бюджетів сіл, селищ, міст районного значення). Щодо акцизного податку, то у 2017-2019 рр. 13,44% від обсягу сплаченого податку з виробництва та імпорту пального надходили до місцевих бюджетів для зміцнення їх дохідної частини.

Обсяги надходжень від цього різновиду акцизного податку для територіальних громад визначаються часткою відповідного місцевого ринку пального в його загальних обсягах в Україні (відношення обсягів реалізації пального у громаді до загального обсягу продажу пального в Україні). Коефіцієнти зарахування надходжень для конкретних територіальних формувань затверджує уряд двічі на рік. Разом з тим, практика перерозподілу надходжень акцизного податку з пального до місцевих бюджетів була впроваджена як тимчасовий захід і з 2020 року буде припинена, через що органи місцевого самоврядування втратять достатньо вагомий обсяг ресурсів.

З 2019 року до фінансової бази місцевого самоврядування було додано нову позицію – 5% обсягу надходжень рентної плати за користування надрами для видобування корисних копалин загальнодержавного значення (крім рентної плати за користування надрами для видобування нафти, природного газу та газового конденсату) за місцем видобутку відповідних корисних копалин. До цього 25% цих платежів уже надходили до обласних бюджетів, решту 75% поповнювали державний бюджет. Несправедливість таких норм розподілу, коли територіальні громади, де розташовані потужні гірничі підприємства не мали від цього належної фіскальної віддачі, зрештою була виправлена. У 2019 році було також внесено коригування у механізм зарахування надходжень від ПДФО за здані в оренду земельні ділянки. Якщо раніше ці доходи поповнювали місцевий бюджет за місцем реєстрації орендаря, то з 2019 року – до бюджету за місцезнаходженням орендованої ділянки [3]. Це дало змогу вирішити проблему концентрації податкових платежів з ПДФО за орендовані ділянки великими аграрними компаніями, які мають в управлінні значний земельний банк.

Таким чином, правові новації останніх років у царині використання загальнодержавних податків та зборів у формуванні доходів місцевих бюджетів спрямовані на посилення мотивації органів місцевого самоврядування щодо розширення податкової бази та збільшення обсягів фінансових ресурсів, які надходять у їх розпорядження. Новим аспектом вдосконалення податкового законодавства останніх років є новації, які спрямовані на спрощення процедур нарахування і сплати податків, а також їхнього адміністрування органами контролю.

Література:

1. Бюджетний кодекс: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 20.10.2019).
2. В Україні вступила в силу податкова реформа: що вона передбачає? Finance.UA. 2015. 2 січня. URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/341826/v-ukrayini-vstupylya-v-sylu-podatкова-reforma-shho-vona-peredbachaye> (дата звернення: 21.10.2019).
3. Основні параметри планування місцевих бюджетів у 2019 році. URL: <http://sys2biz.com.ua/formuvannia-mistsevykh-biudzhetiv-2019/> (дата звернення: 21.10.2019).
4. Про внесення змін до деяких законів України щодо запровадження єдиного рахунку для сплати податків і зборів, єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: проект Закону України від 29.08.2019 р. № 1049. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=1049&skl=10 (дата звернення: 20.10.2019).
5. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо запровадження єдиного рахунку для сплати податків і зборів, єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: проект Закону України від 29.08.2019 р. № 1051. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=1051&skl=10 (дата звернення: 21.10.2019).
6. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату в Україні: Закон України від 21.12.2016 р. №1797. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1797-19> (дата звернення: 21.10.2019).

Тарасюк Володимир Сергійович

студент 2 курсу ОС «магістр» факультету фінансів та обліку, ТНЕУ
Науковий керівник – к.е.н., доцент Шулюк Б.С.

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОНАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ ЗА ДОХОДАМИ

В умовах удосконалення бюджетної системи України особливої уваги набувають проблеми реалізації процесу формування та використання бюджетних ресурсів, реформування системи міжбюджетних відносин з метою ефективного їх впливу на соціально-економічний розвиток держави

і регіонів. Головною метою зазначеного удосконалення є реформування бюджетного процесу на загальнодержавному рівні.

Умовно проблеми та недоліки вітчизняної практики формування та виконання дохідної частини державного бюджету можна розділити на дві групи:

– проблеми на стадії складання, розгляду і затвердження бюджету, тобто бюджетного планування;

– проблеми, які виникають в процесі виконання бюджету за доходами.

З метою уникнення зазначених проблем або їх зменшення доцільно доповнити положення Бюджетного кодексу України нормами, які передбачали б відповідальність учасників бюджетного процесу за невиконання процедур формування і погодження проекту Закону про державний бюджет та за порушення встановлених заборон [1, с. 49].

Розглядаючи особливості формування і виконання державного бюджету, варто зазначити притаманні їм певні вади, які викладено у таблиці 1.

У процесі складання проекту бюджету вирішується комплекс стратегічних і тактичних завдань. До стратегічних завдань ми відносимо уточнення бюджетних прогнозів на довготривалу і середньотривалу перспективу, вирішення стратегічних проблем оптимізації величини та збалансування бюджетного фонду країни.

Тактичні завдання полягають у напрацюванні механізмів розробки проекту бюджету на плановий рік, зокрема, визначення реальних джерел та обсягів доходів, оптимізація їх структури.

Найскладнішою проблемою складання проекту бюджету є необхідність усунення протиріч між загальнодержавними, регіональними, корпоративними та особистими інтересами суб'єктів бюджетних відносин з питань формування доходів бюджету. Тому найважливішим завданням уряду на стадії складання проекту бюджету має бути вибір найприйнятніших форм та методів реалізації економічних інтересів усіх суб'єктів бюджетних відносин.

Змістовна частина процесу складання проекту бюджету держави полягає у розробленні та внесенні коректив до довготермінових і середньотермінових прогнозів, а також в обґрунтуванні показників бюджету на плановий рік, тобто забезпечення ефективного бюджетування. При цьому учасники бюджетного процесу повинні забезпечити узгодження між плановими показниками бюджету, плану соціально-економічного розвитку країни та інших державних планів і програм.

Недоліки формування та виконання державного бюджету за доходами в розрізі окремих стадій бюджетного процесу в Україні*

№ п/п	Стадії бюджетного процесу	Недоліки вітчизняної практики
1	Складання проекту державного бюджету (планування доходів бюджету)	<ul style="list-style-type: none"> – непрозорість процесу складання проекту державного бюджету; – вплив політичного середовища та лобіювання інтересів окремих фінансових груп (надання необґрунтованих податкових пільг та створення вільних економічних зон – ВЕЗ і територій пріоритетного розвитку – ТПР); – економічна необґрунтованість планових показників (зокрема, завищені показники доходів бюджету, які не мають під собою економічного підґрунтя, що призводить до низького рівня фактичного виконання бюджету); – планування від досягнутого, а не в контексті програм соціально-економічного розвитку країни; – наявність постійних протиріч між загальнодержавними, регіональними, корпоративними та особистими інтересами в частині формування доходів бюджету (проблеми політики бюджетної децентралізації).
2	Розгляд і затвердження державного бюджету	<ul style="list-style-type: none"> – несвоечасність прийняття державного бюджету; – голосування вцілому, а не за окремими положеннями, що не враховує позиції окремих політичних сил та їх виборців; – практична відсутність можливостей обговорення у Верховній раді дискусійних питань щодо окремих положень проекту закону про державний бюджет парламентською меншістю.
3	Виконання державного бюджету за доходами	<ul style="list-style-type: none"> – недостатня прозорість системи електронного адміністрування податків; – порушення мораторію на проведення податкових перевірок у суб'єктів господарювання з річним оборотом до 20 млн. грн.; – низька відповідальність органів стягнення за порушення в ході проведення податкових заходів; – практикування ручного управління бюджетними коштами на всіх його рівнях; – відсутність належної узгодженості бюджетних процедур між учасниками бюджетного процесу; – наявність практики сплати авансових платежів зі сплати податків, особливо, що стосується сплати податку на прибуток підприємств; – відсутність дієвого механізму контролю за діяльністю бюджетних інститутів; – відсутність дієвої системи відповідальності за невиконання бюджету.

* Складено автором самотійно.

Високий рівень фіскального перерозподілу суспільного продукту – характерна риса моделі розвитку вітчизняної економіки. Через значну частку фіскального перерозподілу, механічне скорочення бюджетних видатків має значний гальмівний вплив на економіку. Водночас, фіскальне скорочення може відбуватися лише із одночасним отриманням позитивного відклику з боку приватного сектору на збільшення потенційних ресурсів розвитку, що опиняються у його розпорядженні.

У виборі моделі бюджетної політики складається патова ситуація. З одного боку, держава обмежена в проведенні ліберальної бюджетної стратегії через неможливість скорочення переважної більшості видатків. З другого боку, держава також неспроможна продовжувати патерналістську політику, оскільки, переобтяжена фіскальним навантаженням, економіка не створює належного бюджетного ресурсу.

Таким чином, бюджетна реформа повинна розглядатися як складова завдання побудови економічної моделі, яка базується на засадах економічного прагматизму, підприємницької ініціативи, консолідованої суспільної відповідальності.

Література:

1. Пасічник Ю.В. Бюджетна система України та зарубіжних країн: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: Знання – Прес, 2003. 523 с.

Томашівська Анастасія Володимирівна

студентка 2 курсу ОС «магістр» факультету фінансів та обліку, ТНЕУ
Науковий керівник – к.е.н., доцент Савчук С.В.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПЕНСІЙНИХ СИСТЕМ УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Рівень пенсійного забезпечення громадян є важливим показником соціально-економічного розвитку будь-якої країни. Застосований у світовій практиці глобальний пенсійний індекс (GlobalRetirementIndex), до якого входять 50 країн світу, демонструє рейтинг топ-десяти найкращих країн для життя на пенсії [1]. При складанні рейтингу враховують 20 показників, розділених на чотири основні категорії: здоров'я (включаючи тривалість життя і рівень системи охорони здоров'я країни), матеріальний добробут, якість життя пенсіонерів, а також фінансову складову. Згідно

рейтингу, найбільш сприятливими країнами для життя на пенсії є Швейцарія, Норвегія, Ісландія, Австралія, Нова Зеландія, Швеція, Австралія, Німеччина, Нідерланди, Австрія та Канада. Відтак бачимо, що північноєвропейські (скандинавські) країни є одними із найбільш сприятливих для життя у старості, з великими пенсіями і високим рівнем медичного і соціального обслуговування людей похилого віку.

Загалом аналіз пенсійних систем країн-членів ОЕСР дає можливість виокремити спільні та відмінні риси з українською пенсійною системою:

а) пенсійна система більшості цих країн (окрім Нової Зеландії та Австралії), як і пенсійна система України, складається з трьох рівнів;

б) співіснування обов'язкової і добровільної складових накопичувальної пенсійної системи, які взаємодоповнюють одна одну і забезпечують гідний рівень забезпечення громадян після виходу на пенсію;

в) сприяння розвитку недержавного пенсійного страхування зі збереженням жорсткого контролю діяльності недержавних пенсійних фондів з боку держави;

г) певний паритет у розподілі фіскального навантаження зі сплати страхових внесків між роботодавцем і найманим працівником, а також значний ступінь диференціації розміру страхових внесків у розрізі окремих країн. Якщо до внесення змін у податкове законодавство в Україні співвідношення внеску роботодавця до внеску найманого працівника при сплаті страхових внесків становило 91:9, а з 2016 р. – 100:0, то середнє таке співвідношення для країн ЄС становить 2:1. Так, фінансування першого рівня пенсійних систем Канади, Люксембургу, Німеччини, Південної Кореї, Польщі, США, Швейцарії та Японії здійснюється роботодавцем та найманим працівником однаковою мірою. В Австралії, Естонії, Ірландії (як і в Україні) внески сплачує роботодавець, а у Новій Зеландії, Чеській Республіці та Чилі – найманий працівник. Тариф страхових внесків вище ЄСВ в Україні (22%) встановлений у 13 країнах-членах ОЕСР, в інших 22 країнах утримують ставку внесків на пенсійне страхування на рівні, нижчому за вітчизняний;

д) пенсійний вік у більшості країн ОЕСР встановлений не нижче 65 років для чоловіків та 60 років для жінок. Однак тутіснують і певні винятки (зокрема, пенсійний вік для чоловіків в Естонії складає 63 роки, Чеській Республіці – 62 роки 8 місяців, Латвії та Угорщині – 62 роки 6

місяців, Словаччині та Франції – 62 роки, Південній Кореї – 61 рік, Туреччині – 60 років, Словенії – 59 років 8 місяців. Право вийти на пенсію раніше 60-річного віку мають жительки Словенії (59 років) та Туреччини (58 років). У п'яти країнах-членах ОЕСР (Греція, Ісландія, Іспанія, Німеччина і Норвегія) вік виходу на пенсію становить 67 років як для чоловіків, так і для жінок. Пізніше усіх на пенсію виходять японці – у 70 років. Однак при цьому слід враховувати, що жителі острова належать до довгожителів планети, середня тривалість життя яких становить майже 84 роки. Українці, середня тривалість життя яких складає 71,7 роки, живуть ще в середньому 11 років на пенсії;

е) рання пенсія надається на 2–5 років раніше, якщо особа відповідає певним вимогам, зокрема має необхідний мінімальний страховий стаж;

є) за кожний повний або неповний місяць (квартал, рік) дострокового виходу на пенсію розмір дострокової пенсії зменшується на встановлений відсоток. Так, у Фінляндії та Канаді розмір пенсійних виплат щорічно зменшується на 7,2%, Ісландії – на 7%, Швейцарії – на 6,8%, США – на 6,67% (після трьох років – 5%), Словаччині – на 6,5%, Португалії та Японії – на 6%, Естонії – на 4,8%, Німеччині – на 3,6%;

ж) відстрочення виходу на пенсію стимулюється її підвищенням (коефіцієнт підвищення становить від 4,2 до 12% за додатковий рік роботи), термін відстрочення становить від 1 до 5 років з можливістю поєднання пенсії за віком із доходами від зайнятості. Відтак, на нашу думку, одним із важливих напрямів реформування солідарного рівня системи пенсійного забезпечення в Україні може стати удосконалення механізму відстрочення виходу на пенсію зі збільшенням при цьому розміру пенсійної виплати;

з) звуження масштабів накопичувальної складової пенсійної системи аж до повної відмови від її використання через її нестабільний фінансовий стан та негативний вплив на державний бюджет.

Принагідно зазначимо, що пенсійну реформу, яка дала початок створенню накопичувальної пенсійної системи і переходу до трирівневої моделі, в успішних країнах почали впроваджувати не так вже й давно. Однак навіть за такий короткий час їм вдалося не лише вирішити проблему гідного пенсійного забезпечення своїх громадян, але й накопичити внутрішні ресурси, які стали довгостроковим інвестиційним капіталом для розвитку економіки.

Література:

1. 2016 Global retirement index: adapting retirement systems to changing demographics. URL:<http://www.silvereco.eu/2016-global-retirement-index-adapting-retirement-systems-to-changing-demographics/> (дата звернення: 15.10.2019).

Тудзьо Сергій В'ячеславович

студент 2 курсу ОС «магістр» ННІОТ, ТНЕУ
Науковий керівник – к.е.н., доцент Мелих О.Ю.

ФІСКАЛЬНА ЕФЕКТИВНІСТЬ СПРАВЛЯННЯ ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

Одним із основних джерел наповнення бюджетів усіх рівнів у більшості розвинутих країн та країн, що розвиваються є прибуткові податки, серед яких – податок на доходи фізичних осіб (ПДФО).

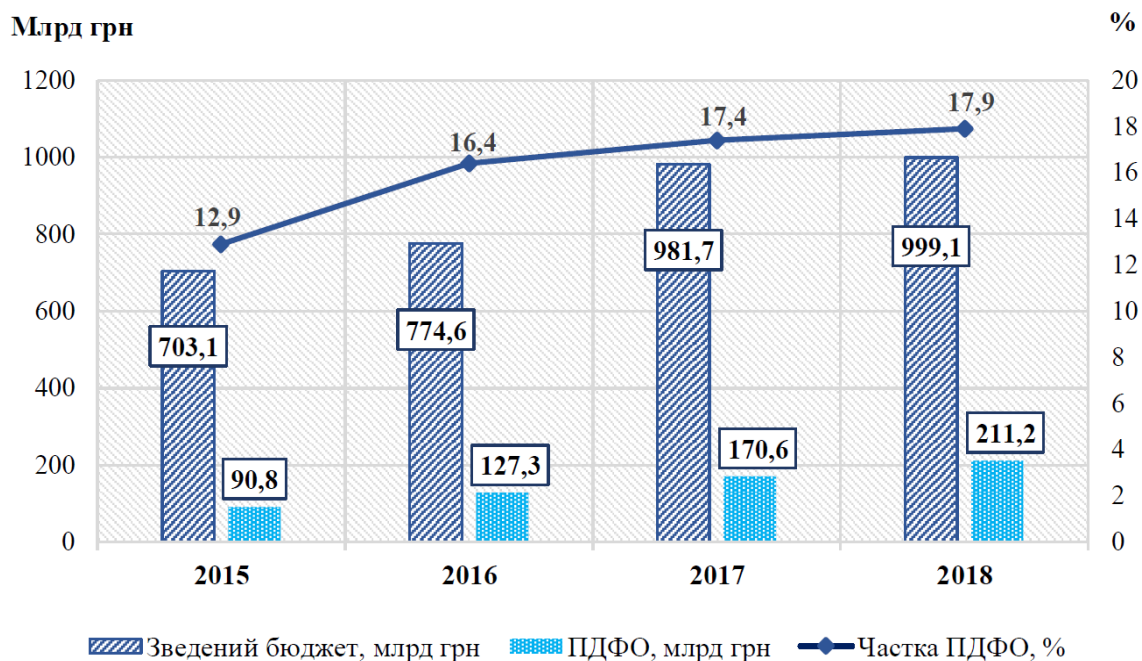
Зокрема, у країнах, які є членами ОЕСР, надходження від справляння індивідуального прибуткового податку становлять близько 25% сукупних податкових надходжень.

З моменту набуття чинності Податковим кодексом України, механізм справляння ПДФО зазнав суттєвих змін: змінювались як ставка податку, так і база оподаткування.

На важливість ПДФО в Україні, як одного із суттєвих джерел наповнення бюджетів різних рівнів, вказує той факт, що з 2015 року спостерігається щорічне зростання частки надходжень від справляння даного податку у доходах Зведеного бюджету України (див. рис. 1.).

Так, у 2018 році від справляння ПДФО до Зведеного бюджету України надійшло 211,2 млрд. грн. або 17,9% сукупних доходів, що на 120,4 млрд. грн. більше порівняно з 2015 роком.

Особливо значні темпи зростання надходжень ПДФО до Державного бюджету України спостерігалися у 2015 р. Так, у 2015 р. обсяг надходжень ПДФО до державного бюджету зріс у 3,5 рази. Насамперед, це було зумовлено розширенням бази оподаткування ПДФО за рахунок оподаткування доходів у вигляді процентів та сум пенсій (що перевищують 10 тис. грн.) за ставкою 15%, а також запровадження військового збору (ставка 1,5%).

Рис. 1. Динаміка надходжень ПДФО та його частки у доходах Зведеного бюджету України.*

* Складено автором на основі [1].

З 2015 по 2018 р. надходження від ПДФО зросли на 232% (див. рис. 1.), що було пов'язано з встановленням у 2016 р. єдиної базової ставки ПДФО без обмежень доходів у розмірі 18% та підвищенням мінімальної заробітної плати з 1 818 грн. станом на 01.01.2015 р. до 3 723 грн. станом на 01.01.2018 р.

Згідно звітності про виконання Державного бюджету України, найбільшою складовою аналізованого податку у 2018 р. був податок на доходи у вигляді заробітної плати (57,9 млрд. грн.), що становить майже 63% надходжень ПДФО. П'ята його частина надходить до державного бюджету у вигляді військового збору (18,7 млрд. грн.), введеного у 2014 р. як тимчасовий засіб наповнення бюджету у надзвичайних умовах. Крім того, суттєву частку, 5,7% в розмірі суми сплати ПДФО, складають надходження від оподаткування процентів (5,3 млрд. грн.) [2].

Варто наголосити, що ПДФО – не лише джерело формування доходів державного та місцевих бюджетів, а й механізм перерозподілу доходів між різними верствами населення. За допомогою даного податку держава має можливість впливати на рівень доходів і заощаджень громадян. Він є соціальним регулятором, так як перерозподіляє доходи кожного члена суспільства, під час його сплати формуються взаємозв'язки платників з державою, так як кожен з них стає учасником бюджетного процесу щодо

формування доходів держави. Проте в Україні він зазначеної функції не виконує. Про неефективність державної політики щодо населення України свідчить і той факт, що за даними програми розвитку Організації Об'єднаних Націй, майже чверть населення України перебуває за межею бідності [3, с. 5]. Проблема соціальної несправедливості даного податку залишається невирішеною, що негативно впливає на доходи громадян, рівень добробуту населення України та забезпечення соціальних стандартів життя. Для зниження податкового тиску на доходи малозабезпечених верств населення Податковим кодексом України передбачені податкові соціальні пільги, однак застосовуються вони до вузького кола платників.

Література:

1. Дутова Н.В., Лесік Є.С. Оподаткування доходів фізичних осіб в Україні: проблеми та вдосконалення на базі досвіду зарубіжних країн. *Економіка і організація управління*. 2019. №1 (33). С. 43 – 52.
2. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: <https://www.treasury.gov.ua/ua> (дата звернення: 11.09.2019 р.).
3. Приймак В.І., Голубник О.Р., Борщук Є.М. Вплив тіньової економіки на добробут населення України. *Економіка та держава*. 2017. № 9. С. 4–7.

Федак Василь Богданович

студент 2 курсу ОС «магістр» ННІОТ, ТНЕУ
Науковий керівник – к.е.н., доцент Сидор І. П.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ

У будь-якій країні світу структура державного бюджету, а також реалізація бюджетних процедур має свої національні надбання зумовлені специфікою розвитку політичних, економічних та соціальних правовідносин в державі. Формування та виконання державного бюджету – досить складний і тривалий процес. У окремих країнах світу існує практика складання бюджетів на 3-5 років наперед з відповідним уточненням на конкретний рік, який буде виконуватися [1, с. 65].

Бюджетна система будь-якої держави займає центральне місце у складі фінансової системи і базується на економічних і юридичних нормах та організаційно залежить від форми державного устрою. Так, для

федеративних країн (наприклад, США, Німеччина, Російська Федерація, Канада, Швейцарія) характерною є трирівнева бюджетна система (федеральний бюджет, бюджети суб'єктів федерації (штатів, регіональні тощо), місцеві бюджети), а бюджетна система в унітарних країнах (наприклад, Великобританія, Італія, Франція, Україна, Японія) представлена двома рівнями (державний і місцеві бюджети). У федеративних державах види місцевих бюджетів визначаються, як правило, в законодавстві окремих суб'єктів федерації, а в унітарних – на загальнодержавному рівні.

Адміністративно-територіальний устрій США – федеративний. Федеральний бюджет побудований відповідно до принципу «повного» (зведеного) бюджету і складається з двох частин: урядового бюджету (бюджету федеральних фондів) та бюджету довірчих фондів. До видатків федерального бюджету США відносять: «прямі пільгові виплати окремим особам» (соціальні програми); витрати на оборону; виплати процентів за державним боргом; позики і субвенції штатам та місцевим органам влади; фінансування інших федеральних програм.

У США функціонують спеціальні структури на які покладено зобов'язання щодо бюджетного планування і розробки проекту федерального бюджету. До них відносять: Міністерство фінансів та Адміністративно-бюджетне управління. Всі бюджетні структури, фінансування яких здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, подають Міністерству фінансів заявки з відповідним оформленням. Підготовлений проект центрального бюджету Президент США спрямовує до Конгресу разом із бюджетним посланням президента зі своїми пропозиціями і баченнями розв'язання нагальних проблем у бюджетній сфері. Проект центрального бюджету проходить процедуру свого розгляду в нижній та верхній палатах Конгресу. У випадку, наявності протиріч щодо прийняття бюджету між верхньою і нижньою палатами, проект бюджету виноситься на розгляд спеціально створеної узгоджувальної комісії.

Сучасний бюджетний устрій Німеччини, як федеративної держави, включає три рівні – федеративний, земельний і общинний (комунальний).

У Німеччині на перші два фінансові роки складається макроекономічний прогноз з врахуванням змін соціально-економічного розвитку країни та кон'юнктури вітчизняного ринку товарів і послуг. На

наступні три роки зміна господарської кон'юнктури ринку товарів і послуг не враховуються. Зважаючи на те, що в країні за останні роки темпи інфляції є невисокими, бюджетне планування здійснюється за цінами поточного року.

У федеральному бюджеті видатки згруповані за 40 групами відповідно до функціональної класифікації. Дохідна частина федерального бюджету нараховує 1500 джерел, а бюджетному фінансуванню підлягає близько 8000 статей бюджету державного рівня. З метою фінансового вирівнювання, а також бюджетного регулювання доходи і видатки бюджетів різних рівнів здійснюють бюджетне планування за єдиною бюджетною класифікацією. Розгляд і затвердження бюджетів усіх рівнів здійснюється у спеціальній Раді, яка займається бюджетним плануванням. Рада є координуючим структурним органом на рівні міністрів як федерації, так і земель за участю представників общин.

У Великобританії державний бюджет складається з двох складових: звичайного бюджету та національного фонду позик. Основне призначення звичайного бюджету – це фінансування поточних витрат держави. Видатки звичайного бюджету поділяються на щорічно затверджені Парламентом та постійні витрати консолідованого фонду. До щорічних затверджених Парламентом відносять витрати на оборону, економічні і соціальні цілі, субсидії місцевим органам влади, допомога країнам, що розвиваються, (в основному тим, що входять у Британську співдружність націй), на управління. Витрати консолідованого фонду не розглядаються Парламентом, до них відносять: виплати за державним боргом (вони передаються у фонд позик і виплачуються з нього), внески до бюджету і інших фондів ЄЕС, витрати на утримання королеви і королівського двору.

Дохідна частина бюджету формується, як правило, за рахунок податкових надходжень (понад 90 %). Питома вага прямих і непрямих податків приблизно однакова. Звичайні бюджети найчастіше є дефіцитними і фінансуються за рахунок позички з національного фонду позик [2, с. 76]. Національний фонд позик представляє собою бюджет капіталовкладень чи інвестицій. За його рахунок здійснюються платежі, пов'язані із обслуговуванням державного боргу, видаються довгострокові кредити на капіталовкладення державним підприємствам та місцевим органам влади. Доходи бюджету формуються за рахунок таких надходжень як: відсотки за користування довгостроковими кредитами,

прибутку емісійного департаменту Банку Англії, а також коштів, котрі надійшли із звичайного бюджету за умови позитивного сальдо балансу.

У Франції центральний бюджет складається з трьох частин: звичайний загальний (державний) бюджет; приєднані бюджети різних державних організацій; спеціальні рахунки казначейства.

Центральний бюджет поділяється на два види операцій: постійного характеру (незмінне фінансування), на яке припадає близько 90 % усіх бюджетних коштів і ресурси взаємного характеру, тобто кредити.

Частка загального бюджету складає більше ніж 70 % коштів центрального бюджету. Видаткова частина загального бюджету поділяється на функціональну і інституційну (відомчу) складову. За функціональною складовою видатки групуються відповідно до функцій органів державної влади і управління, зокрема це кошти, які використовуються на утримання адміністративних служб, обслуговування державного боргу, капіталовкладення, витрати, що супроводжують капітальні вкладення, трансферти. Інституційна або відомча складова бюджету передбачає групування витрат за відомствами, які виконують бюджет і спрямовуються на: оборону, сплату відсотків і погашення державного боргу, економічні, соціальні, загальнодержавні, міжнародні функції, надання допомоги країнам, які розвиваються.

Основними видами дохідних джерел загального бюджету є прямі і непрямі податки та надходження від підприємницької діяльності держави. Близько 40 % усіх податкових надходжень займає індивідуальний податок на прибуток і податок на прибуток корпорацій. Серед непрямих податків провідне становище займає податок на додану вартість [3, с. 42].

У різних країнах бюджетний процес має свій період, початок якого припадає на різний час, приурочений, як правило, до національних традицій чи історичних особливостей життя країни. Так, у Франції, Німеччині, Італії, і Бельгії, Нідерландах, Швейцарії бюджетний рік співпадає з календарним роком; у Великобританії, Японії, Канаді він починається з 1 квітня і закінчується 31 березня; у Швеції, Норвегії – з 1 липня по 30 червня, у США – з 1 жовтня по 30 вересня. На це звичайно є історичні причини, традиції, пов'язані з термінами скликання сесій законодавчих органів. У федеративних країнах бюджетний рік у суб'єктів федерації може не збігатися з початком бюджетного року федерального

бюджету. У США, наприклад, багато штатів мають інший початок бюджетного року.

У розвинутих країнах світу широкого розповсюдження набув програмно-цільовий метод бюджетного планування. Система планування бюджету на основі програм – це система прийняття рішень щодо розроблення, аналізу, упровадження програм та розподілу ресурсів щодо його виконання.

Серед напрямів можливого використання світового досвіду в контексті удосконалення бюджетних процедур бюджетного процесу в Україні можна віднести:

– чітке розмежування повноважень між органами державної влади і управління стосовно проведення бюджетного процесу з метою уникнення дублювання функцій і повноважень між ними, а також запровадження дієвого контролю за виконанням цих повноважень;

– удосконалення бюджетного планування на основі програмно-цільового методу формування бюджету як однієї із прогресивних форм одночасного контролю за використанням бюджетних коштів та забезпечення виконання функцій державою;

– проведення відкритих конкурсних процедур державних закупівель, забезпечення прозорих тендерів та здійснення контролю за цими процесами не лише контролюючими органами державної влади, а й громадськістю;

– забезпечення прозорості та відкритості в процесі виконання бюджету, а також оприлюднення звітів про виконання бюджетів за підсумками відповідного року у засобах масової інформації з метою дотримання принципів побудови бюджетної системи і здійснення бюджетного процесу зокрема.

Література:

1. Миргородська Л.О. Фінансові системи зарубіжних країн: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 240 с.
2. Булгакова С.О. Казначейство зарубіжних країн: навч. посіб. Київ: 2000. 82 с.
3. Серебрянський Д. М., Вдовиченко А. М., Зубрицький А. І. Оцінювання рівня та ефективності перерозподілу ВВП через публічний сектор економіки. *Фінанси України*. 2013. № 4. С. 45-57.

Федак Віктор Васильович

студент 2 курсу ОС «магістр» ННІОТ, ТНЕУ
Науковий керівник – д.е.н., професор Тулай О. І.

ДОХОДИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ЯК ФІНАНСОВА БАЗА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Достатність фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування є прагматичним кроком на шляху матеріалізації конституційних гарантій суверенітету, побудови гнучкої демократичної системи влади, комплексної реалізації державної податкової політики. Сучасний розвиток країни, коли здійснюється низка структурних перетворень як в економіці, так і в інших сферах, сприяє зростанню значення місцевих фінансів при вирішенні соціальних потреб. Посилення ролі органів місцевого самоврядування полягає в автономності щодо прийняття рішень, перегляді певних повноважень, які реалізуються на місцях та забезпеченні їх фінансовими ресурсами. Фінансові ресурси місцевих органів влади складають вагомую частку у регіональних фінансових ресурсах, які поряд із геополітичними, природними, демографічними, майновими та інтелектуальними забезпечують функціонування і розвиток будь-якого регіону [1, с. 107; 2, с. 89; 3, с. 110].

Основні стандарти європейських демократій щодо фінансового зміцнення місцевого самоврядування передбачають такі принципи: субсидіарність як основоположний принцип здійснення місцевої бюджетної політики; адекватність і відповідність фінансових ресурсів місцевого самоврядування покладеним на нього функціям; підвищення компетенції територій у визначенні та провадженні власної пріоритетної фінансової політики на основі забезпечення їх достатніми власними доходними джерелами; наділення місцевої влади більшим обсягом повноважень щодо місцевих податків і зборів, забезпечення зростання їх частки у складі доходів відповідних бюджетів; керованість доходних джерел місцевих бюджетів у плані можливості їх співмірного нарощування при зростанні фінансових потреб територій; участь і поінформованість місцевої влади у питаннях розроблення державної політики з питань місцевих бюджетів [4, с. 96; 5, с. 449; 6, с. 14; 7, с. 85; 8, с. 15; 9, с. 48].

Визначальну роль у забезпеченні самостійності місцевих бюджетів відіграє наявність у розпорядженні місцевої влади достатнього обсягу податкових надходжень. Як вагоме джерело доходів місцевих бюджетів надходження місцевих податків і зборів можуть стати необхідним резервом фінансової самодостатності регіонів [10, с. 98; 11, с. 152; 12, с. 23]. До напрямів вдосконалення місцевого оподаткування в Україні з врахуванням позитивного досвіду європейських країн можна віднести: оновлення нормативно-правового забезпечення місцевого оподаткування відповідно до світових стандартів; створення середовища оподаткування, сприятливого для активізації підприємницької діяльності; підвищення фіскальної ефективності місцевих податків та зборів за рахунок удосконалення системи адміністрування й оптимізації податкових пільг.

Література:

1. Тулай О. І., Марчук А. П. Підвищення фіскальної ролі податкових надходжень у формуванні місцевих бюджетів. *Світ фінансів*. 2013. Вип. 3. С. 107–117.
2. Тулай О. І. Планування дохідної частини місцевих бюджетів в умовах дефіциту фінансових ресурсів. *Світ фінансів*. 2009. Вип. 4 (21). С. 89–98.
3. Тулай О. І. Проблеми зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів та напрямки їхнього вирішення. *Наука молода* : зб. наук. праць молод. вчених Терноп. нац. екон. ун-ту. 2007. Вип. 8. С. 109–114.
4. Тулай О. І., Марчук А. П. Доходи місцевих бюджетів України та міжнародно-правові стандарти: проблеми імплементації. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 4 (208). С. 94–97.
5. Тулай О. І. Ефективність державної бюджетної політики у контексті пріоритетів сталого людського розвитку. *Економічний нобелівський вісник*. 2014. № 1 (7). С. 448–455.
6. Tulai O., Petrushenko Y., Glova J., Sydor I., Ponomarenko O. The impact of decentralization on the financial support of regional development. *Investment Management and Financial Innovations*. 2019. Vol. 16, Issue 4. P. 1-15.
7. Тулай О. Державні фінанси і сталий людський розвиток: концептуальні доміанти та діалектична єдність : моногр. Тернопіль : ТНЕУ, 2016. 416 с.
8. Krysovatyu A., Desyatnyuk O., Tulai O. Public finances and sustainable development: opportunities and challenges / Соціальні, економіко-правові та фінансові виклики в умовах глобальних трансформацій: моногр. за ред. Л. Гур'янової, В. Цибакової; Братислава–Харків: ВШЕМ–ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. С. 10–17.

9. Тулай О. І. Реформування системи доходів місцевих бюджетів у контексті міжнародного досвіду. *Финансы, денежное обращение и кредит в повышении благосостояния населения Украины* : материалы Всеукр. науч.-практ. конф. (г. Симферополь, 26 окт. 2007 г.). Симферополь : НАПКС, 2007. С. 47–49.
10. Тулай О. І., Тріпак М. М. Тенденції формування доходів місцевих бюджетів. *Світ фінансів*. 2011. Вип. 4. С. 91–100.
11. Тулай О. І. Перспективи розвитку місцевих бюджетів як основи фінансових ресурсів місцевого самоврядування. *Формування єдиного наукового простору Європи та завдання економічної науки* : зб. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 24–26 жовт. 2007 р.). Тернопіль : ТНЕУ, 2007. С. 151–154.
12. Тулай О. І. Організаційно-правові засади функціонування місцевих фінансів України // *Модернізація місцевих фінансів України в умовах економічних і соціальних трансформацій* : кол. моногр. за ред. О. П. Кириленко. Тернопіль : ТНЕУ, 2008. С. 19–35.

Фірман Юлія Володимирівна

студентка 2 курсу ОС «магістр» факультету фінансів та обліку, ТНЕУ
Науковий керівник – к.е.н, доцент Дем'янюк А.В.

ДОХОДИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ

Бюджетна система є в усіх країнах світу, проте її розвиток і функції зумовлені низкою національних, політичних, економічних та інших факторів. Найбільший вплив мають економічні та політичні фактори. Бюджетна система України – сукупність державного бюджету та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного і адміністративно-територіальних устроїв і врегульована нормами права. До місцевих бюджетів відносяться бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування [1].

Місцеві бюджети – це фонди фінансових ресурсів, що мобілізуються й витрачаються на відповідній території. Бюджетами місцевого самоврядування є бюджети територіальних громад, сіл, селищ, міст (у тому числі районів у містах) та їх об'єднань, що створюються згідно з законом. Це фонди фінансових ресурсів, що перебувають у розпорядженні місцевих рад народних депутатів та органів місцевого й регіонального самоврядування. Усього місцевих бюджетів в Україні близько 12 тис.

За джерелами доходи місцевих бюджетів поділяють на податкові доходи, неподаткові доходи, доходи від операцій з капіталом, а також трансферти від центральної влади та органів влади вищого територіального рівня.

Аналіз структури доходів місцевих бюджетів України свідчить про те, що відбулося зростання дохідної частини місцевих бюджетів України за 2017 рік у порівнянні з 2016 роком відбулося за наступними джерелами [2]:

- податок на доходи фізичних осіб у структурі доходів місцевих бюджетів становив 57,3%, його обсяги зросли на 31,1 млрд. грн. або на 39,9%;

- плата за землю займала 13,7% у структурі доходів місцевих бюджетів, її обсяги зросли на 3 млрд. грн. або на 13%;

- єдиний податок у зв'язку із змінами у законодавстві збільшився в обсягах на 6,1 млрд. грн. або на 35,7% ;

- податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки становив 2,4 млрд. грн., що більше на 70,9%;

- плата за надання адміністративних послуг зросла в обсягах на 844,4 млн. грн. або на 40,1%;

- трансферти з державного бюджету місцевим бюджетам становили 272,9 млрд. грн., що більше на 77,5 млрд. грн.

Аналіз показників дохідної частини місцевих бюджетів України за 2017 рік констатує її зростання, а також – зростання частки місцевих бюджетів у зведеному бюджеті України, проте негативною є тенденція зростання обсягів міжбюджетних трансфертів, що у майбутньому може сприяти послабленню здійснення реформи децентралізації та фінансової автономії на місцевому рівні [2].

Важливо зазначити, що для ефективної організації управління економікою та соціальною сферою на місцевому рівні органи місцевого самоврядування мають володіти достатніми власними фінансовими ресурсами. Одночасно із цим вони повинні мати відносну самостійність у встановленні податків та інших обов'язкових платежів, що є джерелами надходжень до відповідного бюджету [3].

Література:

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <http://pravo.in.ua/lib.html#rz2456> (дата звернення: 25.09.2019 р.).

2. Дем'янюк А. В. Напрями зростання доходів місцевих бюджетів України в трансформаційних умовах. URL: <https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/07/Demyanyuk-A.-V.pdf> (дата звернення: 25.09.2019 р.).
3. Міщенко Л. О. Формування і використання коштів місцевих бюджетів України в умовах децентралізації: теорія і практика. *Ефективна економіка*. 2018. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/1_2018/67.pdf (дата звернення: 25.09.2019 р.).

Худик Дмитро Іванович

студент 2 курсу ОС «магістр» факультету фінансів та обліку, ТНЕУ
Науковий керівник – к.е.н., доцент Сидорчук А.А.

БЮДЖЕТНИЙ ПРОЦЕС НА РІВНІ СІЛЬСЬКОЇ РАДИ

Основи бюджетного планування і виконання місцевих бюджетів визначаються Конституцією України, а також спеціальним бюджетним законодавством – Бюджетним та Податковим кодексами України. У даних законодавчих актах встановлені повноваження органів влади і управління як на рівні держави, так і на рівні сільської ради щодо складання, затвердження і виконання бюджетів, розподіл функцій між центральними, місцевими органами влади і сільською радою, управлінням доходів і видатків кожного з них.

На рис. 1. представлено складові бюджетного процесу на рівні сільської ради.

Рис.1. Стадії бюджетного процесу на рівні сільської ради*

*Складено автором на основі джерела [1]

Бюджетне планування займає важливе місце у системі заходів, спрямованих на успішне розв'язання економічних та соціальних завдань адміністративно-територіальних одиниць. Ситуація, яка склалася в економіці та соціальній сфері української держави, вимагає нових підходів до розв'язання проблем, породжених процесами децентралізації. Вирішення таких проблем може бути забезпечене шляхом використання цілого комплексу важелів та інструментів, серед яких чільне місце відводиться саме бюджетному плануванню. У сучасній науковій літературі бюджетне планування розглядається з різних сторін, що іноді викликає дискусію стосовно його визначення, характеристики та сфери застосування. Так, наприклад бюджетне планування можна охарактеризувати як науково обґрунтований процес встановлення обсягів і джерел формування та напрямів використання централізованого фонду грошових коштів держави.

Бюджетний кодекс України в редакції від 8 липня 2010 року визначає, що бюджетний процес – регламентований бюджетним законодавством процес складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання, а також контроль за дотриманням бюджетного законодавства.

Відповідно до статті 19 Бюджетного кодексу України стадіями бюджетного процесу на рівні сільської ради є:

- складання проекту бюджету сільської ради;
- розгляд проекту й ухвалення рішення про бюджет сільської ради;
- виконання бюджету сільської ради, включаючи внесення змін до рішення про її бюджет упродовж календарного року;
- підготовка та розгляд звіту про виконання бюджету сільською радою й ухвалення рішення щодо нього.

На всіх стадіях бюджетного процесу здійснюється контроль за дотриманням бюджетного законодавства, аудит та оцінка ефективності управління бюджетними коштами відповідно до законодавства.

Література:

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. Дата оновлення 09.11.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 15.11.2019 р.).

Цибульська (Ярова) Олеся Михайлівна
студентка 2 курсу ОС «магістр» ННІОТ, ТНЕУ
Науковий керівник – к.е.н., доцент Булавинець В.М.

НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ БЮДЖЕТНОГО ПЛАНУВАННЯ

Основним завданням державної регіональної політики України є усунення чи мінімізація диспропорцій у соціально-економічному розвитку територій. Основним чином це завдання реалізується через функціонування місцевих фінансів, а саме через місцеві бюджети. Тому бюджетне планування набуває особливої ваги у сучасному соціально-економічному розвитку адміністративно-територіальних утворень.

Бюджетне планування відображає процес створення, розподілу і використання частини валового внутрішнього продукту, що централізується державою [1]. Оскільки бюджетні кошти завжди обмежені, одним із найбільш важливих напрямів бюджетного планування є планування доходів і видатків, адже саме від ефективного прогнозування потреби у ресурсах, залежить в кінцевому варіанті економічний розвиток.

На даний час існують різноманітні статистичні, економічні та математичні методи бюджетного. В Україні в основному використовувався підхід, який передбачає розрахунок майбутніх показників, опираючись на уже досягнутий попередньо рівень, а остаточні показники передбачали збалансування доходів та видатків бюджетів, тобто бюджетне планування в цілому, опиралось на балансовий метод. Проте в контексті поширення ринкової економіки та з метою підвищення ефективності бюджетної політики, більшість країн стали впроваджувати елементи програмно-цільового методу у бюджетному процесі.

До особливостей програмно-цільового методу формування бюджетів можна віднести: розв'язання нагальних проблем за рахунок акумульованих у бюджеті коштів та, як результат, неможливість розпорошення наявних ресурсів; витрати фінансових ресурсів повинні забезпечувати досягнення наперед визначеного результату – найбільш точним є прогноз результату та обсягу коштів, необхідних для його досягнення, на короткостроковий період; постійний моніторинг та оцінка бюджетного процесу проводиться за показниками, що аналізують тенденцію, а не кінцевий результат; забезпечення реалізації єдиної

стратегії соціально-економічного розвитку як держави, так і регіонів забезпечується ефективними тактичними діями та досягненням проміжних цілей, що реалізуються в короткостроковому періоді.

Погоджуємося, що оптимізація ж бюджетних витрат з метою досягнення максимальних соціально-значущих результатів вимагає попереднього вирішення питань політичного характеру, визначення пріоритетних цілей і завдань економічної політики, як поточних, так і на віддалену перспективу [2].

Програмно-цільовий метод у бюджетному процесі на рівні місцевих бюджетів, які не мають взаємовідносин з державним бюджетом, застосовується починаючи із складання проектів таких місцевих бюджетів на 2019 рік. Це означає, що ті бюджети, які не мали обов'язку застосовувати ПЦМ з моменту складання проектів місцевих бюджетів на 2017 рік (восени 2016 року), в обов'язковому порядку мають застосовувати ПЦМ у 2018 році під час складання проектів місцевих бюджетів на 2019 рік. Обласні, міські, міст обласного значення, районні бюджети та бюджети ОТГ, які утворилися згідно з перспективним планом, застосовують ПЦМ з 2016 року, тобто з моменту складання бюджетних запитів та підготовки бюджетів на 2017 рік [3].

Проте не зважаючи на тривалий період використання програмно-цільового методу в Україні, існує ряд проблем його застосування, особливо на місцевому рівні. Серед них слабкий зв'язок між стратегією соціально-економічного розвитку відповідних територій та бюджетних програм, на яких базується програмно-цільовий метод; низька якість планування через некомпетентність фахівців; відсутність належної статистичної інформації по ОТГ; відсутність громадського контролю виконання бюджетних програм. При цьому бюджетна децентралізація є основою ефективного функціонування місцевих фінансів, матеріальним підґрунтям процесу децентралізації влади та важливим інструментом регулювання територіального розвитку, оскільки стимулює громади до ресурсної незалежності, пошуку додаткових джерел надходжень та внутрішніх резервів розвитку.

Література:

1. Організація, завдання і методи бюджетного планування. Бюджетний менеджмент. URL: <http://library.if.ua/book/103/6984.html> (дата звернення: 27.09.2019 р.).

2. Ахламов А.Г., Голинська О.В. Бюджетна політика та бюджетне планування в умовах прогнозової невизначеності: регіональний рівень : наук.-метод. розробка. К.: НАДУ. 2011. 48 с.
3. Застосування ПЦМ: найактуальніші запитання: веб-сайт. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/bb/2017/november/issue-42/article-31936.html> (дата звернення: 27.09.2019 р.).

Черній Ольга Вікторівна

студентка 2 курсу ОС «магістр» ННІОТ, ТНЕУ
Науковий керівник – к.е.н., доцент Круп'як І.Й.

СУЧАСНА ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ

Доходи бюджету виступають засобом перерозподілу валового внутрішнього продукту та одним із найбільш вагомих інструментів державного регулювання соціально-економічного розвитку держави. Крім того, доходи бюджету визначають структуру обсягів виготовленої продукції, попиту та споживання шляхом здійснення впливу на рівень дохідності суб'єктів господарювання. Важливим є визначення оптимального обсягу доходів бюджету та вилучення коштів від підприємництва та домогосподарств. Встановлення високих обсягів вилучення фінансових ресурсів до бюджету сприятимуть зменшенню рівня ділової активності та обсягів споживання, обсягу валового внутрішнього продукту, що в подальшому вплине на стан формування доходів бюджету країни. Визначення низьких обсягів вилучення коштів із підприємців та населення також вплине на скорочення доходів бюджету. Саме тому доходи бюджету є інструментом реалізації фінансової та бюджетної політики держави, зокрема. Вони мають соціально-економічний характер, тобто спрямовані на економічний розвиток та забезпечення надання якісних суспільних послуг населенню [7, с. 93–95].

Згідно Бюджетного кодексу України доходи бюджету – це податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, плату за надання адміністративних послуг, власні надходження бюджетних установ): податкові надходження (загальнодержавні податки і збори та місцеві податки і збори); неподаткові надходження (доходи від власності

та підприємницької діяльності, адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності, а також інші неподаткові надходження); доходи від операцій з капіталом; трансферти (кошти, одержані від інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших держав або міжнародних організацій на безоплатній та безповоротній основі) [1].

Головним бюджетоутворюючим джерелом доходів державного бюджету є податкові надходження. Формування податкових надходжень бюджету – це процес ініціації, адміністрування та акумулювання податків із застосуванням інструментів фіскальної політики. Наслідки застосування механізму мобілізації податкових надходжень та його роль у наповненні доходів бюджету відображаються на динаміці цих надходжень та їх частці у структурі доходів бюджету. Отже, податкові надходження займають основне місце у дохідній частині державного бюджету, відображають найбільшу питому вагу у структурі доходів бюджету, що значно впливає на соціально-економічний розвиток держави, а також є головним із інструментів державного регулювання економіки [5, с. 138].

До складу неподаткових надходжень державного бюджету відносяться доходи від власності та підприємницької діяльності; адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності; власні надходження бюджетних установ та інші неподаткові надходження. Зменшення доходів від власності та підприємницької діяльності та надходжень від адміністративних зборів і платежів є основними проблемами формування неподаткових надходжень державного бюджету [5, с. 138].

В сучасних реаліях проблеми формування достатнього обсягу доходів державного бюджету і забезпечення ефективного їх використання набувають особливої уваги. Недоліки законодавства, превалювання застарілих та неефективних підходів до організації бюджетних відносин з одночасним спадом в економіці утруднюють наповнення бюджету [3, с. 40]. З метою більш ґрунтовного дослідження сучасної практики формування доходів державного бюджету, проаналізуємо доходи Державного бюджету України за останні три роки (табл. 1).

Таблиця 1

Доходи Державного бюджету України за 2016 – 2018 рр.*

Доходи, млн. грн.	2016 р.	2017 р.	2018 р.
Податкові надходження	503879,4	627153,7	753815,6
<i>у % до загальної суми</i>	<i>81,76%</i>	<i>79,06%</i>	<i>81,22%</i>
Неподаткові надходження	103635,2	128402,3	164676,5
<i>у % до загальної суми</i>	<i>16,82%</i>	<i>16,19%</i>	<i>17,74%</i>
Доходи від операцій з капіталом	191,5	286,9	657,5
<i>у % до загальної суми</i>	<i>0,03%</i>	<i>0,04%</i>	<i>0,07%</i>
Трансферти	4171,6	5967,7	7306,3
<i>у % до загальної суми</i>	<i>0,68%</i>	<i>0,75%</i>	<i>0,79%</i>
Цільові фонди	287,7	29847,1	187,5
<i>у % до загальної суми</i>	<i>0,05%</i>	<i>3,76%</i>	<i>0,02%</i>
Кошти від закордонних країн і міжнародних організацій	4109,4	1607,4	1464,8
<i>у % до загальної суми</i>	<i>0,67%</i>	<i>0,20%</i>	<i>0,16%</i>
Всього	616274,8	793265,0	928108,3
<i>у % до загальної суми</i>	<i>100%</i>	<i>100%</i>	<i>100%</i>

Примітка. Складено на основі [2]

Доходи Державного бюджету України у 2016–2018 рр. зросли на 311833,5 млн. грн., що відбулося в основному за рахунок зростання податкових надходжень на 249936,2 млн. грн. Також за останні три роки неподаткові надходження зросли на 61041,3 млн. грн., доходи від операцій з капіталом – на 466 млн. грн., трансферти – на 3134,7 млн. грн. Найбільшу питому вагу у структурі доходів бюджету протягом досліджуваного періоду становили податкові надходження.

Таким чином, що у перспективі з метою забезпечення рівномірності надходжень та диференціації наповнення дохідної частини державного бюджету доцільно здійснювати формування бюджету з різноманітних джерел для більшої стабілізації та рівноваги соціально-економічного розвитку держави [6, с. 119–120]. Збалансованому розвитку країни сприятиме обґрунтований та виважений розподіл і перерозподіл валового внутрішнього продукту через бюджет шляхом формування його дохідної частини.

Література:

1. Бюджетний кодекс України зі змінами і доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 01.11.2019 р.).
2. Доходи Державного бюджету України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2018/> (дата звернення: 01.11.2019 р.).
3. Кир'язова Т. О., Чулак Н. І. Доходи Державного бюджету України: проблеми формування та можливі джерела збільшення. *Економіка. Фінанси. Право*. 2017. № 2(2). С. 40–44.
4. Круп'як І. Й. Бюджетне фінансування розвитку депресивних територій в контексті економічних перетворень. Розвиток бюджетного процесу в умовах економічних перетворень: монограф. / за ред. С. І. Юрія, В. Г. Дем'янишина. К.: Кондор-Видавництво, 2012. С. 232–241.
5. Першко Л., Волошенюк Ю. Формування дохідної частини Державного бюджету України в сучасних умовах. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Економічні науки*. 2017. № 2 (9). С. 137–142.
6. Степанова В. О. Основні напрями формування доходів Державного бюджету України. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2016. № 3 (35). С. 116–120.
7. Тарасюк М. В., Сироветник О. С. Доходи бюджету в системі соціально-економічного розвитку України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 21. Частина 2. С. 93–97.

Чернявська Вікторія Василівна

студентка 2 курсу ОС «магістр» ННІОТ, ТНЕУ
Науковий керівник – к.е.н., доцент Коваль С.Л.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ БЮДЖЕТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ

В умовах розвинутої ринкової економіки багатьох країн бюджетні інвестиції є джерелом фінансових ресурсів, спрямованих на соціально-економічний розвиток країни. Особливою є їх роль у забезпеченні соціального зростання як країни в цілому, так і її адміністративно-територіальних одиниць зокрема. На даному етапі соціального розвитку в Україні виникає проблема дефіциту фінансових ресурсів для реалізації інвестиційно-інноваційних проектів взагалі та соціальної спрямованості зокрема, пошуку джерел їх фінансування, що потребує нових підходів до

здійснення перетворень, забезпечення яких дасть змогу вирішити проблему нестачі бюджетних ресурсів [2, с. 155]. Сьогодні основним джерелом фінансового забезпечення соціальної сфери є бюджетні кошти.

У соціальній сфері сьогодні є велика кількість невирішених проблем, які стримують темпи соціального розвитку як на місцевому рівні, так і на загальнодержавному. Однією з таких проблем в наш час є проблема формування ефективної системи бюджетного забезпечення соціальної сфери.

Фінансування соціальної сфери є невід'ємною складовою соціально-економічного розвитку будь-якої країни, а тому проблеми її фінансового наповнення є предметом наукових дискусій. Так, в межах дослідження проблем бюджетного забезпечення соціальної сфери України визначено цілий ряд проблем та визначено основні напрямки їх вирішення, що представлено в Додатку Б. Вищезазначені проблеми не втрачають своєї актуальності, адже головною із них залишається дефіцит бюджетних коштів для фінансування соціальної сфери та ефективність їх використання.

В інноваційній економіці виняткову роль відіграють творчі здібності людини, її інтелект, кмітливість, вміння знаходити нетрадиційні способи вирішення надзвичайно складних проблем. Інвестиціями в людський капітал є витрати на створення або збільшення запасу здоров'я, знань, навичок, здібностей, мотивації працівника з метою підвищення ефективності його використання та зростання доходів (заробітків) у майбутньому [4].

Слід зазначити, що інвестиції в людський капітал завжди приносять своєму власнику дохід (прямий чи опосередкований), при цьому період інвестування є значно довшим, ніж за інших напрямків інвестування (наприклад, в основні фонди), проте віддача в декілька разів перевищує витрати.

У цілому варто відзначити, що інвестиції в людський капітал мають такі особливості:

– віддача від інвестицій у людський капітал безпосередньо залежить від тривалості його використання, тобто від кількості років працездатного періоду, що залишилися в людини. При цьому інвестиції на ранніх етапах життя людини дають вищу віддачу у далекому майбутньому і чим вони

триваліші та якісніші, тим більш значний і тривалий ефект ці інвестиції принесуть;

– інвестиції в людський капітал приносять вищу віддачу, ніж вкладення в інші види капіталу як з погляду окремої людини, так і суспільства в цілому;

– інвестиції в людський капітал мають подвійний ефект, оскільки інвестування в здобуття освіти, належне отримання медичних послуг не тільки покращують якісні характеристики певного носія людського капіталу, а й одночасно збагачують професійний досвід, підвищують майстерність тієї людини, яка ці послуги надає;

– людський капітал піддається фізичному й моральному зношенню. Фізичний знос зумовлений природним старінням людини, а моральний – застаріванням знань або зміною цінності одержаної освіти;

– людський капітал здатний нагромаджуватися та примножуватися в процесі його використання. За рахунок здійснення трудової діяльності та систематичного підвищення професійного рівня шляхом навчання і перепідготовки відбувається нагромадження людського капіталу, а використання людського капіталу є запорукою його примноження;

– структура, джерела й характер вкладень у людину зумовлені історичними, культурними, національними умовами та традиціями, а також рівнем доходів (заробітків) окремих носіїв людського капіталу [1, с. 227].

В Україні бюджетне планування, а відтак і бюджетне фінансування видатків на соціальну сферу здійснюється з урахуванням норм і нормативів бюджетного забезпечення мережі установ соціально-культурної сфери. На сьогодні в Україні відсутня система спеціально розроблених і затверджених соціальних норм і нормативів. Тобто для розрахунку обсягу видатків із місцевих бюджетів щодо надання соціальних послуг використовуються середні витрати на одного споживача послуг по Україні та коригувальні коефіцієнти, що враховують відмінності у вартості надання цих послуг залежно від кількості населення і споживачів соціальних послуг, соціально-економічних, демографічних, екологічних та інших особливостей територій. Використання вищезазначеного механізму призводить до нерівномірного фінансування галузей соціально-культурної сфери в різних адміністративно-територіальних одиницях країни [6, с. 801].

Таким чином, можна підсумувати, що фінансові нормативи бюджетної забезпеченості, використовувані сьогодні для розрахунку обсягу міжбюджетних трансфертів, фактично не є нормативами витрат фінансування для забезпечення потреб на рівні, не нижчому від державних соціальних стандартів і нормативів. Крім того, вони розраховуються, виходячи із загальних ресурсів зведеного бюджету України і місцевих бюджетів [3, с. 325]. Також слід звернути увагу на те, що чинна нормативно-правова база має значні вади, а саме:

- законодавство є громіздким та неузгодженим;
- є недосконалими основні підходи до нормативів соціальної забезпеченості;
- неефективно виконуються норми чинного законодавства, наочним прикладом чого є застосування такого основного державного соціального стандарту, як прожитковий мінімум;
- недосконалим є використання бюджетних механізмів реалізації соціальних стандартів (фінансується організація, а не послуга);
- бюджет розраховується на один рік, а це не гарантує послідовності в проведенні бюджетної політики на середньострокову перспективу;
- ускладнена координація соціальної та бюджетної політики на державному та місцевому рівнях.

Для забезпечення відповідності державних мінімальних стандартів нормативно-правовій базі, соціально-економічним умовам, ситуації з наданням соціальних послуг державні мінімальні стандарти необхідно регулярно переглядати та доповнювати залежно від тенденцій економіки країни.

Література:

1. Булгакова С. О. Казначейська система виконання бюджету / [С. О. Булгакова, Н. В. Базанова, Л. В. Єрмошенко та ін.]. Київ : КДТЕУ, 2000. 249 с.
2. Бургман М. К. Концептуальні основи розмежування механізму фінансування розвитку людського капіталу. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2012. № 4. С. 153-159.
3. Дем'янишин В. Г. Теоретична концептуалізація і практична реалізація бюджетної доктрини України. монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2008. 439 с.
4. Коваль С. Л. Система державного соціального страхування: досвід України та Німеччини. *Світ фінансів*. 2018. № 2. С. 67–77.

5. Конвенції і Рекомендації Міжнародної організації праці. Т.1–2 URL: <http://www.ilo.org/>. Конвенція МОП «Про основні цілі і норми соціальної політики» №117.
6. Сидор І. П. Домінанти впливу макроекономічних показників на добробут нації. *Економіка та суспільство*. 2018. Випуск 16. Електронне наукове фахове видання. URL: <http://economyandsociety.in.ua/index.php/journal-16>. С. 795-802 (дата звернення: 03.11.2019 р.).

Черняк Валерій Вікторович

студент 2 курсу ОС «магістр» ННІОТ, ТНЕУ
Науковий керівник – д.е.н., професор Тулай О.І.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

У бюджетній системі кожної країни найбільш чисельною ланкою виступають місцеві бюджети. Існування інституту місцевих бюджетів є об'єктивно обумовленим та диктується безумовним обов'язком кожної держави турбуватись про своїх громадян та на належному рівні задовольняти їхні потреби в обмін на частину ВВП, що внаслідок перерозподілу опиняється у її розпорядженні. Багаторічний досвід державотворення доводить, що саме органи місцевої влади, маючи найбільш повний та безперешкодний доступ до відкритого діалогу із громадянами, здатні найефективніше задовольняти потреби та найшвидше реагувати на проблеми, що виникають на місцевому рівні [1, с. 42; 2, с. 450; 3, с. 15]. Задля забезпечення виконання місцевою владою покладених на неї функцій у її розпорядження законодавчо надається відповідна фінансова база.

Саме за рахунок коштів, що акумулюються у місцевих бюджетах здійснюється фінансування найбільш значних заходів держави у сфері освіти, охорони здоров'я, соціального захисту тощо, тобто всіх тих витрат, які торкаються інтересів широких прошарків населення, а отже, забезпечують добробут і формують сприятливий економічний, соціальний й екологічний клімат території [4, с. 198; 5, с. 120; 6, с. 51]. Тому від того, наскільки раціонально побудована система місцевих бюджетів, залежить успішність здійснюваної регіональної фінансової політики. Фінансові ресурси місцевих органів влади складають вагомую частку у регіональних

фінансових ресурсах, які поряд із геополітичними, природними, майновими та людськими забезпечують функціонування та сталий розвиток регіону [7, с. 3].

Для кращого осмислення сутності та ролі місцевих бюджетів виокремлюють такі їхні ознаки: наповнення дохідної частини місцевих бюджетів об'єктивно залежить від економічного потенціалу адміністративно-територіальної одиниці та суб'єктивно залежить від побудови системи міжбюджетних відносин; сфера дії місцевих бюджетів регламентована не тільки Бюджетним кодексом України, але й іншими нормативно-правовими актами; учасниками бюджетних відносин є, з одного боку, місцеві органи влади, а з іншого – підприємства, установи та населення; місцеві бюджети, концентруючи фінансові ресурси на необхідних ділянках і напрямках, дозволяють здійснювати державне регулювання регіональною економікою і забезпечують проведення необхідної соціальної політики; структура місцевих бюджетів визначається адміністративно-територіальним поділом України: кожна адміністративно-територіальна одиниця формує власний бюджет, який є фінансовою основою діяльності місцевих органів влади [8, с. 248; 9, с. 95; 10, с. 91; 11, с. 113; 12, с. 92; 13, с. 343; 14, с. 77].

Формування місцевих бюджетів здійснюється шляхом надходження до них законодавчо визначеного переліку доходів. Склад доходів місцевих бюджетів та форми їх мобілізації залежать від державного устрою, методів ведення господарської діяльності, економічної ситуації, а також від завдань, що підлягають вирішенню у певний період часу.

Література:

1. Тулай О. И. Бюджетное обеспечение устойчивого человеческого развития в Украине. *Устойчивое развитие*. 2015. № 1 (22). С. 41–45.
2. Тулай О. І. Ефективність державної бюджетної політики у контексті пріоритетів сталого людського розвитку. *Економічний нобелівський вісник*. 2014. № 1 (7). С. 448–455.
3. Krysovatyu A., Desyatnyuk O., Tulai O. Public finances and sustainable development: opportunities and challenges / Соціальні, економіко-правові та фінансові виклики в умовах глобальних трансформацій: моногр. за ред. Л. Гур'янової, В. Цибакової; Братислава–Харків: ВШЕМ–ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. С. 10–17.

4. Kozarezenko L., Petrushenko Y., Tulai O. Innovation in public finance management of sustainable human development activities. *Marketing and Management of Innovations*. 2018. № 4. P. 191–202.
5. Тулай О. Державні фінанси і сталий людський розвиток: концептуальні домінанти та діалектична єдність : моногр. Тернопіль : ТНЕУ, 2016. 416 с.
6. Кириленко О. П., Тулай О. І. Державні фінанси та людський розвиток: діалектика взаємозв'язку. *Фінанси України*. 2014. № 10. С. 42–54.
7. Tulai O., Petrushenko Y., Glova J., Sydor I., Ponomarenko O. The impact of decentralization on the financial support of regional development. *Investment Management and Financial Innovations*. 2019. Vol. 16, Issue 4. P. 1–15.
8. Тулай О. І., Марчук А. П. Імперативи формування місцевих бюджетів // Фінансова система регіонів: проблеми та перспективи : моногр. за ред. А. Б. Кондрашихіна, В. К. Присяжнюка. Київ : АМУ, 2014. С. 233–251.
9. Тулай О. І., Марчук А. П. Доходи місцевих бюджетів України та міжнародно-правові стандарти: проблеми імплементації. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 4 (208). С. 94–97.
10. Тулай О. І. Планування дохідної частини місцевих бюджетів в умовах дефіциту фінансових ресурсів. *Світ фінансів*. 2009. Вип. 4 (21). С. 89–98.
11. Тулай О. І. Проблеми зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів та напрямки їхнього вирішення. *Наука молода* : зб. наук. праць молод. вчених Терноп. нац. екон. ун-ту. 2007. Вип. 8. С. 109–114.
12. Тулай О. І., Тріпак М. М. Тенденції формування доходів місцевих бюджетів. *Світ фінансів*. 2011. Вип. 4. С. 91–100.
13. Тулай О. І., Ямелинець А. І. Податок на доходи фізичних осіб: роль та значення в умовах бюджетної децентралізації. *Бізнес Інформ*. 2019. № 1. С. 343–348.
14. Тулай О. І., Ямелинець А. І. Податок на доходи фізичних осіб: досвід зарубіжних країн. *Світ фінансів*. 2019. Вип. 1. С. 76–87.

Черняшова Катерина Мирославівна

студентка 4 курсу факультету фінансів та обліку, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н., доцент Петрушка О.В.

ДО ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Одним із важливих кроків щодо забезпечення права громадян на соціальний захист і гідний рівень життя при досягненні ними пенсійного

віку є реформування пенсійної системи та створення додаткового джерела фінансування системи пенсійного забезпечення.

Відомо, що сучасна пенсійна система в Україні складається із трьох рівнів. На сьогодні в Україні функціонують лише перший і третій рівні. Третій рівень функціонує у вигляді добровільного недержавного пенсійного забезпечення, завдяки якому кожен бажаючий може накопичити додаткові пенсійні кошти для себе, своїх близьких або працівників свого підприємства. В Україні недержавні пенсійні фонди є достатньо новим компонентом на фінансовому ринку. Основним джерелом, що дозволяє виплачувати пенсії за недержавним пенсійним страхуванням являються пенсійні резерви, які утворились завдяки доходам від інвестування та надходженням внесків вкладників.

Недержавне пенсійне забезпечення здійснюється:

- недержавними пенсійними фондами – шляхом укладання пенсійних контрактів між адміністраторами фондів та вкладниками;

- страховими організаціями – шляхом укладання договорів страхування довічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника фонду;

- банківськими установами – шляхом укладання договорів про відкриття пенсійних депозитних рахунків [1].

Водночас, рівень розвитку недержавних пенсійних фондів визначають показники економічного та соціального становища населення країни. У найближчому майбутньому в Україні недержавний пенсійний фонд може стати основним джерелом для пенсійних виплат. Враховуючи досвід зарубіжних країн, Україні необхідно реформувати пенсійну систему згідно принципу багаторівневості, який включає дієву складову, а саме – накопичувальне пенсійне страхування, що у більшості країн служить потужним інституційним інвестором в економіку держави. Таким чином, активізація недержавного пенсійного забезпечення сприяє зростанню рівня життя пенсіонерів та розвитку економіки в цілому.

Відзначимо, що частка працездатного населення, охопленого недержавним пенсійним забезпеченням, не перевищує 3% [2]. Це зумовлено недостатньою обізнаністю людей із нововведеннями у пенсійній системі, недосконалістю нормативно-правової бази, низьким рівнем фінансової спроможності громадян, недовірою громадян, оскільки діяльність недержавного фонду за своєю структурою та принципами

роботи нагадує кредитні та страхові компанії, які здійснюють капіталовкладення у структуру недержавного пенсійного фонду та підтримують інформаційну прозорість роботи фондів.

Головними причинами ризиків функціонування недержавного пенсійного страхування є збільшення частки сектору тіньової економіки, старіння нації та демографічне навантаження на працюючу частину населення, низький рівень народжуваності, зменшення тривалості життя людей та зниження кількості населення за рахунок глобальної еміграції за кордон.

У процесі пенсійного реформування, держава практично не приділяє достатньої уваги соціальній рекламі й роз'яснювальним роботам з населенням щодо самої реформи недержавного пенсійного забезпечення. А це, у свою чергу, призводить до незнання та недостатнього розуміння значення й змісту недержавного пенсійного забезпечення, а також, можливості одержання вигод і переваг, які відкриваються перед підприємством та його працівниками завдяки використанню недержавних пенсійних програм [3, с.103].

Проте, за прогнозами науковців, в Україні є всі шанси та достатній потенціал, щоб розвинути сектор недержавного пенсійного страхування. Впровадження такої системи зможе забезпечити не тільки гідну старість, а й створить ряд переваг для усього населення в цілому.

Таким чином, пенсійна система в Україні потребує реформування, а саме сприятливого розвитку та функціонування недержавного пенсійного забезпечення, що у свою чергу буде стимулом для розвитку економіки держави та стане передумовою для підвищення платоспроможності населення.

Література:

1. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування закон України від 09.07.2003 № 49. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T031058 (дата звернення: 02.11.2019 р.).
2. Петрушка О. Недержавне пенсійне страхування як альтернатива забезпечення гідної старості. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/11661> (дата звернення: 04.11.2019 р.).
3. Петрушка О. В. Корпоративне пенсійне страхування як складова соціального захисту найманих працівників. Другі наукові читання пам'яті С. І. Юрія: зб. наук. праць [м. Тернопіль, 28 листоп. 2016 р.] Тернопіль : ТНЕУ. 2016. С. 101-103.

Черсак Наталія Степанівна

студентка 2 курсу ОС «магістр» ННІОТ, ТНЕУ

Науковий керівник – к.е.н., доцент Коваль С.Л.

БЮДЖЕТ ДОМОГОСПОДАРСТВА: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Домогосподарство є унікальним соціально-економічним утворенням в якому зосереджено найрізноманітніші аспекти людського життя. Будучи основою життєдіяльності будь-якого суспільства, домогосподарства відіграють важливу роль у системі економічних відносин. Впродовж багатьох століть вчені вивчали доходи домашніх господарств, споживання і заощадження, взаємозв'язок домашніх господарств з іншими економічними суб'єктами.

Функціонування домогосподарств супроводжується формуванням доходів та здійсненням витрат, що є фінансовою базою для розвитку будь-якого економічного суб'єкта. Тобто, кожен економічний суб'єкт вступає в фінансові відносини у процесі формування доходів, їх накопичення у вигляді яких-небудь фондів, здійснення витрат необхідних для досягнення ними різноманітних економічних цілей, при цьому, він може брати участь у формуванні, розподілі і використанні грошових фондів держави, які створюються ним для забезпечення суспільних потреб.

Поняття «бюджет» притаманне різним рівням фінансової системи, оскільки формується як на рівні держави, так і на рівнях суб'єктів господарювання та домогосподарств.

Так, автори економічної енциклопедії розуміють бюджет як визнану або прийняту таблицю, відомість доходів і видатків економічного суб'єкта за певний період часу (переважно за рік) або як основний інструмент перевірки збалансованості, відповідності надходжень і витрат економічних ресурсів [1, с. 119]. На думку В. Демянишина у цьому підході правильно вказано на наявність у бюджеті доходів і видатків, надходжень і витрат, а з іншого – такі підходи не завжди будуть властиві для окремих видів бюджетів, зокрема, для мінімального споживчого бюджету сім'ї (прожиткового мінімуму), оптимального бюджету споживання. Професор В. Демянин вважає, що термін бюджет в першу чергу пов'язаний із балансом, рівністю його частин. Саме рівність, можливість збалансування складових частин покладена в основу

сучасного розуміння бюджету в різних аспектах його застосування [2, с. 26].

А. Загородній, Г. Вознюк трактують бюджет як планові обчислення очікуваних грошових доходів і видатків держави, підприємства, окремої особи (сім'ї) на певний період. На їх думку, це оперативний фінансовий план, що відображає витрати коштів на реалізацію окремих фінансових операцій чи інвестиційних проектів та надходження до них. Розроблення бюджетів передбачає виконання таких етапів: визначення обсягу та складу витрат і забезпечення їх покриття фінансовими ресурсами з різних джерел [3, с. 54].

Як бачимо, бюджет формується як на рівні підприємства, так і окремої сім'ї і містить перелік доходів і витрат.

В основу тлумачення фінансів домогосподарств російські вчені А. Бабич і Л. Павлова заклали бюджет домогосподарства. На думку вчених, фінанси домогосподарств є сукупністю грошових відносин у процесі використання сімейних бюджетів [4, с. 647].

Близьке за змістом розуміння ролі бюджету домогосподарств знаходимо також у вчених А. Дадашева та Д. Черника. Вчені розглядають формування та використання бюджету домогосподарства з метою задоволення особистих потреб, як основу всіх фінансових відносин, у які вступають члени домогосподарств [5, с. 46].

Як спосіб формування і використання фонду грошових коштів домашнього господарства трактує бюджет домашнього господарства Г. Поляк [6, с. 311].

З позиції фінансового планування тлумачить бюджет домашнього господарства С. Белозьоров і розглядає його як сплановане на певний період часу співвідношення його доходів і витрат [7, с. 26].

Комплексне дослідження поняття бюджету домогосподарства зроблено Т. Кізімою. На думку науковця, бюджет домогосподарства є фінансовою основою його життєдіяльності, балансом його фактичних доходів і витрат за визначений період часу (тиждень, місяць, рік) [8, с. 124]. Комплексний підхід застосований Т. Кізімою проявився у трактуванні поняття «бюджет домогосподарства» як економічної категорії та за його матеріальним змістом. Так, на думку Т. Кізіми, бюджет домогосподарства як економічна категорія відображає сукупність економічних відносин, що пов'язані із формуванням і використанням

фондів грошових коштів з метою задоволення матеріальних і духовних потреб своїх членів [8, с. 125].

На нашу думку, підхід до трактування бюджету домогосподарств є найбільш влучним і відображає характерні ознаки досліджуваного поняття як з теоретичної точки зору, так і практичного відображення фінансових аспектів функціонування домогосподарств.

Література:

1. Економічна енциклопедія: у 3-х тт., Т. 1 (відп. ред. С.В. Мочерний та ін.). Київ: видавничий центр «Академія». 864 с.
2. Дем'янишин В. Г. Теоретична концептуалізація і практична реалізація бюджетної доктрини України : монографія. Тернопіль : Економічна думка, 2008. 496 с.
3. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л., Смовженко Т. С. «Фінансовий словник» (4-те вид. випр. та доп.) Київ: Т-во «Знання», КОО; Львів; Вид-во Львів. банківського ін-ту НБУ, 2002. 566 с.
4. Бабич А. М., Павлова Л. Н. Финансы: учебник. Москва: ИД ФБК-ПРЕСС, 2000.
5. Дадашев А. З., Черник Д. Г. Финансовая система России : учеб. пособие. Москва : ИНФРА-М, 1997. 247 с.
6. Финансы. Денежное обращение. Кредит: учебник для вузов. / под. ред. Поляка. Г. Б. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2003.
7. Белозеров С. А. Финансы домашнего хозяйства: инвестиционный аспект. Санкт-Петербург.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2006. 194 с.
8. Кізіма Т. О. Бюджет домогосподарства: теоретичні основи та прагматизм формування в сучасних умовах. Вісник Криворізького економічного інституту КНЕУ : зб. наук. праць. Кривий Ріг, 2008. Вип. 3 (15). С. 123–129.
9. Коваль С.Л. Особливості фінансової поведінки вітчизняних домогосподарств. *Економіка. Фінанси. Право*. 2017. № 7/2. С. 28–34.

Швед Юлія Василівна

студентка 1 курсу ОС «магістр» ННІОТ, ТНЕУ
Науковий керівник – к.е.н., доцент Булавинець В.М.

БЮДЖЕТНИЙ ДЕФІЦИТ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ВИНИКНЕННЯ ТА ПОКРИТТЯ

Незбалансованість основного фінансового плану держави – державного бюджету є притаманним явищем для усіх країн світу і може мати своїми наслідками неоднозначні соціально-економічні та фінансові ефекти. Перевищення видаткової частини бюджету над реальними джерелами забезпечення дохідної частини обумовлює наявність бюджетного дефіциту. Це явище є характерним у різних розмірах практично усім країнам світу. В Україні сьогодні не сформовано стратегію соціально-економічного розвитку та механізму вирішення основних економічних проблем, не забезпечено створення умов для виходу вітчизняної економіки на траєкторію зростання.

Зростанню бюджетних видатків сприяють розширення функцій органів державної влади і управління, а також певні прогалини в оцінці органами управління економічної кон'юнктури тощо. Ще одним чинником збільшення бюджетних видатків, а, відтак – бюджетного дефіциту, є борги підприємств за кредитами, які були залучені під державні гарантії і за несплату яких держава повинна розраховуватись самостійно коштами державного бюджету. Це вказує на неефективне використання бюджетних коштів та що ліберальне оформлення державних гарантій розбалансовують систему державних фінансів, нівелюючи при цьому кредитний та інвестиційний клімат України. Крім того, чинниками дефіциту бюджету є інфляційні процеси, проблеми у функціонуванні грошового обігу та грошових розрахунків, як правило неефективна інвестиційна, фіскальна та кредитна політика. В зазначеному контексті доцільно згадати відомий ефект Олівера – Танзі, який мав місце в деяких країнах Латинської Америки під час високих темпів інфляції і який полягає у зростанні реального бюджетного дефіциту при збільшенні інфляції [1, с. 308].

Одним із найвпливовіших чинників впливу на бюджетний дефіцит є політичний фактор, адже бажання політиків залишатися при владі, стимулює прийняття необдуманих рішень у сфері державних фінансів, а

саме – різке зниження рівня податків або популістське зростання соціальних виплат, надання необґрунтованих податкових пільг чи державних субсидій тощо. Все це може стати вагомою причиною зростання бюджетного дефіциту. Аналізуючи проблеми бюджетного дефіциту, професор Є. Коломін, запропонував власну класифікацію чинників/факторів бюджетного дефіциту. Так, науковець виділив наступні чинники/фактори дефіциту бюджету:

1. Військова доктрина. Цей фактор зумовлений значними витратами на проведення воєнних кампаній та необґрунтованою мілітаризацією економіки в мирний час.

2. Економічна криза. Даний чинник породжений несприятливим економічним розвитком, а саме – спадом виробництва, інфляційними процесами, неефективним функціонуванням окремих галузей економіки тощо.

3. Політична ідеологія. Надмірні витрати коаліцій політичних партій за рахунок майбутніх урядів, намагання політиків сподобатися виборцям.

4. Надзвичайні обставини. Пов'язані з потребою здійснення великих видатків на ліквідацію наслідків стихійних явищ, катастроф та епідемій.

Неефективний механізм залучення позик, як джерела фінансування дефіциту основного фінансового плану України, та непродуктивне їх використання призвели до стрімкого зростання державного боргу, концентрації платежів щодо його обслуговування й погіршення показників, що характеризують стан боргової безпеки держави [2].

Так, державний та гарантований державою борг, зрізши за підсумками 2018 р. до 2168,6 млрд. грн., становить 60,9 % ВВП України і на 12,4 % перевищує економічно обґрунтоване значення даного показника. Тому, на сучасному етапі розвитку української економіки вирішення проблеми бюджетного дефіциту набуває особливої актуальності. Ефективне управління бюджетним дефіцитом є запорукою не лише бюджетної та боргової безпеки держави, але і зростання економіки й інвестиційної привабливості країни.

Перманентний дефіцит Державного бюджету України не є унікальним явищем. Він наділений складною причинно-наслідковою природою і вважається звичним атрибутом сучасної бюджетної політики будь-якої країни незалежно від рівня її розвитку [1, с. 33]. Згідно з Маастрихтським договором (договором про утворення Європейського Союзу), що був

підписаний 7 лютого 1993 р., дефіцит державного бюджету не чинить дестабілізуючого впливу на економіку країни, якщо не перевищує порогу у 3% ВВП.

В Україні із 2008 р. по 2018 р. розмір бюджетного дефіциту щорічно зростав стрімкими темпами, як в абсолютному, так і у відносному вираженні.

Починаючи з 2010 р., в порівнянні з 2009 р., він збільшився на 66,67%; у 2011 р. відбулось зниження абсолютного розміру дефіциту на 64,44%, але вже в 2012–2014 рр. рівень дефіциту почав зростати і в 2014 р. в порівнянні з 2011 р. збільшився на 67,99%. В 2015 р. дефіцит знизився на 58% в порівнянні з 2014 р., але в 2016 р. він знову зріс на 43,5%. В 2017 році він знизився – на 31.01.2018 р. він склав 56 652 млн. грн., що на 25,7% більше ніж у попередній рік. Проаналізувавши динаміку фактичного дефіциту державного бюджету, можемо спостерігати постійні коливання обсягу бюджетного дефіциту у бюджеті України. Для більш поглибленого аналізу сучасного стану бюджету розглянуто щомісячну динаміку фактичного дефіциту державного бюджету України за 2017 р. Станом на 01.03.2017 р. дефіцит бюджету склав 14 383,4 млн. грн., на 01.04.2017 р. він знизився на 3 271,4 млн. грн., або на 22,7% в порівнянні з попереднім місяцем. В період з 01.05-01.07.2017 р. в державі спостерігалось перевищення доходів над видатками, але в липні місяці знов спостерігався дефіцит у розмірі в 2 031,8 млн. грн. В серпні місяці бюджет був у профіциті розміром 11 467,1 млн. грн. Починаючи з 01.09.2017 по 01.10.2017 рр. бюджет знов зазнав дефіциту і станом на 01.11.2017 обсяг дефіциту дорівнював 13 600,1млн. грн. Щоб уникнути таких розбіжностей надходжень і видатків у бюджеті, кожна країна мусить з'ясовувати причини їх виникнення та методи подолання. Нераціональний розподіл отриманих коштів є головною причиною утворення дефіциту.

Таким чином, непродумана політика боргового фінансування бюджетного дефіциту, яка була характерна для останнього десятиліття, призвела до загострення боргової кризи. Яскравими проявами такого явища як боргова криза є зростання параметрів боргового навантаження і, ймовірність суверенного дефолту. Саме тому, зростання рівня боргової безпеки України потребує оптимізації як боргової, так і фіскально-бюджетної політики. Подоланню боргової кризи в Україні можуть

сприяти: активізація реформ у секторі загального державного управління, які повинні бути спрямовані на підвищення ефективності і раціональності у використанні бюджетних коштів; спрямування зовнішніх та внутрішніх запозичень на фінансування інноваційно-інвестиційних проектів і програм; оптимізація валютної та часової структури державних зобов'язань; посилення контролю за сплатою податків; зниження вартості обслуговування державного боргу; прийняття єдиного базового закону про державний борг, у якому необхідно систематизувати усі положення нормативних актів з питань управління, погашення і обслуговування державного боргу.

Оптимізація боргової політики України потребує розробки та впровадження цілісної стратегії, яка поєднуватиме завдання удосконалення нормативно-правового та інституційного забезпечення боргової політики, коротко- та середньострокові орієнтири управління державним боргом, інструменти радикального підвищення ефективності інвестиційної складової бюджетних видатків та довгострокові завдання переорієнтації боргової політики, зменшення боргового тягаря та розвитку альтернативних не боргових інструментів фінансування бюджетних видатків.

Література:

1. Машко А.І. Дефіцит бюджету: сутність, причини виникнення та проблеми управління. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2012. Вип. 2 (7). С. 308-314.
2. Мелих О.Ю. Бюджетний дефіцит як індикатор боргової безпеки України. *Ефективна економіка*. 2016. № 4. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4909> (дата звернення: 05.11.2019 р.).

Шклярук Тетяна Вікторівна

студентка 2 курсу ОС «магістр» ННІОТ, ТНЕУ
Науковий керівник – к. е. н., доцент Шашкевич О.Л.

ФІНАНСУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ СФЕРИ: ДОСВІД ФРАНЦІЇ

Однією з головних умов ефективного функціонування місцевих бюджетів є забезпечення достатнім обсягом фінансових ресурсів, що гарантує їх незалежність та самостійність. При наявності необхідної

фінансової бази органи місцевого самоврядування вирішують найважливіше завдання – задоволення соціально-культурних потреб населення відповідної території.

Одним із завдань державної соціально-культурної політики є динамічний розвиток культурного потенціалу регіонів, що забезпечує підвищення конкурентоспроможності, розвиток творчості, інновацій та соціального добробуту в суспільстві, формування орієнтації особистості та соціальних груп на цінності, що сприяють успішній модернізації суспільства. Галузь культури традиційно розглядається як ефективний інструмент з розширеного відтворення людського потенціалу, який відповідає вимогам інноваційної економіки та громадянського суспільства. Проте скорочення бюджетних видатків в умовах кризових явищ насамперед позначається на галузі невиробничої сфери, серед яких культура і мистецтво. Саме тому нині проблема ефективності використання грошових коштів у бюджетній сфері є особливо актуальною [1, с. 397].

Світовий досвід свідчить, що ті країни, в яких у найскладніші кризові періоди свого розвитку проводилась зважена, послідовна політика у сфері культури, з мінімальними витратами і в найкоротші терміни досягали значних успіхів у проведенні економічних, соціальних і політичних реформ. Розвиток сфери культури в Україні протягом тривалого часу не був визначений пріоритетом державної політики. Відсутність належної уваги та підтримки з боку державної влади значною мірою спричинило виникнення негативних явищ у цій сфері, для подолання яких необхідно створювати такі умови, які б сприяли подоланню труднощів з подальшим розвитком сфери культури й поступовим її входженням у ринкову економіку [2, с. 218].

Саме тому, вивчення зарубіжного досвіду фінансування культурної сфери дасть змогу вирішити поточні проблеми, які існують в Україні.

Для прикладу, у Франції поширене спонсорство у культурній сфері, що супроводжується наданням податкових пільг. Така практика передбачає для компаній, що брали участь у спонсорстві надання податкової знижки з податку на прибуток у розмірі 60% від суми пожертви, але не більше 0,5% від доходу компанії. Фізичні особи у випадку надання спонсорської допомоги у сфері культури отримують

податкову знижку з податку на доходи фізичних осіб у розмірі 66% від пожертви, але не більше 20% від персонального доходу такої особи [3].

Вивчення досвіду спонсорства у Франції у 2016 р. свідчить, що половина від всіх існуючих компаній, де працює понад 250 співробітників є спонсорами. У 2015 р. корпоративний культурний патронат перевищував суму у 3,5 млрд. євро, що є на 25% більшою сумою порівняно з 2013 р. Культурне Спонсорство культурної сфери обирають 24% компаній, які складають 15% від світового спонсорства (525 млн. євро) [3].

Ще одним способом залучення недержавних коштів у Франції є надання права розміщувати рекламу на будівельних риштуваннях на культурних пам'ятках. Приватний чи державний власник культурних пам'яток може дозволити компаніям розміщувати рекламу на риштуваннях під час проведення реставрації. Надання такого права є можливим за наступних умов: прибуток від розміщення реклами має повністю іти на проведення реставраційних робіт; рекламна площа не має перевищувати 50% від загальної площі риштувань; термін розміщення реклами не може перевищувати термін проведення реставраційних робіт [3].

Влада Франції не мала власних фінансових ресурсів, щоб здійснити реставраційні роботи. Наприклад, вартість реставрації церкви Св. Августина у Парижі складала 4,2 млн. євро, а дохід від реклами – 1,4 млн. євро. Вартість реставрації церкви Св. Маделіни у Парижі – становила 3 млн. євро (в тому числі 0,78 млн. євро отримано у вигляді доходів від реклами). Реставрація фасаду Міністерства юстиції Французької Республіки на острові Сіте повністю була здійснена за кошти отримані від розміщення реклами на риштуванні під час проведення реставраційних робіт обійшлася – 2 млн. євро [3].

Підсумовуючи вищевикладене зауважимо, що в Україні механізм позабюджетного фінансування культурної сфери є малорозвиненим, що зумовлено відсутністю фінансових стимулів благодійної діяльності і залучення інвестицій у сферу культури. Саме тому, на нашу думку, для розвитку культурної галузі в Україні необхідно здійснити зміни існуючої моделі фінансового забезпечення, шляхом налагодження партнерської співпраці держави з комерційними, громадськими установами і організаціями.

Література:

1. Крупка А. Я. Напрями модернізації системи фінансового забезпечення закладів культури і мистецтва. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2014. Вип. 24.8. С. 396–404.
2. Тропіна В. Б. Реформування системи фінансової підтримки сфери культури в Україні. *Науковий вісник Полісся*. 2016. Вип. 3. С. 217–223.
3. Огляд культурної політики України. Звіт експертів Ради Європи 19.06.2017. URL: http://195.78.68.75/mcu/control/uk/publish/article?art_id=245330777&cat_id=245328989 (дата звернення: 07.11.2019 р.).

Шум Ілона Юрїївна

студентка 2 курсу ОС «магістр» ННІОТ, ТНЕУ
Науковий керівник – к.е.н., доцент Горин В.П.

ПЕРЕВАГИ ТА ПРОБЛЕМИ ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОСТІ ДО УПРАВЛІННЯ БЮДЖЕТОМ

Характерною ознакою функціонування бюджетної системи у країнах з ринковою економікою є обмеженість бюджетних ресурсів. З таких обставин не втрачає своєї актуальності завдання забезпечення цільового та ефективного використання цих ресурсів, що вимагає перманентного контролю за процесами формування і використання бюджетних коштів з боку суспільства. Органи виконавчої влади, які розпоряджаються бюджетом та органи фінансового контролю, які зобов'язані моніторити цей процес, представляють одну сторону бюджетних відносин, а саме державу. Через це об'єктивність контролю за виконанням бюджетів з боку інститутів державної влади, на думку окремих науковців, може бути сумнівною. Підвищення такої об'єктивності потребує активного залучення до контролю за ефективністю витрачання коштів бюджету громадськості як головного споживача бюджетних послуг. Втім, на сьогодні активізації громадського контролю за використанням бюджетних коштів перешкоджають проблеми правового характеру, а також пасивність населення.

В умовах панування ідей антропоцентричної концепції цивілізаційного розвитку, населенню належить провідна роль у функціонуванні державного організму. В основі функціонування інституту держави лежить єдина мета – забезпечення добробуту кожного члена

суспільства. Очевидно, що громадяни, які виступають основним наповнювачем бюджетів усіх рівнів та, водночас, споживачем бюджетних послуг, мають право контролювати рух бюджетних ресурсів на усіх стадіях бюджетного процесу.

В сучасний період практика залучення громадськості до управління бюджетними ресурсами має несистемний та епізодичний характер. Найчастіше, громадський контроль за використанням бюджетних ресурсів обмежується контролем за виконанням так званих «соціальних» бюджетних програм (зі сфери соціального захисту населення), а практика створення з ініціативи органів місцевої влади підрозділів самоуправління на рівні кварталів чи вулиць має в Україні поодинокий характер.

Залучення населення до бюджетного процесу є проявом демократії стосовно прийняття управлінських рішень на місцях. Воно володіє низкою важливих переваг як для органів влади, так і для громадськості. Насамперед, громадський контроль за виконанням бюджету є дієвим інструментом для підвищення ефективності бюджетної політики, пошуку найбільш прийнятних шляхів використання обмежених бюджетних ресурсів. Водночас, громадський контроль формує середовище для становлення активної громадської позиції, що позитивно впливає на темпи соціально-економічного розвитку територіальних громад та держави в цілому. Не менш важливо й те, що залучення громадян до прийняття суспільно важливих рішень посилює атмосферу довіри суспільства до влади. Така співпраця сприяє формуванню нової суспільної свідомості, яка створить підґрунтя для вирішення стратегічних завдань розвитку громади та упередження соціально-політичних конфліктів.

Залучення громадськості до управління бюджетом може здійснюватись у різних формах та різну «глибину» співпраці. Здебільшого за рахунок залучення громадян до бюджетного процесу на різних його стадіях органи влади прагнуть досягнути наступних цілей:

- інформування громадськості щодо напрямів бюджетної політики на найближчу перспективу та результатів виконання відповідного бюджету;
- залучення громадськості до планування бюджету для визначення пріоритетних напрямів спрямування бюджетних коштів та вдосконалення бюджетних програм. Зважаючи на те, що споживачем бюджетних послуг є населення, залучення громадян до вироблення завдань бюджетних

програм забезпечує передумови для ефективного використання бюджетних ресурсів;

– системної співпраці з населенням на усіх стадіях бюджетного процесу з метою забезпечення високого рівня ефективності використання бюджетних коштів у відповідності із суспільними пріоритетами. Найбільший потенціал для залучення громадськості до управління бюджетними ресурсами закладений на стадії складання проекту бюджету. Воно може здійснювати у формі проведення бюджетних слухань, залучення представників громадськості до робочих органів з розробки пріоритетів використання коштів бюджету, впровадження бюджетних технологій, які передбачають перекладання частини повноважень з органів влади безпосередньо на громадян (бюджет участі, конкурс громадських проектів). Участь представників громадськості з числа учасників неурядових організацій, бізнес-асоціацій, окремих активістів у робочих органах з розробки пріоритетів бюджету посилює у населення відчуття залученості до управління бюджетом, а отже й мотивації щодо його належного виконання.

Участь громадян у бюджетному процесі на стадії затвердження проекту бюджету може набувати форми присутності на засіданнях відповідної місцевої ради при ухваленні рішення про його затвердження. При цьому громадяни мають право не тільки на присутність, але й на участь у дискусії з проблемних питань розробленого проекту бюджету. Окремо варто відмітити доцільність залучення громадськості до розподілу вільних залишків бюджетних коштів, які утворюються за підсумками виконання бюджету в попередньому році. Нерідко, такий розподіл може значно змінити показники фінансування тих чи інших бюджетних програм, а сам обсяг ресурсів, що підлягають розподілу є доволі значним.

Виконання бюджету також передбачає широкі можливості для залучення громадськості. Найбільш актуальним для нашої країни є участь громадян у публічних звітуваннях розпорядників коштів бюджету. Примітно, що в окремих регіонах України така практика публічного звітування структурних підрозділів органів виконавчої влади про результати використання бюджетних коштів має тривалий характер. Водночас, в умовах інформаційної відкритості суспільства дієвим способом впливу громадськості на владу є проведення моніторингу та оцінки ефективності виконання бюджетних програм та оприлюднення

фактів марнотратства, необґрунтованого розтрачання бюджетних ресурсів на цілі та заходи, що не мають суспільної корисності. Ризик втрати репутації змушує органи влади враховувати позицію громадськості при ухваленні бюджетних рішень.

Значного поширення в останні роки набуло залучення громадськості до бюджетного процесу на стадії звітування про виконання відповідного бюджету. Достатньо «популярною» в Україні на рівні територіальних громад стала підготовка спрощеної моделі бюджету у форматі «бюджету для громадян». Вона передбачає розробку матеріалів про об'ємно-структурні параметри бюджету, а також досягнуті за рахунок бюджетних ресурсів результати у доступній для пересічного громадянина формі. Іншими формами громадського контролю за бюджетом на стадії звітування є участь населення у публічних слуханнях звіту про виконання відповідного місцевого бюджету з можливістю долучитися до обговорення.

Таким чином, систематичний громадський моніторинг діяльності органів місцевого самоврядування та виконавчої влади в регіонах є передумовою забезпечення відкритості, прозорості та ефективності бюджетного процесу. Попри достатньо широкі можливості для залучення населення до управління бюджетними ресурсами, така практика поки не набула системності. У вітчизняній практиці громадський контроль як форма фінансового контролю є швидше абстрактним відображенням участі громадян у вирішенні стратегічних питань розвитку регіону, ніж реальною дійсністю. Вирішити цю проблему може тільки адміністративними методами не можливо. Для того, щоб змінити ситуацію, яка склалася, в першу чергу необхідно розвинути рівень суспільної культури, яка сприятиме громадській ініціативі щодо захисту своїх прав й інтересів стосовно питань формування і виконання бюджету.

Література:

1. Дем'янюк А. В. Прозорість бюджету та участь громадськості у бюджетному процесі. *Економіка і суспільство*. 2016. Вип. 6. С. 317-320.
2. Литвинчук І. Громадський контроль за виконанням місцевих бюджетів. *Вісник ЖДТУ*. 2014. № 4 (70). С. 155-158.
3. Лубкей Н. П. Проблеми здійснення громадського контролю за використанням коштів місцевих бюджетів. *Наукові записки. Серія «Економіка»*. 2010. Вип. 15. URL: <http://www.nbu.gov.ua/portal/>

Шуфлат Роксоляна Андріївна

студентка 3 курсу факультету фінансів та обліку, ТНЕУ
Науковий керівник – к.е.н., доцент Савчук С.В.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ВПЛИВУ АНТИЦИКЛІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НА ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТУ

В умовах сучасного технічного та інноваційного прогресу важливим є чіткий та врегульований вплив на формування бюджету країни, оскільки Україна є країною, яка поступово досягає рівня економічного розвитку країн Європейського союзу.

Багато науковців в сфері економіки вважає, що найвдалішою для аналізу формування бюджету країни є теорія економічних циклів. Аналізуючи весь період розвитку вітчизняної економіки, можна зауважити тенденцію до циклічного характеру економіки, тобто швидке зростання її темпів через певний проміжок часу змінюється стрімким падінням, що згодом знову змінюється зростанням.

В умовах реалізації цілеспрямованої урядової політики при недостатньому сукупному попиті проводиться експансія (грошова і фінансова), при надмірному попиті або галопуючій інфляції – здійснюється обмежувальна і дефляційна політика.

Розвиток світової економіки в ХХ ст. призвів до того, що західна економічна думка визнала циклічність і поглибила дослідження форм, структури та причин циклів. В економічній науці ХХ ст. виокремлено два основні підходи до проблеми державного втручання в економіку з метою подолання впливу циклічних коливань: класичний і кейнсіанський.

Класична теорія ґрунтувалася на тому, що ринкова економіка здатна до автоматичного саморегулювання, а конкуренція забезпечує рівність попиту і пропозиції [1]. При цьому ціна, заробітна плата, процентна ставка пристосовуються до будь-якої ситуації ринку та його кон'юнктури. Кейнсіанська теорія зводилася до необхідності державного регулювання для обмеження стихійності економічних процесів і забезпечення повної зайнятості населення.

На основі аналізу причин виникнення і існування загальносвітової економічної кризи 1929-1933 рр., її впливу на економіку англійський економіст Дж. М. Кейнсом опубліковано роботу «Загальна теорія зайнятості, відсотка і грошей» (1936). За його твердженням, економічні кризи неминучі і випливають з природи ринку. Крім того, ринок включає в себе різні прояви монополізму і поєднується з державним регулюванням, від чого ціни і заробітна плата є негнучкими. Заслугою Кейнса в дослідженні фактора циклічності є розробка ним теорії мультиплікатора [2]. Кейнс відмовився від аналізу традиційних категорій вартості, ціни і доходів і звернув увагу на співвідношення між такими економічними категоріями, як сукупний суспільний попит, накопичення, споживання, державні витрати. На його думку, попитом керують бюджетна політика держави в цілому і державні витрати, що є вагомими інструментами стимулювання інвестицій та споживання. Кредитно-грошова політика повинна відігравати допоміжну роль, враховуючи специфіку реалізації бюджетної політики.

Якщо ж говорити про сучасні тенденції, то в економічно-розвинутій державі здійснюється реалізація багатьох виробничих програм і контролюється перерозподіл доходів у суспільстві, що одержуються у приватному секторі економіки, регулюється фінансова, податкова і зовнішньоекономічна діяльність, реалізуються програми соціального забезпечення і страхування. В умовах сучасної науково-технічної і технологічної революції визначальну роль відіграють інтелектуальні, професійні, організаторські, творчі обдарування і задатки людини. В контексті зазначеної закономірності передбачається забезпечення дорогих економічних умов для відтворення робочої сили. Для цього пропонується застосування проблемно-цільового бюджетування, що включає розробку законодавчої системи; захист конкурентного середовища доходів; їх перерозподіл в суспільстві, корекція суспільних благ і послуг; стабілізація економіки і стимулювання економічного зростання.

Кейнсіанське антициклічне регулювання не усунуло внутрішніх причин циклічного розвитку капіталістичної економіки. Сприяючи пом'якшенню кризових спадів виробництва, воно спричинило серйозні інфляційні наслідки, стимулюючи надмірний ріст грошової пропозиції.

У контексті неокласичного напрямку криза розглядається як випадкове, швидкоплинне явище. Вагоме місце в загальному напрямку

неоконсерватизму (неокласицизму) займає монетаризм, засновником і лідером якого є американський економіст, лауреат Нобелівської премії з економіки М. Фрідмен. На думку монетаристів, гроші є істотним інструментом, що визначає рівень розвитку економіки. Державне регулювання повинно обмежуватися контролем грошової сфери. Головним параметром стабілізаційної політики, згідно монетарної теорії, - є обсяг грошової пропозиції.

Антициклічне регулювання широко застосовувалося після 2-ї світової війни аж до середини 60-х рр. в США, Великобританії, Франції. Зміни в 60-70-х рр. глобальних умов функціонування економіки в результаті воєнних дій і науково-технічної і технологічної революції призвели до модифікації антициклічного регулювання.

У перші десятиліття після 2-ї світової війни характер економічних циклів трансформувався. Він став менш чітким і менш наявним став циклічний характер суспільного відтворення, тобто почала втрачати свою чіткість загальна класична схема промислового циклу; змінилися структура і характер головної фази циклу – самої кризи. Це обумовило розмивання чіткості поняття класичного промислового циклу, взаємозв'язок промислового циклу з інфляційними процесами [3].

Циклічний характер сучасного відтворення не обмежується існуванням промислових (економічних, ділових) циклів і важливим чинником у цьому процесі виступає антициклічне регулювання.

Необхідність антикризової політики держави зумовлена тим, що з одного боку, держава має створювати інституційні основи ринку, підтримувати його функціонування, а з другого – пом'якшувати негативні наслідки його дії. Результатом ефективної фінансової політики держави є стабілізація економіки, а не збалансований бюджет. Тому виникнення бюджетного дефіциту (профіциту) є наслідком об'єктивної необхідності балансування бюджету під час економічного циклу. Звичайно, політика балансування бюджету на різних стадіях економічного циклу не усуває періодичне виникнення кризових явищ, проте дає змогу згладити амплітуду циклічних коливань та пом'якшити негативні наслідки кризи. Відновлення економічного зростання економіки можливе за умови спрямування коштів бюджету на інвестування економіки, що сприяє зростанню ВВП, а також наявності середньо- та довгострокової стратегії інвестиційної політики держави.

На сучасному етапі поступовому відновленню темпів економічного зростання країни сприятиме реалізація виваженої та послідовної бюджетної та податкової політики, проведення комплексних реформ як у бюджетно-податковій сфері, так і в економіці загалом.

Література:

1. Контрциклічні буферні капітали та позики. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-658-21344-2_26 (дата звернення: 17.11.2019 р.).
2. Багаторічний державний фінансовий план. URL: <http://www.sejm.gov.pl/Sejm8.nsf/BASLeksykon.xsp?id=4461685B59C3D8D3C1257A69002C9BB8&litera=W> (дата звернення: 22.11.2019 р.).
3. Антициклічне регулювання економіки України в сучасних умовах волатильності міжнародних ринків. URL: <http://journals.uran.ua/jiepr/article/view/27513> (дата звернення: 17.11.2019 р.).

Юськова Євгенія Олександрівна

студентка 2 курсу ОС «магістр» факультету фінансів та обліку, ТНЕУ
*Науковий керівник – к.е.н., доцент кафедри фінансів
ім. С.І. Юрія Мелих О.Ю.*

РИЗИКИ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА СПОСОБИ ЇХ МІНІМІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Очевидним є те, що успішне проведення реформування системи пенсійного забезпечення передбачає виявлення чинників, що негативно впливають на систему недержавного пенсійного забезпечення, а також пошук можливостей і шляхів її трансформації, орієнтованої на підвищення рівня соціального забезпечення населення.

Основними факторами, які стримують розвиток недержавного пенсійного страхування, є наступні: відсутність системи гарантування і зберігання пенсійних активів громадян; нестабільна економічна та політична ситуації в країні; низький рівень розвитку національного фондового ринку; низька зацікавленість юридичних осіб – роботодавців щодо створення корпоративних або професійних пенсійних фондів; низький рівень доходів громадян; низький рівень розвитку фінансового ринку, а також відсутність державної фінансової підтримки щодо розвитку недержавних пенсійних фондів (НПФ) [1].

Окрім того, НПФ є суб'єктами довгострокових фінансових вкладень і, як наслідок, мають велику кількість ризиків, що ускладнює їх створення та розвиток.

Класифікація ризиків недержавного пенсійного забезпечення (НПЗ) та способи їх мінімізації наведено в таблиці 1. Як свідчать дані представлені в табл. 1., значна частина заходів щодо мінімізації ризиків недержавного пенсійного забезпечення належить до компетенції органів державної влади і управління.

Рекомендації щодо удосконалення діяльності НПФ необхідно розмежувати, на ті що мають бути реалізовані на рівні держави та окремої фінансової установи.

Таблиця 1

**Ризики недержавного пенсійного забезпечення
та способи їх мінімізації**

Назва та сутність ризику	Способи мінімізації або уникнення
Фінансові – ризики пов'язані з діяльністю на фінансовому ринку.	Страховання, еккаутинг, диверсифікація у пенсійному страхуванні.
Демографічні – підвищення демографічного навантаження особами похилого віку.	Державні програми стимулювання народжуваності, підвищення якості та доступності медичних послуг.
Управлінські – прийняття неправильних управлінських рішень.	Створення оптимальної ієрархічної структури управління НПФ.
Актuarні – помилки математичних розрахунків.	Автоматизація розрахунків, підвищення рівня кваліфікації працівників НПФ.
Технологічні – ризики пов'язані з функціонуванням обладнання і програмного забезпечення НПФ.	Впровадження найсучасніших інформаційних технологій.
Політичні – зміна політичного устрою.	Мінімізація впливу політичної ситуації на економічну сферу шляхом інтеграції у світовий економічний простір.
Психологічні – недовіра населення до фінансових інструментів довгострокового інвестування.	Підвищення рівня обізнаності та активності населення в питаннях пенсійного забезпечення.

Примітка: розроблено автором за даними [2].

Вплив держави у сфері НПЗ здійснюється зокрема в контексті реформування державної політики та розвитку небанківського фінансового сектору. Слід зазначити, що для забезпечення дієвості державної політики стратегія і тактика її реалізації повинні ґрунтуватися

на основі чітко окреслених концептуальних підходів, інакше провадження політики матиме стихійний і неузгоджений характер.

На державному рівні можливі наступні заходи:

- імплементація міжнародних стандартів фінансової звітності, що сприятиме підвищенню прозорості діяльності НПФ;

- запровадження більш жорстких умов реєстрації НПФ як фінансової установи;

- обов'язкове страхування фінансових ризиків, що підвищує рівень гарантій для вкладників НПФ;

- врегулювання стандартів обліку пенсійних коштів, накопичених на користь учасника НПФ;

- підвищення кваліфікації працівників НПФ, а також загального рівня фінансової культури населення [4].

Удосконалення діяльності на рівні недержавних пенсійних фондів має бути спрямоване на підвищення диверсифікованості та якості послуг, що надаються. Шляхом реалізації удосконалення є і укрупнення НПФ. Досягнення зазначеної цілі можливе як за рахунок залучення максимальної кількості внесків платників, так і за рахунок залучення клієнтів з високим рівнем доходів і збільшення прибутку за рахунок відповідного зростання загальної суми комісійних. За сучасних економічних умов, пріоритетною може бути саме друга стратегія, що обумовлено низьким рівнем оплати праці. Дана стратегія дасть поштовх для подальшого розвитку НПФ та створить можливість для економії на масштабі.

Для підвищення рівня довіри населення, найбільш доцільною формою активізації недержавних пенсійних програм варто вважати розвиток корпоративних пенсійних фондів. Перевагами корпоративних пенсійних фондів перед недержавними пенсійними фондами відкритого типу та іншими видами недержавного пенсійного забезпечення є:

- удосконалення методики визначення оптимальної періодичності та тривалості здійснення внесків та отримання виплат;

- можливість активного залучення працівників до участі у недержавних пенсійних програмах;

- підвищення рівня довіри (простіше сформувати позитивний імідж конкретного підприємства-роботодавця та недержавного пенсійного фонду ніж усієї сфери загалом);

– зменшення часу та витрат на організацію діяльності фонду та удосконалення ведення іменних пенсійних рахунків, порядку здійснення пенсійних внесків на НПФ [3].

Отже, серед проблем, що перешкоджають розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні варто виділити: низький рівень оплати праці; недовіра населення до установ фінансово-кредитної сфери; недорозвиненість фінансових ринків.

На жаль, варто констатувати і той факт, що переважна більшість громадян або взагалі не знають про вже існуючу законодавчу базу нового пенсійного забезпечення, або з недовірою ставляться до всього, що несе у своїй назві слово «недержавний».

Оптимальною формою реалізації недержавного пенсійного забезпечення в Україні на сучасному етапі є розвиток корпоративних пенсійних програм. Це зумовлено наявними організаційними умовами на базі підприємств-роботодавців та необхідністю збільшення рівня довіри населення до недержавного пенсійного забезпечення, що є ймовірним у випадку позитивного іміджу підприємства-роботодавця.

Література:

1. Штепенко К. П., Деркаченко А.В. Аналіз діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні. *Молодий вчений*. 2016. № 12. С. 1006–1010.
2. Пенсійна реформа в Україні: напрями реалізації: колект. моног. / за ред. Е.М. Лібанової. К.: Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, 2015. 270 с.
3. Коваль О.П. Перспективи впровадження загальнообов'язкової накопичувальної пенсійної системи в Україні: вплив на економічну безпеку: монографія. К.: НІСД, 2012. 240 с.
4. Гайдук І. С. Ризики імплементації вдосконалення системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні. *Молодий вчений*. 2019. № 3 (67). С. 174 – 178.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФІНАНСОВОЇ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

**Збірник матеріалів Шостої заочно-дистанційної наукової
конференції студентів і молодих вчених**

м. Тернопіль, 15 листопада 2019 р.

Підписано до друку 13.11.2019.

Формат 60x 84/16. Гарнітура Times New Roman.

Папір офсетний 70 г/м². Друк електрографічний.

Умов.-друк. арк. 16,04. Обл.-вид. арк. 13,51

Тираж 300 примірників. Замовлення № 11/19/2-7.

Видавець та виготувач:

ФОП Осадца Ю.В

м. Тернопіль, вул. 15 Квітня, 2Д/10

тел. (097) 988-53-23

*Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої
справи до державного
реєстру видавців, виготівників і
розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013 р.*